

ВІСНИК

КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Загальнодержавне періодичне видання

Засноване
19 лютого 1997 року

Свідоцтво
про державну реєстрацію
Серія КВ № 2444

Виходить
шість разів на рік

Засновник:
Конституційний Суд України
Адреса: 01033, м. Київ-33,
вул. Жилианська, 14

6/2021

Редакційна рада

І. Сліденко – суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник (голова редакційної ради);

А. Селіванов – доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України (заступник голови редакційної ради);

Ю. Барабаш – проректор з науково-педагогічної роботи та стратегічного розвитку Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України;

В. Бесчастний – керівник Секретаріату Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, доктор наук з державного управління, професор;

В. Городовенко – суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України;

М. Гранат – суддя Конституційного Трибуналу Республіки Польща у відставці, доктор наук, професор;

І. Гриценко – доктор юридичних наук, професор;

М. Гультай – суддя Конституційного Суду України у відставці, доктор юридичних наук, доцент, академік Національної академії наук вищої освіти України;

М. Козюбра – суддя Конституційного Суду України у відставці, професор кафедри загальнотеоретичного правознавства та публічного права Національного університету «Кієво-Могилянська академія», доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України;

В. Колісник – суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України;

Т. Комарова – доцент кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук;

О. Користін – головний науковий співробітник Державного науково-дослідного інституту МВС України, доктор юридичних наук, професор;

М. Костицький – суддя Конституційного Суду України у відставці, професор кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України;

С. Кузніченко – завідувач кафедри цивільного та трудового права Одеського національного морського університету, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України;

Я. Лазур – декан юридичного факультету Ужгородського національного університету, доктор юридичних наук, професор;

В. Лемак – суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України;

М. Мельник – суддя Конституційного Суду України у відставці, доктор юридичних наук, професор;

О. Петришин – президент Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України;

В. Стеценко – завідувач кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, доктор юридичних наук, професор;

В. Тихий – суддя Конституційного Суду України у відставці, радник президії НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України;

О. Тупицький – Голова Конституційного Суду України, кандидат наук з державного управління;

Г. Федотова – начальник науково-організаційного відділу Державного науково-дослідного інституту МВС України, доктор юридичних наук;

Б. Футей – суддя Федерального суду претензій США, доктор права, професор;

О. Хотинська-Нор – завідувач кафедри нотаріального, виконавчого процесу та адвокатури, прокуратури, судоустрою Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, доцент;

Н. Шаптала – суддя Конституційного Суду України у відставці, доктор юридичних наук, академік Національної академії наук вищої освіти України;

В. Шишкін – суддя Конституційного Суду України у відставці, кандидат юридичних наук, доцент.

У НОМЕРІ

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат)

у справі за конституційними скаргами Крупка Дмитра Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81, частини першої статті 82 Кримінального кодексу України, Костіна Володимира Володимировича, Мельниченка Олександра Степановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 82 Кримінального кодексу України та за конституційною скаргою Гогіна Віктора Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81 Кримінального кодексу України (справа про перегляд вироку особи, караній на довічне позбавлення волі) від 16 вересня 2021 року № 6-р(II)/2021 9

Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат)

у справі за конституційною скаргою Приватного акціонерного товариства «Чернігівоблбуд» щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту «б» пункту 1 частини третьої статті 14 Закону України «Про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків» від 20 жовтня 2021 року № 7-р(II)/2021 32

**Окрема думка судді Конституційного Суду України
Юровської Г. В.**

стосовно Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) від 20 жовтня 2021 року № 7-р(II)/2021 у справі за конституційною скаргою Приватного акціонерного товариства «Чернігівоблбуд» щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту «б» пункту 1 частини третьої статті 14 Закону України «Про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків» 51

**Ухвала Другої колегії суддів Другого сенату
Конституційного Суду України**

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою громадянина України Гайдамаки Віктора Васильовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини третьої статті 59 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», статей 11, 21 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 5 жовтня 2021 року № 144-2(II)/2021 56

**Ухвала Другої колегії суддів Другого сенату
Конституційного Суду України**

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Купінського Сергія Онисійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини першої статті 81, частини першої, пункту 3 частини четвертої статті 82 Кримінального кодексу України та абзаців першого, другого статті 152, частини третьої статті 154 Кримінально-виконавчого кодексу України від 5 жовтня 2021 року № 145-2(II)/2021 60

**Ухвала Другої колегії суддів Другого сенату
Конституційного Суду України**

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Соловіченка Віталія Олександровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів частини другої статті 25, частини шостої статті 38, частини першої статті 130, статті 252, частин першої, другої статті 266 Кодексу України про адміністративні правопорушення, Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за окремі правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху» від 16 лютого 2021 року № 1231-IX, пункту 2.5 Правил дорожнього руху, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 року № 1306 зі змінами від 5 жовтня 2021 року № 146-2(II)/2021 64

**Ухвала Першої колегії суддів Першого сенату
Конституційного Суду України**

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Бала Володимира Дмитровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 59 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», статей 11, 21 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 6 жовтня 2021 року № 147-1(І)/2021 70

**Ухвала Першої колегії суддів Першого сенату
Конституційного Суду України**

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Лебедик Наталі Валеріївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення пункту 3 частини першої статті 388 Цивільного кодексу України від 6 жовтня 2021 року № 148-1(І)/2021 74

**Ухвала Першої колегії суддів Першого сенату
Конституційного Суду України**

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Алексенка Василя Васильовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 59 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», статей 11, 21 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 6 жовтня 2021 року № 149-1(І)/2021 77

**Ухвала Першої колегії суддів Першого сенату
Конституційного Суду України**

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Бенедичука Олександра Леонідовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини першої статті 5, частини першої статті 459 Кримінального процесуального кодексу України від 6 жовтня 2021 року № 150-1(І)/2021 80

**Ухвала Першої колегії суддів Першого сенату
Конституційного Суду України**

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Глуховцевої Наталії Володимирівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини першої статті 279³ Кодексу України про адміністративні правопорушення від 6 жовтня 2021 року № 151-1(I)/2021 83

**Ухвала Другої колегії суддів Другого сенату
Конституційного Суду України**

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Волтера Олега Веніаміновича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статей 152, 198 Земельного кодексу України від 6 жовтня 2021 року № 152-2(II)/2021 86

**Ухвала Третьої колегії суддів Першого сенату
Конституційного Суду України**

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Булки Євгенія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 2 Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» від 7 жовтня 2021 року № 154-3(I)/2021 89

**Ухвала Третьої колегії суддів Першого сенату
Конституційного Суду України**

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Різдвавенецької Ірини Анатоліївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 2 частини третьої статті 389 Цивільного процесуального кодексу України від 7 жовтня 2021 року № 155-3(I)/2021 92

**Ухвала Другої колегії суддів Другого сенату
Конституційного Суду України**

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі Федорченка Івана Вікторовича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 64, частини першої статті 157 Конституції України у взаємозв'язку з положеннями пункту 14 розділу I Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 року № 1401–VIII, частини другої статті 150 Конституції України *від 26 жовтня 2021 року № 158-2(II)/2021* 94

**Ухвала Другої колегії суддів Другого сенату
Конституційного Суду України**

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Карлашевича Дениса Вікторовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 27 Закону України «Про заставу» *від 26 жовтня 2021 року № 159-2(II)/2021* 98

**Ухвала Першої колегії суддів Першого сенату
Конституційного Суду України**

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Пучака Олексія Петровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 15 розділу XI «Перехідні положення» Кримінального процесуального кодексу України *від 26 жовтня 2021 року № 160-1(I)/2021* 100

**Ухвала Першої колегії суддів Другого сенату
Конституційного Суду України**

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Бобир Лариси Борисівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини шостої статті 58 Закону України «Про банки і банківську діяльність» *від 27 жовтня 2021 року № 161-1(II)/2021* . . . 103

**Ухвала Першої колегії суддів Другого сенату
Конституційного Суду України**

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Товариства з обмеженою відповідальністю «Джуссо Україна» щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин першої, третьої статті 255 Господарського процесуального кодексу України від 27 жовтня 2021 року № 162-1(II)/2021 106

КОНФЕРЕНЦІЇ, СИМПОЗИУМИ, КОЛОКВІУМИ

Огляд I Маріупольського конституційного форуму «Людська гідність і забезпечення прав людини в умовах суспільних трансформацій» 110

Промова професора Девіда Вільямса під час зустрічі з суддями Конституційного Суду України (5 жовтня 2021 року) 123

ЗОВНІШНІ ЗВ'ЯЗКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Серпень — жовтень 2021 року 127

Реферативний огляд джерел із конституційно-правової тематики, опублікованих у 2021 році 130

Вітаємо ювілярів 153

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ
ДРУГИЙ СЕНАТ**

у справі за конституційними скаргами
Крупка Дмитра Володимировича щодо відповідності Конституції
України (конституційності) частини першої статті 81,
частини першої статті 82 Кримінального кодексу України,
Костіна Володимира Володимировича,
Мельниченка Олександра Степановича щодо відповідності
Конституції України (конституційності) частини першої статті 82
Кримінального кодексу України та за конституційною скаргою
Гогіна Віктора Івановича щодо відповідності Конституції України
(конституційності) частини першої статті 81 Кримінального кодексу
України (справа про перегляд вироку особі,
караній на довічне позбавлення волі)

м. Київ
16 вересня 2021 року
№ 6-р(II)/2021

Справа № 3-349/2018(4800/18,
1328/19, 3621/19, 6/20)

Другий сенат Конституційного Суду України у складі суддів:

Головатого Сергія Петровича — головуючого, доповідача,
Городовенка Віктора Валентиновича — доповідача,
Лемака Василя Васильовича,
Мойсика Володимира Романовича,
Первомайського Олега Олексійовича,
Сліденка Ігоря Дмитровича,
Юровської Галини Валентинівни,

розглянув на засіданні справу за конституційними скаргами Крупка Дмитра Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81, частини першої статті 82 Кримінального кодексу України, Костіна Володимира Володимировича, Мельниченка Олександра Степановича щодо

відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 82 Кримінального кодексу України та за конституційною скаргою Гогіна Віктора Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81 Кримінального кодексу України.

Заслухавши суддів-доповідачів Головатого С. П., Городовенка В. В. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. До Конституційного Суду України звернулися:

Крупко Дмитро Володимирович із клопотанням розглянути питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81, частини першої статті 82 Кримінального кодексу України (далі — Кодекс);

Костін Володимир Володимирович із клопотанням розглянути питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 82 Кодексу;

Мельниченко Олександр Степанович із клопотанням розглянути питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 82 Кодексу;

Гогін Віктор Іванович із клопотанням розглянути питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81 Кодексу.

Згідно з приписами частини першої статті 81 Кодексу «до осіб, що відбувають покарання у виді виправних робіт, службових обмежень для військовослужбовців, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі, може бути застосоване умовно-дострокове звільнення від відбування покарання. Особу може бути умовно-достроково звільнено повністю або частково і від відбування додаткового покарання».

Відповідно до приписів частини першої статті 82 Кодексу «особам, що відбувають покарання у виді обмеження або позбавлення волі, невідбута частина покарання може бути замінена судом більш м'яким покаранням. У цих випадках більш м'яке покарання призначається в межах строків, установлених у Загальній частині цього Кодексу для даного виду покарання, і не повинне перевищувати невідбутого строку покарання, призначеного вироком».

Суб'єкти права на конституційну скаргу стверджують, що частина перша статті 81, частина перша статті 82 Кодексу не відповідають частині другій статті 28 Конституції України, оскільки не врегульовують питання умовно-дострокового звільнення від відбування покарання у вигляді довічного позбавлення волі або заміни невідбутої частини покарання у вигляді довічного позбавлення волі більш м'яким покаранням. Вони вважають, що на підставі статті 28 Конституції України мають право на перегляд покарання у вигляді довічного позбавлення волі, а також право знати, за якими критеріями та коли саме такий перегляд може бути здійснено. Автори клопотань також стверджують, що згідно з практикою Європейського суду з прав людини брак реалістичної перспективи бути звільненими від відбування покарання у вигляді довічного позбавлення волі суперечить Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі — Конвенція).

2. Вирішуючи порушені в конституційних скаргах питання, Конституційний Суд України виходить із такого.

2.1. Відповідно до статті 3 Конституції України людину та її гідність визнано найвищою цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (частини перша, друга).

Людина є скарбом Природи, звідки й походять притаманні людині за народженням права і свободи, тобто ті, що природні. Людська гідність як джерело всіх прав і свобод людини та їх основа є однією із засадничих цінностей українського конституційного ладу. Із статті 3 Конституції України випливає обов'язок держави забезпечувати охорону та захист людської гідності. Такий обов'язок покладено на всіх суб'єктів публічної влади. Верховна Рада України, ухвалюючи закони, має гарантувати належний захист та реалізацію прав і свобод людини, що є однією з умов забезпечення людської гідності як природної цінності. Своєю чергою, суди мають тлумачити юридичні норми так, щоб під час їх застосування це не завдало шкоди людській гідності.

Конституційний Суд України в Рішенні від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016 сформулював юридичну позицію, згідно з якою держава, виконуючи свій головний обов'язок — утвердження і забезпечення прав і свобод людини — повинна не тільки утримуватися від порушень або непропорційних обмежень прав і свобод людини, але й уживати належних заходів для забезпечення можливості їх повної реалізації кожним, хто перебуває під її юрисдикцією; із цією метою законодавець та інші органи публічної влади мають забезпечувати ефективне юридичне регулювання, яке відповідає конституційним принципам і нормам, та створювати механізми, що є невідмінними для задоволення потреб та інтересів людини (абзац перший пункту 3 мотивувальної частини).

Стаття 28 Конституції України гарантує, що кожен має право на повагу до його гідності (частина перша), а також що ніхто не може бути підданий катуванню, жорсткому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню (частина друга).

У Рішенні від 24 квітня 2018 року № 3-р/2018 Конституційний Суд України констатував, що право людини на повагу до її гідності, як і її право на життя, є невідокремним, невідчуженим, непорушним та підлягає безумовному захистові з боку держави (друге речення абзацу четвертого підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини).

В аспекті розгляду цієї справи Конституційний Суд України зазначає, що право на повагу до гідності людини має безумовний характер; у міжнародному публічному праві це виражено через загальновизнану формулу — *jus cogens* (імперативна норма), яка категорично забороняє всі форми нелюдських або таких, що принижують гідність, поводжень або покарань. Отже, приписи статті 3, частин першої та другої статті 28 Конституції України становлять імператив для держави щодо забезпечення юридичних гарантій володіти гідністю, властивою кожній людині від народження. Цей імператив поширюється на ставлення держави до осіб, засудже-

них до обмеження або позбавлення волі. Відповідно до частини третьої статті 63 Конституції України засуджені особи користуються всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, що їх визначено законом і встановлено за вироком суду. Хоча засудження особи, яка вчинила протиправне діяння, до відбування покарання у вигляді обмеження або позбавлення волі неминуче матиме наслідком обмеження її права на свободу і недоторканність, це не означає, що державі дозволено посягати на людську гідність, обмежувати її або заперечувати.

2.2. Наслідком приєднання України до європейського правопорядку в питанні людських прав шляхом ратифікації Конвенції є те, що запровадження і застосування кримінальних покарань у національному правопорядкові не може здійснюватися лише відповідно до національних критеріїв кримінального правосуддя. У цьому питанні обов'язок держави — керуватися також міжнародними стандартами в ділянці людських прав, зокрема тими, що стосуються людської гідності осіб, щодо яких застосовується покарання. Одним із таких стандартів є принцип, у якому втілено ідею: «Усі особи володіють людською гідністю, котру має бути захищено. Це стосується осіб, які зазнають кари, навіть тих, що скоїли найжахливіші злочини. Хоч кара неминуче обмежує людські права тих, хто її зазнав, вона не може відійняти в них їхньої засадничої гідності. Існує тісний зв'язок між захистом людської гідності всіх людей і заборонаю певних видів покарання, визначуваних по-різному як „жорстокі та виняткові“ або „нелюдські та такі, що принижують гідність“. Верховний суд США 2011 року визнав таке: „В'язні зберігають за собою саму сутність людської гідності, що є притаманною всім людям. Поважання цієї гідності оживляє заборону Восьмої Поправки стосовно жорстокого й надзвичайного покарання“ [рішення у справі *Brown v. Plata*, 563 US 493, 510 (2011)]» [*Dirk van Zyl Smith and Catherine Appleton. Life Imprisonment: A Global Human Rights Analysis. Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, 2019. P. 15–16*].

Людську гідність проголошено засадничою цінністю в документах міжнародного права, зокрема в Статуті Організації Об'єднаних Націй 1945 року та Всесвітній декларації людських прав («Загальна декларація прав людини») 1948 року. У преамбулі Міжнародного пакту про громадянські й політичні права 1966 року (далі — Пакт) констатовано, що вноормовані ним права походять від гідності, властивої людині. Так само в преамбулі Міжнародного пакту про економічні, соціальні й культурні права 1966 року зазначено, що людська гідність властива всім членам людської родини, їхні права як рівні та невідокремні впливають із властивої людині гідності. Комітет Організації Об'єднаних Націй з прав людини в Загальному коментарі № 21 до статті 10 Пакту виснував, що «людяне ставлення до всіх осіб, кого позбавлено волі, та з повагою до їхньої гідності — є засадничим та всесвітньо застосовним правилом» (пункт 4) [Загальний коментар № 21 до Міжнародного пакту про громадянські й політичні права: стаття 10 (людяне ставлення до осіб, позбавлених волі), 10 квітня 1992 року]. В основі всесвітнього руху в напрямі ширшого визнання прав ув'язнених лежить «засадниче визнання того, що в'язні не є рабами держави, а радше вони — це ті, кого управнено на визнання того, що їм належать ті самі права, що й будь-кому іншому з громадян, понад те — що й будь-якій іншій людині» [*Dirk van Zyl Smith and Catherine Appleton. Life*

Imprisonment: A Global Human Rights Analysis. Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, 2019. P. 19].

У рішеннях Європейського суду з прав людини та інших конвенційних органів поняття «людська гідність» постає як вагомий чинник тлумачення Конвенції: на підставі цього поняття визначають абсолютну межу можливого втручання держави в людські права. Ключовою в цьому питанні є стаття 3 Конвенції, відповідно до якої встановлено заборону катування або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання. Стаття 3 Конвенції як імперативна норма «охороняє одну із засадничих цінностей демократичного суспільства та встановлює безумовну заборону катування або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання» [рішення в справі *Kafkaris v. Cyprus* від 12 лютого 2008 року (заява № 21906/04), § 95]. Європейський суд із прав людини на підставі концепції людської гідності шляхом тлумачення статті 3 Конвенції зазначив, що застосування покарання особи в такий спосіб, що до людини «ставляться як до об'єкта влади властей», навіть не спричиняючи для неї серйозних або довготривалих фізіологічних наслідків, «становило насильство над власне тим, що є однією з головних цілей статті 3 — захищати саме гідність особи і фізичну недоторканність» [рішення в справі *Tyrer v. the United Kingdom* від 25 квітня 1978 року (заява № 5856/72), § 33].

Поняття «людська гідність» — ключовий елемент у практиці Суду Справедливості Європейського Союзу. Так, зокрема, в одній зі справ наголошено, що засадниче право на людську гідність і недоторканність слід розглядати як невіддільну частину європейського правопорядку (рішення в справі *C-337/98 Kingdom of the Netherlands v. European Parliament and Council of the European Union* від 9 жовтня 2001 року).

2.3. Практиці низки органів конституційної юрисдикції європейських країн притаманне визнання гідності людини як сутнісної основи всіх інших людських прав.

Зокрема, Конституційний Трибунал Республіки Польща означив: «людська гідність <...> як незрівнянна (трансцендентна) цінність, будучи найвищою *vis-à-vis* всіх людських прав і свобод (оскільки вона становить їх джерело), є природженою та невідчуженою; вона притаманна людині й не може зазнавати замаху внаслідок діяльності законодавця або дій інших органів влади. У цьому сенсі людина завжди зберігає свою гідність, і жодне діяння не може спричинити позбавлення людини гідності або її порушення» (Рішення від 22 лютого 2005 року, К 10/04, § 5).

Федеральний Конституційний Суд Німеччини в справі про довічне позбавлення волі констатував таке: «Повага і захист людської гідності належать до установчих принципів Зasadничого Закону. Вільна людська особистість та її гідність являють собою найвищу юридичну цінність в рамках відповідного конституції порядку (див. BVerfGE 6, 32 (41); 27, 1 (6); 30, 173 (193); 32, 98 (108)). На державну владу в усіх формах її прояву покладається обов'язок поважати гідність людини і захищати її. <...> Вимога поважати людську гідність, зокрема, означає, що заборонено жакливі, нелюдські та принизливі покарання (BVerfGE 1, 332 (348); 6, 389 (439)). Особу, що вчинила кримінальне правопорушення, не може бути перетворено на простий об'єкт боротьби зі злочинністю з порушенням її захищеної конституційним правом

соціальної претензії на цінність та на захист (BVerfGE 28, 389 (391)). Мають бути збережені засадничі передумови індивідуальної та соціальної екзистенції людини. Тому з частини 1 статті 1 Засадачного Закону в поєднанні з принципом соціальної держави має бути витлумачено обов'язок держави (і це, зокрема, має діяти для виконання кримінальних покарань) щодо забезпечення нею такого мінімуму екзистенції, який передусім взагалі означатиме існування, яке гідне людини. Саме з таким розумінням людської гідності не поєднуюватиметься те, якщо держава претендуватиме на примусове позбавлення людини її свободи без того, що в неї щонайменше повинен бути шанс отримати можливість долучитись до свободи знову» (Рішення від 21 червня 1977 року, BVerfGE 30, С.ІІ. 1).

Конституційний Суд Румунії дійшов висновку, що «гідність людини є невідчуженною властивістю людини <...>. Гідність є притаманною людині цінністю, що має ту саму цінність щодо кожної особи» (Рішення від 7 грудня 2011 року № 1.576).

Конституційний Суд Литовської Республіки виходячи з того, що людська гідність є головним джерелом прав особи, що походять від властивої людині гідності, зазначив: «Життя людини й людська гідність становлять цілісність особистості; вони виражають сутність існування людини. Життя і гідність є невідчуженими властивостями людини, і через це їх не можна розглядати відокремлено одне від одного. Уроджені людські права — це вроджені можливості людини, що забезпечують її людську гідність у всіх сферах суспільного життя. Вони становлять той мінімум, ту відправну точку, від якої всі інші права зростають і поповнюються, та становлять цінності, що їх беззаперечно визнано міжнародною спільнотою» (Рішення від 9 грудня 1998 року, справа № 2/98, § 4). Цей суд дійшов, зокрема, і таких висновків: «Сам той факт, що законодавець, регулюючи відносини, пов'язані із забезпеченням дотримання людських прав і свобод, повинен гарантувати їх захист, становить одну з вимог щодо забезпечення людської гідності як конституційної цінності. Обов'язок держави забезпечувати захист і оборону людської гідності означає, що державним інституціям та посадовцям не можна безпідставно обмежувати людські права і свободи, ставитися до людини лише як до суб'єкта, що належить до певної соціальної, економічної, професійної або іншої категорії. У кожному разі людину слід розглядати як вільну особу, людську гідність якої не може бути порушено. На державних інституціях та посадовцях лежить обов'язок додержувати людської гідності як особливої цінності. Також зневажання людськими правами і свободами може порушувати людську гідність» (Рішення від 29 грудня 2004 року, справа № 8/02-16/02-25/02-9/03-10/03-11/03-36/03-37/03-06/04-09/04-20/04-26/04-30/04-31/04-32/04-34/04-41/04, розділ III, § 11).

У переважній більшості європейських держав домінує підхід, відповідно до якого людська гідність як конституційне право є абсолютною, її не може бути обмежено та порушено за жодних умов.

У справі Конституційного Суду Угорщини зазначено, що «право на життя та людську гідність є абсолютним суб'єктивним правом, тобто його не можна обмежувати та зменшувати, оскільки воно є засадничим правом, яке має бути непорушним законом» (Розбіжна думка судді Конституційного Суду Угорщини *Lábady Tamás* до Рішення 48/1998 (XI. 23.) АВ).

Федеральний Конституційний Суд Німеччини, розглядаючи питання про те, чи підлягає захисту гідність людини після її смерті, констатував, що «було б не-

сумісним із гарантованим конституцією приписом про недоторканність людської гідності, що її покладено в основу всіх засадничих прав, якби людину з притаманною їй гідністю завдяки їй буттю як особистості було б зневажено або принижено в цій загальній вимозі поважати її також і після смерті. З огляду на це покладений частиною 1 статті 1 Зasadничого Закону на всю державну владу обов'язок забезпечувати особі захист від посягань на її людську гідність не припиняє діяти також і після її смерті» (Рішення від 24 лютого 1971 року, BVerfGE 30, § 6).

3. Конституцією України встановлено, що виключно закони України визначають, зокрема, діяння, які є злочинами, та відповідальність за них (пункт 22 частини першої статті 92).

Законодавство України про кримінальну відповідальність становить Кодекс, який ґрунтується на Конституції України та загальноновизнаних принципах і нормах міжнародного права; закони України про кримінальну відповідальність мають відповідати приписам чинних міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України (частини перша, п'ята статті 3 Кодексу).

Згідно з приписами Кодексу довічне позбавлення волі є одним із основних видів покарань (пункт 12 частини першої статті 51, частина перша статті 52), які встановлено за вчинення особливо тяжких злочинів, і застосовується лише у випадках, спеціально передбачених Кодексом, якщо суд не вважає за можливе застосовувати позбавлення волі на певний строк (частина перша статті 64). Конституційний Суд України вважає, що покарання у вигляді довічного позбавлення волі є винятковим та найсуворішим видом покарання, що його встановлено Кодексом за вчинення вичерпного переліку особливо тяжких злочинів, найнебезпечніших для суспільства і держави, коли позбавлення волі на певний строк не може досягти мети покарання.

Категорія справедливості передбачає, що покарання за злочин має бути домірним злочиніві, зокрема передбачений законом склад злочину та рамки покарання мають відповідати один одному (абзац п'ятий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004).

Із Рішення Конституційного Суду України від 26 січня 2011 року № 1-рп/2011 вбачається, що заміна Верховною Радою України смертної кари на довічне позбавлення волі була обумовлена потребою дотримання принципів домірності тяжкості злочину і покарання за його вчинення, справедливості в кримінальному праві (абзац третій пункту 4 мотивувальної частини).

Європейський суд із прав людини вважає: «Із принципу правовладдя [*the rule of law*], складовим елементом якого є стаття 7 [Конвенції], випливає, що під час судового розгляду до будь-якого караного діяння буде застосовано покарання, яке законодавець вважає домірним» [рішення в справі *Scoppola v. Italy* (№ 2) від 17 вересня 2009 року (заява № 10249/03), § 108].

На підставі викладеного Конституційний Суд України вважає, що виокремлення Кодексом довічного позбавлення волі як виняткового й найсуворішого виду покарання узгоджується з принципами домірності тяжкості злочину і покарання за його вчинення, справедливості в кримінальному праві. Однак з метою реалізації

зазначених принципів у кримінальному праві і в рамках функціонування інститутів умовно-дострокового звільнення від відбування покарання та/або заміни невідбутої частини покарання більш м'яким має бути виокремлено порядок дострокового звільнення засуджених від відбування покарання на довічне позбавлення волі, який врахував би юридичну природу цього виду покарання та не допускав його урівнювання з іншими видами кримінального покарання.

3.1. Згідно з частиною першою статті 50 Кодексу покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною в учиненні кримінального правопорушення, і полягає в установленому законом обмеженні прав і свобод засудженого. У Кодексі також чітко визначено мету покарання винної особи: «2. Покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами. 3. Покарання не має на меті завдати фізичних страждань або принизити людську гідність» (частини друга, третя статті 50).

Із статті 50 Кодексу випливає, що мета застосування покарання містить такі складники: каральний, ізолювальний, виховний, стримувальний. Отже, покарання особи, чію винуватість установив суд, зокрема, має не лише захистити суспільство, але й бути потрібним і достатнім для її виправлення.

Приписи кримінально-виконавчого законодавства України, регламентуючи порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань, вказують на те, що його метою є захист інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поведженню із засудженими (статті 1, 2 Кримінально-виконавчого кодексу України).

Чинне українське законодавство визначає «виправлення засудженого» як «процес позитивних змін, які відбуваються в його особистості та створюють у нього готовність до самокерованої правослужняної поведінки», а «ресоціалізацію» — як «свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства; повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві»; при цьому доконечною умовою ресоціалізації засудженого є його «виправлення» (стаття 6 Кримінально-виконавчого кодексу України).

У випадку призначення судом покарання шляхом позбавлення волі винуватої особи, зокрема й засудження її до довічного позбавлення волі, постає позитивний обов'язок держави сприяти в підготовленні такої особи до її можливої реінтеграції в суспільство (соціальної реабілітації) виходячи з того, що перед державою повсякчас стоїть вимога забезпечити кожного засобами, що дозволяли б вести повноцінний спосіб життя у вільному суспільстві. В аспекті розгляду цієї справи є підстави стверджувати, що виправлення та соціальна реабілітація — як складові елементи мети будь-якого кримінального покарання — є правом особи, котру засуджено до довічного позбавлення волі.

3.2. Право особи на виправлення (*reformation*) та на соціальну реабілітацію (*social rehabilitation*) гарантовано частиною третьою статті 10 Пакту, відповідно до якої держави зобов'язалися, що «пенітенціарна система включатиме таке ставлення до в'язнів, за якого неодмінною метою буде їх виправлення і соціальна реабілітація». Комітет Організації Об'єднаних Націй з прав людини в коментарі до статті 10 Пакту зазначив, зокрема, що «жодна пенітенціарна система не повинна бути лише каральною; вона має істотно намагатися досягти виправлення та соціальної реабілітації в'язня» (пункт 10) [Загальний коментар № 21 до Міжнародного пакту про громадянські й політичні права: стаття 10 (людяне ставлення до осіб, позбавлених волі), 10 квітня 1992 року]. Отже, йдеться про позитивний обов'язок держави щодо соціальної реабілітації.

3.3. Практикою Європейського суду з прав людини сформульовано загальні принципи застосування кари на довічне позбавлення волі в національних правопорядках в аспекті вимоги соціальної реабілітації та реінтеграції в суспільство. Так, зокрема, у рішенні у справі *Hutchinson v. the United Kingdom* від 17 січня 2017 року (заява № 57592/08) зазначено, що «у контексті статті 8 Конвенції „акцент на реабілітації та реінтеграції став обов'язковим чинником, який держави-учасниці мають враховувати під час розроблення своєї політики в ділянці обрання покарань“ (*Khoroshenko v. Russia* [ВП], заява № 41418/04, § 121, ЄСПЛ 2015; див. також справи, на які зроблено посилання в <...> рішенні в справі *Murray v. Netherlands*, § 102). Аналогічні міркування застосовано і за статтею 3 Конвенції з огляду на те, що поважання людської гідності вимагає від адміністрації установ виконання покарань того, щоб вони намагалися досягти реабілітації засуджених до довічного позбавлення волі (<...> рішення в справі *Murray v. Netherlands* <...>, § 103 та § 104)» (§ 43).

У рішенні в справі Петухов проти України (№ 2) від 12 березня 2019 року (заява № 41216/13) Європейський суд із прав людини зазначив, що «політика європейських країн щодо обрання покарань наразі загострює увагу на реабілітаційній меті позбавлення волі, навіть у випадку засуджених до довічного позбавлення волі (<...> рішення у справі *Matioaitis and Others v. Lithuania*, § 163). Засудженим до довічного позбавлення волі має надаватися можливість реабілітації. Щодо обсягу покладених у зв'язку з цим на державу обов'язків Суд вважає, що хоча держави не несуть відповідальності за реабілітацію засуджених до довічного позбавлення волі, тим не менше вони зобов'язані забезпечити таким засудженим можливість реабілітації. В іншому разі засуджений до довічного позбавлення волі може бути позбавлений можливості реабілітації, унаслідок чого потрібний для зменшення строку довічного позбавлення волі перегляд, під час якого здійснюється оцінювання прогресу в реабілітації, не матиме наслідком пом'якшення, зменшення або звільнення від відбування покарання у вигляді довічного позбавлення волі, або умовно-дострокове звільнення засудженого. Обов'язок забезпечувати можливість реабілітації має розглядатись як обов'язок вживати заходів, а не досягати результату. Однак він означає позитивний обов'язок забезпечити в установі виконання покарань для засуджених до довічного позбавлення волі такий режим, який є сумісним із метою реабілітації та дозволяє таким засудженим досягнути

в ній прогресу. У цьому контексті Суд уже встановив, що такий обов'язок існує тоді, коли режим установи виконання покарань або умов тримання під вартою перешкоджають реабілітації (<...> рішення у справі *Murray v. the Netherlands*, § 104 з подальшими посиланнями). <...> Суд зазначає, що в Україні засуджених до довічного позбавлення волі відокремлено від інших засуджених і вони щодня проводять до двадцяти трьох годин у своїх камерах, які зазвичай розраховані на двох або трьох засуджених, з мінімально організованою діяльністю та спілкуванням <...>. Уряд не пояснив, як саме за таких умов засуджені можуть досягти прогресу в реабілітації. <...> Отже, Суд не може не дійти висновку, що наявний в Україні режим для засуджених до довічного позбавлення волі є несумісним із метою реабілітації» (§§ 181, 182, 184).

Федеральний Конституційний Суд Німеччини в рішенні в справі про довічне позбавлення волі зазначив таке: «Уже і до цього часу виконання покарань у Федеративній Республіці Німеччина не було чистим „виконанням заради тримання“, а було „виконанням заради певного поведження“, спрямованого на ресоціалізацію ув'язнених. Це також відповідає дотеперішній судовій практиці Федерального Конституційного Суду в питаннях виконання кримінальних покарань. Суд неодноразово наголошував на тому, що вимога забезпечення ресоціалізації відповідає, з погляду конституційного права, усвідомленню суспільством самого себе як такого, що надає людській гідності центрального значення <...>. Цей інтерес до ресоціалізації осіб, що вчинили злочин, спирається на визначення в частині 1 статті 2 [Стаття 2. Зasadничого Закону: „(1) Кожен має право на розвиток своєї особистості тією мірою, що воно не порушує права інших осіб і не порушує конституційного порядку або морального закону“] у поєднанні зі статтею 1 Зasadничого Закону [Стаття 1.: „(1) Людська гідність недоторканна. Поважати та захищати її — обов'язок всієї державної влади. (2) Тому німецький народ визнає непорушні й невідчуженні людські права як основу будь-якої людської спільноти, миру і справедливості в світі. (3) Наведені нижче засадничі права є обов'язковими для законодавчої, виконавчої та судової влади як безпосередньо застосовне право“]. Засуджений повинен отримати шанс знову влитися в спільноту після відбуття його покарання (BVerfGE 35, 202 (235 f.) — Lebach; 36, 174 (188)). Завданням держави є здійснити в рамках прийнятних можливостей всі законодавчі заходи, які є придатними і потрібними для досягнення ув'язненими цієї цілі виконання покарань» (Рішення від 21 червня 1977 року, BVerfGE 30, С.ІІ.2.с).

У контексті українського конституційного правопорядку інтерес ув'язненого в соціальній реабілітації (ресоціалізації) впливає зі статті 23 Конституції України, відповідно до якої кожній людині гарантовано право на «вільний розвиток своєї особистості» в суспільстві, «в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості», у поєднанні зі статтею 3 Конституції України, що визначає гідність людини як найвищу цінність. Такий підхід дає змогу вести мову про право особи розвивати свою особистість вільно в поєднанні із захистом людської гідності.

3.4. «Кара на довічне позбавлення волі — це призначене судом покарання на невизначений строк, що обчислюється з моменту винесення обвинувального вироку за карний злочин, яке вимагає утримання засудженого у в'язниці до

завершення його/її біологічного життя або до звільнення судовим, квазісудовим, виконавчим або адміністративним порядком на підставі визнання того, що в'язень далі не становитиме загрози загалові» (Європейський комітет із питань запобігання катуванню чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню, 25th General Report, CPT/Inf(2016)10, п. 68). Отже, така кара — це ув'язнення на невизначений період часу. Вона породжує єдині в своєму роді страждання, оскільки позбавляє в'язня можливості мати визначеність у питанні свого звільнення якогось конкретного дня в майбутньому. Невизначеність такого характеру є дуже болісною для засуджених до довічного позбавлення волі без перспективи звільнення. Така невизначеність і породжувана нею болісність є згубними для людської гідності. Тому, як свідчить практика Європейського суду з прав людини, неодмінною є вимога перегляду покарання на довічне ув'язнення, що застосовується як інструмент захисту людської гідності з огляду на зв'язок між надією на звільнення та людською гідністю. У контексті європейського правопорядку в ділянці людських прав «саме поняття звільнення поєднане з тією ідеєю, що людська гідність має стосунок до ресоціалізації довічно ув'язненої особи. Із цього випливає: звільнення означає, що довічно ув'язненим належить мати перспективу повернення в суспільство, якщо їх було ресоціалізовано та їх уже більше не вважають загрозою суспільству, і таке повернення відбувається тоді, коли вони все ще здатні бути активними членами суспільства» [Dirk van Zyl Smith and Catherine Appleton. *Life Imprisonment: A Global Human Rights Analysis*. Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, 2019. P. 236].

В українському конституційному контексті зв'язок між надією на звільнення та людською гідністю міститься в понятті «право кожного на вільний розвиток» (стаття 23 Конституції України).

Із практики Європейського суду з прав людини впливає стандарт щодо застосування країнами Європи кари на довічне ув'язнення з неодмінною вимогою перегляду цього виду покарання та щодо критеріїв і умов перегляду. В одному з рішень Європейський суд із прав людини зазначив таке:

«43. <...> неодмінний перегляд має враховувати прогрес, якого в'язень досяг відносно реабілітації, оцінюючи те, чи був прогрес настільки істотним, що триваюче тримання під вартою вже не можна виправдовувати легітимними пенологічними підставами (<...> рішення в справі *Vinter and Others v. the United Kingdom*, §§ 113–116). Тому перегляд, що його обмежено лише підставами гуманності, є неповним (<...> там само, § 127).

44. Установлені в національному законодавстві критерії та умови перегляду мають бути достатньою мірою чіткими й визначеними, а також відображати відповідну практику Суду. Визначеність у цьому питанні є не тільки загальною вимогою принципу правовладдя [*the rule of law*], а й лежить в основі процесу реабілітації, який може бути ускладнено, якщо порядок перегляду покарання та перспективи звільнення є нечіткими або невизначеними. Отже, в'язням, кого було засуджено до довічного позбавлення волі, належить від самого початку знати, як вони мають чинити, щоб питання про їхнє дострокове звільнення можна було переглянути, та за яких умов такий перегляд є можливим. Таке стосується і питання щодо того, коли саме відбуватиметься перегляд покарання або коли про такий перег-

ляд можна буде клопотати (<...> рішення у справі *Vinter and Others v. the United Kingdom*, § 122). У зв'язку з цим Суд зазначив, що відповідні порівняльні та міжнародні документи чітко передбачають, що перегляд має відбуватися не пізніше ніж через двадцять п'ять років після покарання та з періодичними переглядами потому (<...> там само, §§ 68, 118, 119 і 120). Водночас Суд також зазначив, що це питання входить до простору обдумування [*the margin of appreciation*], що його має бути надано Договірним державам у питаннях здійснення правосуддя та обрання покарання (<...> там само, §§ 104, 105 і 120).

45. Щодо характеру перегляду Суд наголосив, що з огляду на простір обдумування, що його має бути надано Договірним державам, до завдань Суду не належить визначати, органи якої влади здійснюватимуть такий перегляд — судової чи виконавчої (<...> рішення у справі *Vinter and Others v. the United Kingdom*, § 120). Отже, кожна держава самостійно визначає, хто здійснює такий перегляд — органи судової чи органи виконавчої влади» [рішення в справі *Hutchinson v. the United Kingdom* від 17 січня 2017 року (заява № 57592/08), §§ 43–45].

Убачається, що механізм перегляду покарання у вигляді довічного позбавлення волі відповідатиме статті 3 Конвенції, якщо він ґрунтуватиметься на таких принципах:

«1) принцип законності („норми з достатньою мірою чіткості й визначеності“, „вимоги, що їх закладено в національному законодавстві“);

2) принцип оцінювання пенологічних причин подальшого утримування в'язнів під вартою на основі „об'єктивних, заздалегідь установлених критеріїв“, які включають ресоціалізацію (спеціальну превенцію), стримування (загальну превенцію) та кару;

3) принцип оцінювання в заздалегідь установлені часові рамки й, у випадку довічно ув'язнених, „не пізніше, ніж через 25 років після ухвалення вироку/призначення покарання з подальшим періодичним переглядом“;

4) принцип справедливих процесуальних гарантій, які включають щонайменше обов'язок навести причини відмови звільнити в'язня або рішення повернути його до в'язниці;

5) принцип перегляду судовим порядком» [пункт 13 Частково збіжної думки судді *Paulo Pinto de Albuquerque* до рішення Європейського суду з прав людини в справі *Murray v. Netherlands* від 26 квітня 2016 року (заява № 10511/10)].

3.5. Досліджуючи питання про те, чи приписи Кодексу надають можливість звільнити від покарання засуджених до довічного позбавлення волі осіб та/або звільнити їх від відбування такого покарання, Конституційний Суд України дійшов висновку, що Кодекс не містить приписів, які визначали б порядок звільнення таких осіб. Пряма можливість їх звільнення визначена у частині другій статті 87 Кодексу, за якою актом про помилування може бути здійснена заміна засудженому призначеного судом покарання у вигляді довічного позбавлення волі на позбавлення волі на строк не менше двадцяти п'яти років.

Суди, що розглядали клопотання заявників стосовно умовно-дострокового звільнення від відбування покарання або заміни їм невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням, відмовили в задоволенні таких клопотань, зокрема, й

на тій підставі, що «чинним законодавством передбачено можливість заміни покарання у виді довічного позбавлення волі більш м'яким покаранням шляхом помилування засудженого, що у повній мірі відповідає вимогам Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практиці Європейського суду з прав людини» (ухвала Львівського апеляційного суду від 16 квітня 2019 року в справі Мельниченка О. С.; ухвала Донецького апеляційного суду від 17 січня 2019 року в справі Костіна В. В.).

Відповідно до пункту 27 статті 106 Конституції України Президент України може звільнити особу, засуджену до довічного позбавлення волі, від відбування покарання шляхом її помилування. У статті 87 Кодексу визначено, що Президент України здійснює помилування стосовно індивідуально визначеної особи (частина перша); актом про помилування може бути здійснено заміну засудженому призначеного судом покарання у вигляді довічного позбавлення волі на позбавлення волі на строк не менше двадцяти п'яти років (частина друга). Засуджений до довічного позбавлення волі може подати клопотання про його помилування після відбуття ним покарання не менше двадцяти п'яти років призначеного покарання (частина сьома статті 151 Кримінально-виконавчого кодексу України).

Вирішуючи питання про те, чи порушила Україна Конвенцію, Європейський суд із прав людини в справі *Петухов проти України (№ 2)* (заява № 41216/13) дослідив порядок здійснення Президентом України помилування, що його затверджено Указом Президента України «Про Положення про порядок здійснення помилування» від 21 квітня 2015 року № 223/2015, та в рішенні від 12 березня 2019 року в цій справі дійшов висновку, що встановлений порядок не відповідає вимогам статті 3 Конвенції. Зокрема, Європейський суд із прав людини зазначив, що «порядок помилування в Україні не зобов'язує ні Комісію з питань помилування [Комісія при Президентові України в питаннях помилування], ні Президента України обґрунтувати свої рішення, що їх ухвалюють за клопотаннями про помилування» (§ 177). У зазначеній справі Європейський суд із прав людини установив, що в Президента України та підконтрольних йому органів державної влади немає обов'язку обґрунтовувати свої рішення за клопотаннями про помилування, тому «за таких обставин здійснення засудженими до довічного позбавлення волі свого права на перегляд їхнього покарання у вигляді довічного позбавлення волі через президентське помилування не може вважатися таким, що його захищено достатніми процесуальними гарантіями» (§ 179). У світлі зазначених міркувань Європейський суд із прав людини дійшов висновку, що «в Україні президентські повноваження щодо здійснення помилування є сучасним еквівалентом королівської прерогативи пощади, заснованої на принципові гуманності, а не заснованому на пенологічних підставах та такому, що містить процесуальні гарантії, механізмові задля перегляду стану справ в'язня, з тим, щоб установити, чи досягнуто коректування особи, покараної на довічне позбавлення волі» (§ 180).

Перевіряючи конституційність довічного позбавлення волі, зокрема в світлі частини першої статті 1 Зasadничого Закону Німеччини та принципу правної держави, Федеральний Конституційний Суд Німеччини зазначив, що «гідне людини виконання довічного позбавлення волі може бути гарантоване лише в тому разі, якщо засуджений має конкретний і в принципі реальний шанс із часом знову

отримати свободу; адже стрижень людської гідності вважатиметься порушеним у тому разі, якщо засуджений не зважаючи на розвиток його особистості буде позбавлений будь-якої надії знову набути своєї свободи. Задля того, аби цей шанс, який саме й робить виконання довічного позбавлення волі прийнятним з огляду на розуміння гідності особи, дійсно існував у тому вигляді, який відповідає вимогам конституційного права, лише інститут помилування вважається недостатнім» (Рішення від 21 червня 1977 року, BVerfGE 30, С.III.4.а).

У цьому аспекті, на думку Конституційного Суду України, порядок звільнення від відбування покарання на довічне позбавлення волі внаслідок помилування не можна вважати таким, що містить реальну перспективу звільнення в розумінні принципів, що їх сформулював Європейський суд із прав людини в своїй практиці щодо тлумачення статті 3 Конвенції.

3.5.1. Європейський суд із прав людини констатував порушення Україною статті 3 Конвенції на підставі того, що покарання у вигляді довічного позбавлення волі є покаранням без перспективи звільнення також, зокрема, у таких рішеннях: у справі *Петухов проти України (№ 2)* від 12 березня 2019 року (заява № 41216/13); у справі *Старишко проти України* від 15 жовтня 2020 року (заява № 61839/12); у справі *Лопата та інші проти України* від 10 грудня 2020 року (заява № 84210/17 та 23 інші); у справі *Дембо та інші проти України* від 11 березня 2021 року (заява № 2778/18 та 46 інших); у справі *Русанду проти України* від 1 квітня 2021 року (заява № 23047/20); у справі *Фарзієв та інші проти України* від 1 квітня 2021 року (заява № 63747/14 та 23 інші); у справі *П'ятаченко та інші проти України* від 15 квітня 2021 року (заява № 22851/20 та 2 інші); у справі *Борисенко та інші проти України* від 15 квітня 2021 року (заява № 19102/20 та 5 інших); у справі *Полторацький проти України* від 22 квітня 2021 року (заява № 11551/13); у справі *Баранов та інші проти України* від 20 травня 2021 року (заява № 15027/20 та 3 інші); у справі *Чистяков та інші проти України* від 10 червня 2021 року (заява № 46896/18 та 3 інші); у справі *Манойлов та інші проти України* від 10 червня 2021 року (заява № 21845/20 та 3 інші).

3.5.2. У рішенні в справі *Петухов проти України (№ 2)* від 12 березня 2019 року (заява № 41216/13) Європейський суд із прав людини з огляду на кількість поданих заяв стосовно того, що неможливою є зміна покарання у вигляді довічного позбавлення волі, та на вірогідність надходження нових заяв щодо цього самого питання, посилаючись на статтю 46 Конвенції, зокрема, зазначив: «<...> оскільки ця справа стосується браку можливості скоротити покарання у вигляді довічного позбавлення волі, вона свідчить про наявність системної проблеми, для розв'язання якої слід ужити заходів загального характеру. Характер установленого статтею 3 Конвенції порушення свідчить, що для належного виконання цього рішення від держави-відповідача вимагатиметься впровадження реформи системи перегляду покарань у вигляді довічного позбавлення волі. Відповідно до стандартів, розроблених практикою Суду, механізм такого перегляду має гарантувати в кожному конкретному випадку перевірку того, чи триває тримання під вартою обґрунтовано легітимними пенологічними підставами, та має надавати засудженим до довічного позбавлення волі можливість завбачувати з певним

ступенем точності, що їм слід чинити для того, щоб питання щодо їх звільнення було розглянуто, та за яких умов це буде можливим» (§ 194).

З огляду на установлення Європейським судом із прав людини факту порушення Україною статті 3 Конвенції на підставі того, що покарання у вигляді довічного позбавлення волі є покаранням без перспективи звільнення, та з урахуванням того, що частина друга статті 28 Конституції України є тотожною статті 3 Конвенції, Конституційний Суд України вважає, що встановлене Кодексом покарання у вигляді довічного позбавлення волі як покарання без перспективи звільнення є несутимим із вимогами Конституції України.

3.5.3. Наявності перспективи звільнення від покарання у вигляді довічного позбавлення волі вимагає також Пакт, стаття 7 якого містить заборону катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження або покарання. Комітет Організації Об'єднаних Націй з прав людини в рішенні у справі *Bronson Blessington and Matthew Elliot v. Australia* від 22 жовтня 2014 року дійшов висновку про те, що стаття 7 Пакту у взаємозв'язку, зокрема, з пунктом 3 його статті 10 (згідно з яким пенітенціарну систему має бути націлено на реабілітацію ув'язненого) вимагає, щоб була наявною можливість переглянути покарання у вигляді довічного позбавлення волі, а також перспектива звільнення від нього незалежно від тяжкості злочину й обставин його вчинення. У пункті 7.7 цього рішення Комітет Організації Об'єднаних Націй з прав людини зазначив, зокрема, що «<...> це не означає, що звільнення має бути надано неодмінно. Скоріше це означає, що звільнення не має бути просто теоретичною можливістю, і що процедура перегляду має бути детальною та такою, що дозволить національній владі оцінити конкретний прогрес, що його досяг засуджений у питанні реабілітації, та обґрунтувати подальше ув'язнення».

Комітет Міністрів Ради Європи в Резолюції «Про поводження з особами, засудженими до тривалих строків ув'язнення» від 17 лютого 1976 року № (76)2 рекомендував державам-членам Ради Європи, зокрема, забезпечувати, за можливості якнайшвидше, перегляд справ усіх в'язнів з метою з'ясування можливості умовного звільнення (пункт 9); надавати ув'язненим умовне звільнення з дотриманням передбачених законом вимог щодо тривалості відбутого строку покарання, як тільки з'являється можливість прогнозу позитивної поведінки ув'язненого; міркування стосовно загального запобігання злочинності не повинні бути виправданням відмови в умовному звільненні (пункт 10); поширювати на осіб, яких засуджено до довічного ув'язнення, дію тих самих принципів, що застосовуються до засуджених на тривалі строки позбавлення волі (пункт 11). Аби зменшити несприятливі наслідки позбавлення волі й сприяти поверненню ув'язненого до суспільства на умовах, які гарантували б безпеку суспільства, Комітет Міністрів Ради Європи в Додатку до Рекомендації «Про умовне звільнення (умовно-дострокове звільнення)» від 24 вересня 2003 року № Rec(2003)22 наголосив, що «мета умовного звільнення — допомогти ув'язненим здійснити перехід від життя у в'язниці до законослухняного життя в суспільстві за допомогою нагляду та умов після звільнення, що сприяють цій меті, а також сприяють громадській безпеці та зменшенню злочинності в суспільстві» (пункт 3); «умовне звільнення має бути

доступним за законом кожному ув'язненому, зокрема особам, засудженим до довічного позбавлення волі» (пункт 4а). У Пояснювальному меморандумі до цієї рекомендації стосовно пункту 4 зазначено: «Ув'язнених, яких засуджено до довічного позбавлення волі, також не слід позбавляти надії на звільнення. По-перше, ніхто не може обґрунтовано стверджувати, що всі особи, кого позбавлено волі довічно, назавжди залишаться небезпечними для суспільства. По-друге, тримання осіб, які не мають надії на звільнення, створює серйозні адміністративні проблеми щодо винайдення заохочень в площині співпраці та уникнення згубної поведінки, виконання програм особистого розвитку, організації планів виконання вироків та безпечності. Отже, країни, законодавство яких містить приписи щодо фактично пожиттєвого ув'язнення, повинні створити можливості для перегляду такого ув'язнення через певну кількість років і через рівні проміжки часу, щоб з'ясувати, чи може ув'язнений, якого засуджено до довічного позбавлення волі, відбути решту покарання в суспільстві та за яких умов і заходів нагляду».

3.5.4. За результатами візитів до України у 2016 та 2017 роках Європейський комітет із питань запобігання катуванню чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню рекомендував Україні створити реалістичну перспективу звільнення від довічного позбавлення волі: «...Комітет змушений нагадати про основний принцип, що для того, щоб зменшити шкідливі наслідки ув'язнення та сприяти реінтеграції в'язнів із гарантуванням безпеки громади на волі, закон має передбачати реалістичну перспективу умовного звільнення для всіх засуджених, включно із засудженими до довічного позбавлення волі. Натепер це все ще не зроблено» (Доповідь 2016 року, [СРТ/Inf (2017) 15], п. 40); «Комітет знову закликає українську владу внести зміни до законодавства з тим, щоб забезпечити можливість умовного (дострокового) звільнення для всіх засуджених до довічного позбавлення волі, за умови оцінки загрози, яку вони становлять для суспільства, на підставі індивідуальної оцінки ризиків» (Доповідь 2017 року, [СРТ/Inf (2018) 41], п. 81).

4. Відповідно до частини першої статті 81 та частини першої статті 82 Кодексу обидва інститути кримінального права — умовно-дострокове звільнення від відбування покарання та заміна невідбутої частини покарання більш м'яким — може бути застосовано, зокрема, до осіб, що відбувають покарання у вигляді позбавлення волі.

Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання може бути застосовано після фактичного відбуття засудженим, зокрема, не менше трьох чвертей строку покарання, призначеного судом за умисний особливо тяжкий злочин (пункт 3 частини третьої статті 81 Кодексу).

Заміна невідбутої частини покарання більш м'яким можлива після фактичного відбуття засудженим не менше половини строку покарання, призначеного судом, зокрема, за умисний тяжкий злочин (пункт 2 частини четвертої статті 82 Кодексу).

Досліджуючи питання можливості застосування до осіб, які відбувають покарання у вигляді довічного позбавлення волі, інститутів умовно-дострокового звільнення від відбування покарання та/або заміни невідбутої частини покаран-

ня більш м'яким покаранням, Конституційний Суд України виходить із того, що поняття «довічне позбавлення волі» означає строк позбавлення волі, що триває до завершення життя. Строк відбуття покарання у вигляді довічного позбавлення волі охоплює проміжок часу між двома подіями в часі: перша — момент набуття вироком юридичної сили, друга — яка неминуче коли-небудь настає — смерть. Тому визначити певну частину строку відбування покарання особи, засудженої до довічного позбавлення волі, з метою застосування до неї статей 81, 82 Кодексу неможливо. Статті 81, 82 Кодексу не містять особливого та належного порядку дострокового звільнення від відбування покарання у вигляді довічного позбавлення волі, відповідно до якого особу, засуджену до цього виду покарання, можна було б достроково звільнити від його відбування, зважаючи на принципи домірності тяжкості злочину і покарання за його вчинення та вимоги справедливості в кримінальному праві. До того ж поширення статей 81, 82 Кодексу на осіб, котрих засуджено до довічного позбавлення волі, без визначення для них особливого та належного порядку їх дострокового звільнення від відбування цього покарання спричинить юридичну невизначеність у правозастосуванні зазначених статей. Унаслідок цього унеможливлено досягнути мету покарання, як її визначено в частині другій статті 50 Кодексу, а саме таких її складових елементів, як виправлення особи, котру засуджено до довічного позбавлення волі, та ресоціалізацію такої особи. Наведене також свідчить про невиконання державою її позитивного обов'язку сприяти в підготовленні засудженої до довічного позбавлення волі особи до її можливої ресоціалізації/реінтеграції в суспільство. Отже, засуджена до довічного позбавлення волі особа позбавлена можливості реалізувати право довести своє виправлення та право на ресоціалізацію, а відповідно й можливості перегляду її покарання з метою оцінювання процесу змін, які відбулися в особистості такої засудженої особи, та ступеня її небезпеки для суспільства як передумови її повернення до суспільства. Потреба в такому перегляді впливає з частини другої статті 65 Кодексу, згідно з якою особі, яка вчинила злочин, має бути призначено покарання, що є потрібним і достатнім для її виправлення та попередження нових злочинів.

Незастосовність до осіб, які відбувають покарання у вигляді довічного позбавлення волі, інституту умовно-дострокового звільнення від відбування такого покарання, який унормовано статтею 81 Кодексу, та/або інституту заміни невідбутої частини покарання більш м'яким, як його передбачено в статті 82 Кодексу, в системному зв'язку з іншими приписами Кодексу, якими врегульовано питання покарання довічним позбавленням волі, свідчить про відсутність будь-якої перспективи звільнення таких осіб. У контексті українського законодавства такий вид покарання, як довічне позбавлення волі, має наслідком довічне виключення особи з суспільства, що має суто каральну функцію.

Конституційний Суд України вважає, що довічне позбавлення волі як вид кримінального покарання не суперечить приписам частини першої статті 3, статті 23, частини другої статті 28 Конституції України, якщо засудженому до такого виду покарання на законодавчому рівні гарантовано право на дострокове звільнення від відбування такого покарання та/або заміну невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням.

Водночас довічне позбавлення волі особи без подальшої можливості її звільнення означає урівняння строку довічного позбавлення волі з позбавленням волі до завершення природного життя людини, а отже, заперечує не тільки мету покарання, а й саму сутність людської гідності, ставить під сумнів її абсолютний характер та становить порушення позитивного обов'язку держави захищати гідність людини, а отже, не відповідає частині першій статті 3, статті 23, частині другій статті 28, частині третій статті 63 Конституції України.

4.1. З метою реалізації статей 3, 23, 28 Конституції України та приведення Кодексу у відповідність до Конституції України, а також з огляду на міжнародні зобов'язання, що їх взяла на себе Україна шляхом набуття членства в Раді Європи, обов'язком Верховної Ради України є законодавчо забезпечити реалістичну перспективу звільнення осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, від подальшого відбування такого покарання шляхом унормування порядку заміни довічного позбавлення волі більш м'яким покаранням або умовно-дострокового звільнення. При цьому потрібно враховувати, що заміна невідбутої частини покарання у вигляді довічного позбавлення волі більш м'яким покаранням не має бути передумовою умовно-дострокового звільнення. Окрім того, Конституційний Суд України вважає, що особі, котру засуджено до довічного позбавлення волі, має бути також, за її потреби, забезпечено безперешкодне надання безоплатної правничої допомоги з метою належного підготовлення документів, що потребуються, та захисту її інтересів під час розгляду питання про умовно-дострокове звільнення та/або заміну невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням шляхом судового перегляду.

Ураховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 151¹, 151², 152, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 36, 65, 67, 74, 84, 88, 89, 91, 92, 94, 97 Закону України «Про Конституційний Суд України» Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), частину першу статті 81, частину першу статті 82 Кримінального кодексу України в тім, що вони унеможливають їх застосування до осіб, яких засуджено до відбування покарання у вигляді довічного позбавлення волі.

2. Зобов'язати Верховну Раду України невідкладно привести нормативне регулювання, установлене статтями 81, 82 Кримінального кодексу України, у відповідність до Конституції України та цього Рішення.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржено.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України».

ДРУГИЙ СЕНАТ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 6-r(II)/2021 of September 16, 2021 upon the constitutional complaints of Dmytro Krupko on the compliance of Articles 81.1 and 82.1 of the Criminal Code of Ukraine with the Constitution of Ukraine (constitutionality), Volodymyr Kostin and Oleksandr Melnychenko on the compliance of Article 82.1 of the Criminal Code of Ukraine with the Constitution of Ukraine (constitutionality) and upon the constitutional complaint of Viktor Hohin on the compliance of Article 81.1 of the Criminal Code of Ukraine with the Constitution of Ukraine (constitutionality) (the case regarding review of the sentence of a person sentenced to life imprisonment)

According to the provisions of Article 81.1 of the Criminal Code (hereinafter referred to as «the Code») «persons serving a sentence in the form of correctional labour, service restrictions for servicemen, restraint of liberty, detention in a disciplinary battalion of servicemen or imprisonment may be granted parole instead of serving punishment. A person may be released on parole in whole or in part from serving an additional sentence».

According to the provisions of Article 82.1 of the Code, «in regard to persons serving a sentence in the form of restriction or imprisonment, the unserved part of the sentence may be replaced by a milder punishment by the court. In such cases, a milder sentence shall be imposed within the time limits set out in the General Part of this Code for that type of sentence and shall not exceed the unserved sentence imposed by the sentence».

The subjects of the right to constitutional complaint claim that Articles 81.1 and 82.1 of the Code do not comply with Article 28.2 of the Constitution, as they do not regulate the issue of parole from life imprisonment or replacing the unserved part of the sentence of life imprisonment with a milder sentence.

Human being is a highest value of Nature, whence come the inherent human rights and freedoms, that is, those that are natural. Human dignity as a source of all human rights and freedoms and their basis is one of the fundamental values of the Ukrainian constitutional order.

The right to respect for human dignity is unconditional; in public international law, this is expressed through a generally accepted formula — *jus cogens* (imperative norm), which categorically prohibits all forms of inhuman or degrading treatment or punishment. The provisions of Articles 3, 28.1, and 28.2 of the Constitution constitute an imperative for the state to provide legal guarantees of the dignity inherent in every human being from birth. This imperative applies to the attitude of the state towards persons sentenced to restriction or imprisonment.

Although the conviction of a person who committed an offense to serve a sentence of restriction or imprisonment will inevitably have the effect of restricting his or her right to liberty and security, this does not mean that the state is allowed to infringe, restrict or deny human dignity.

The introduction and application of criminal penalties in the domestic legal order cannot be carried out only in accordance with the domestic criteria of criminal justice.

Life imprisonment is the exclusive and most severe type of punishment established by the Code for the commission of an exhaustive list of especially serious crimes, the

most dangerous for society and the state, when imprisonment for a certain period cannot achieve the purpose of punishment.

The Code's separation of life imprisonment as the exclusive and most severe type of punishment is consistent with the principles of proportionality of the gravity of the crime and punishment for its commission, justice in criminal law. However, in order to implement these principles in criminal law and within the functioning of the institutions of parole and/or replacement of the unserved part of the sentence, the procedure for early release of convicts from life imprisonment should be specified, which would take into account the legal nature of this type of punishment and did not allow its equating with other types of criminal punishment.

If a court sentences a guilty person to imprisonment, including sentencing him/her to life imprisonment, the state has a positive obligation to assist in preparing such a person for his/her possible reintegration into society (social rehabilitation) based on the fact that the state is always facing the requirement to provide everyone with the means to live a full life in a free society. In this case, there is reason to believe that correction and social rehabilitation — as integral elements of the purpose of any criminal punishment — is the right of a person sentenced to life imprisonment.

In the context of the Ukrainian constitutional order, the prisoner's interest in social rehabilitation (resocialisation) follows from Article 23 of the Constitution.

Such punishment is imprisonment for an indefinite period. It causes one-of-a-kind suffering, since it deprives the prisoner of the opportunity to be certain about his/her release on a particular day in the future. Uncertainty of this nature is very painful for those sentenced to life imprisonment without the prospect of release. Such uncertainty and the pain it causes are detrimental to human dignity.

The procedure for release from life imprisonment as a result of pardon cannot be regarded as providing a realistic prospect of release within the meaning of the principles set out by the European Court of Human Rights in its case-law on the interpretation of Article 3 of the Convention.

The European Court of Human Rights found a violation of Article 3 of the Convention by Ukraine on the grounds that life imprisonment is a sentence without the prospect of release.

The punishment established by the Code in the form of life imprisonment as a punishment without the prospect of release is incompatible with the requirements of the Constitution of Ukraine.

The term «life imprisonment» means a term of imprisonment that lasts until the end of life. The term of imprisonment in the form of life imprisonment covers the period between two events in time: the first — the moment of entry into force of the sentence, the second — which inevitably occurs — death. Therefore, it is impossible to determine a certain part of the term of serving a sentence of a person sentenced to life imprisonment for the purpose of applying Articles 81 and 82 of the Code. Articles 81 and 82 of the Code do not provide a special and proper procedure for early release from serving a sentence of life imprisonment.

Inapplicability to persons serving a sentence of life imprisonment, of the institute of parole, which is regulated by Article 81 of the Code, and/or the institute of replacing the unserved part of the sentence with a milder one, as provided for in Article 82 of the Code, in systematic connection with other provisions of the Code, which regulate the

issue of life imprisonment, indicates the absence of any prospect of release of such persons. In the context of Ukrainian law, such form of punishment as life imprisonment results in the lifelong exclusion of a person from society, which has a purely punitive function.

Life imprisonment of a person without further possibility of his or her release means equating the term of life imprisonment with imprisonment until the end of human life, and therefore denies not only the purpose of punishment but also the very essence of human dignity, calls into question its absolute nature and violates positive duty of the state to protect human dignity, and therefore does not comply with Articles 3.1, 23, 28.2, 63.3 of the Constitution.

It is the duty of the Verkhovna Rada to legislatively provide a realistic prospect of releasing persons sentenced to life imprisonment from further serving such a sentence by regulating the procedure for replacing life imprisonment with a milder punishment or parole. It should be borne in mind that the replacement of the unserved part of the sentence in the form of life imprisonment with a milder punishment should not be a prerequisite for parole. In addition, the Constitutional Court considers that a person sentenced to life imprisonment should also, if necessary, be provided with unimpeded provision of free legal aid in order to properly prepare the required documents and protect his or her interests when considering the issue of parole and/or replacement of the unserved part of the sentence with a milder sentence through a judicial review.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held to declare Articles 81.1 and 82.1 of the Criminal Code to be unconstitutional due to the fact that they make it impossible to apply them to persons sentenced to life imprisonment.

The Court held to oblige the Verkhovna Rada of Ukraine to immediately bring the normative regulation established by Articles 81 and 82 of the Criminal Code into compliance with the Constitution of Ukraine and this Decision.

References:

Decisions of the Constitutional Court of Ukraine:

No. 15-rp/2004 of November 2, 2004;

No. 1-rp/2011 of January 26, 2011;

No. 2-rp/2016 of June 1, 2016;

No. 3-r/2018 of April 24, 2018.

Charter of the United Nations of 1945;

Universal Declaration of Human Rights of 1948;

International Covenant on Civil and Political Rights, 1966;

General Comment No. 21 to the International Covenant on Civil and Political Rights.

Judgments of the European Court of Human Rights:

Kafkaris v. Cyprus of 12 February 2008 (application no. 21906/04);

Tyrer v. the United Kingdom of 25 April 1978 (application no. 5856/72);

Scoppola v. Italy (No. 2) of 17 September 2009 (application no. 10249/03);

Hutchinson v. the United Kingdom of 17 January 2017 (application no. 57592/08);

Khoroshenko v. Russia [VP] of 30 June 2015 (application no. 41418/04);

Murray v. Netherlands, of 26 April 2016 (application no. 10511/10);

Petukhov v. Ukraine (No. 2) of 12 March 2019 (application no. 41216/13);
Matiošaitis and Others v. Lithuania;
Vinter and Others v. the United Kingdom;
Saryshko v. Ukraine of 15 October 2020 (application no. 61839/12);
Lopata and Others v. Ukraine of 10 December 2020 (application no. 84210/17 and
23 others);
Dembo and Others v. Ukraine of 11 March 2021 (application no. 2778/18 and
46 others);
Rusanda v. Ukraine of 1 April 2021 (application no. 23047/20);
Farziyev and others v. Ukraine of 1 April 2021 (application no. 63747/14 and
23 others);
Pyatachenko and Others v. Ukraine of 15 April 2021 (application no. 22851/20 and
2 others);
Borysenko and Others v. Ukraine of 15 April 2021 (application no. 19102/20 and
5 others);
Poltoratskiy v. Ukraine of 22 April 2021 (application no. 11551/13);
Baranov and Others v. Ukraine of 20 May 2021 (application no. 15027/20 and
3 others);
Chistyakov and Others v. Ukraine of 10 June 2021 (application no. 46896/18 and
3 others);
Manoylov and Others v. Ukraine of 10 June 2021 (application no. 21845/20 and
3 others).

Judgment of the Court of Justice of the European Union in the case of Kingdom of the Netherlands v. European Parliament and Council of the European Union C-337/98 of 9 October 2001.

Judgment of the U.S. Supreme Court in the case of Brown v. Plata, 563 US 493, 510 (2011).

Judgment of the Constitutional Tribunal of the Republic of Poland of 22 February 2005, K 10/04.

Judgments of the Federal Constitutional Court of Germany:

- of June 21, 1977;
- BVerfGE 6, 32 (41); 27, 1 (6); 30, 173 (193); 32, 98 (108);
- BVerfGE 28, 389 (391);
- of February 24, 1971.

Judgment of the Constitutional Court of Romania of 7 December 2011 no. 1,576.

Judgment of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania of 9 December 1998, case no. 2/98.

Judgment of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania of 29 December 2004, case no. 8/02-16/02-25/02-9/03-10/03-11/03-36/03-37/03-06/04-09/04-20/04-26/04-30/04-31/04-32/04-34/04-41/04.

Dissenting opinion of the judge of the Constitutional Court of Hungary Lábady Tamás against Decision 48/1998 (XI. 23.) AB.

25th General Report, CPT/Inf(2016) of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment.

Decision of the United Nations Human Rights Committee in the case of Bronson Blessington and Matthew Elliot v. Australia dated 22 October 2014.

Resolution of the Committee of Ministers of the Council of Europe «On the treatment of persons sentenced to long terms of imprisonment» of 17 February 1976 No. (76) 2.

Recommendation of the Committee of Ministers of the Council of Europe «On conditional release (parole)» of 24 September 2003 No. Rec (2003) 22.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ
РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ
ДРУГИЙ СЕНАТ

у справі за конституційною скаргою
Приватного акціонерного товариства «Чернігівоблбуд»
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
підпункту «б» пункту 1 частини третьої статті 14 Закону України
«Про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків»

м. Київ
20 жовтня 2021 року
№ 7-р(II)/2021

Справа № 3-181/2020(440/20)

Другий сенат Конституційного Суду України у складі:

Головатий Сергій Петрович (голова засідання),
Городовенко Віктор Валентинович,
Лемак Василь Васильович,
Мойсик Володимир Романович (доповідач),
Первомайський Олег Олексійович,
Сліденко Ігор Дмитрович,
Юровська Галина Валентинівна,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційною скаргою Приватного акціонерного товариства «Чернігівоблбуд» щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту «б» пункту 1 частини третьої статті 14 Закону України «Про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків» від 4 вересня 2008 року № 500–VI (Відомості Верховної Ради України, 2008 р., № 46, ст. 323) зі змінами.

Заслухавши суддю-доповідача Мойсика В. Р. та дослідивши матеріали справи, у тому числі позиції, що їх висловили Президент України Зеленський В. О., Голова Верховної Ради України Разумков Д. О., Прем'єр-міністр України Шмигаль Д. А., Міністр юстиції України Малюська Д. Л., виконавчий директор Асоціації міст України Слобожан О. В., а також науковці Київського національного університету імені Тараса Шевченка — професор кафедри цивільного права, доктор юридичних наук Харченко Г. Г., доцент кафедри цивільного права, кандидат юридичних наук Михальнюк О. В., Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого — завідувачка кафедри цивільного права № 1, професор Борисова В. І., Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Приватне акціонерне товариство «Чернігівоблбуд» (далі — «Чернігівоблбуд») звернулося до Конституційного Суду України з клопотанням перевірити на відповідність Конституції України (конституційність) підпункт «б» пункту 1 частини третьої статті 14 Закону України «Про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків» від 4 вересня 2008 року № 500–VI зі змінами (далі — Закон № 500), яким передбачено, що включений до статутного капіталу товариства гуртожиток передається у власність територіальної громади без згоди власника гуртожитку за рішенням суду.

Таке примусове передавання гуртожитку в комунальну власність здійснюється в судовому порядку за позовом органів місцевого самоврядування в разі відмови власника гуртожитку від його передавання на добровільних (договірних) умовах (пункт 4 статті 5, пункт 19 статті 18 Закону № 500).

На думку «Чернігівоблбуд», оспоруване положення Закону № 500 не відповідає частинам першій — п'ятій статті 41 Конституції України, оскільки допускає примусове відчуження об'єктів права приватної власності, а саме передання у комунальну власність гуртожитку, включеного до статутного капіталу товариства, без згоди його власника за рішенням суду без попереднього і повного відшкодування вартості гуртожитку.

1.1. Зі змісту конституційної скарги та долучених до неї матеріалів убачається, що гуртожиток для малосімейних, введений в експлуатацію в грудні 1988 року, належить «Чернігівоблбуд» на праві приватної власності.

Право приватної власності на гуртожиток «Чернігівоблбуд» набув у зв'язку з приватизацією цілісного майнового комплексу, до якого належав і гуртожиток, на підставі договору купівлі-продажу комунального майна, укладеного 27 липня 1994 року між Фондом комунального майна та приватизації Чернігівської обласної ради народних депутатів та товариством покупців Чернігівського обласного проектного ремонтно-будівельного орендного підприємства «Чернігівоблбуд», правонаступником якого є «Чернігівоблбуд».

За чинним на час проведення приватизації Чернігівського обласного проектного ремонтно-будівельного орендного підприємства «Чернігівоблбуд» законодавством України гуртожитки не були об'єктами державного житлового фонду, що підлягають приватизації громадянами України чи передаванню в комунальну власність, і могли бути включені до майна підприємств, які підлягали приватизації.

Чернігівська міська рада рішенням від 30 грудня 2013 року затвердила Програму передання гуртожитків у власність територіальної громади міста Чернігова та реалізації житлових прав мешканців гуртожитків на 2014–2015 роки, включивши до переліку і гуртожиток, що належить на праві приватної власності «Чернігівоблбуд». Чернігівська міська рада листом від 15 квітня 2019 року запропонувала «Чернігівоблбуд» надати згоду на передання гуртожитку в комунальну власність. Проте «Чернігівоблбуд» відмовився надавати таку згоду.

Чернігівська міська рада звернулася до Господарського суду Чернігівської області з позовом до «Чернігівоблбуд» про зобов'язання передати гуртожиток на безкомпенсаційній основі в комунальну власність територіальної громади міста

Чернігова. Позов було подано після того, як сторони не змогли дійти згоди щодо вирішення питання про передання гуртожитку в комунальну власність, у тому числі на компенсаційній основі.

Господарський суд Чернігівської області рішенням від 10 жовтня 2019 року, залишеним без змін постановою Північного апеляційного господарського суду від 15 січня 2020 року, позов задовольнив повністю.

Верховний Суд постановою від 7 липня 2020 року касаційну скаргу «Чернігів-облбуд» залишив без задоволення, а судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій — без зміни.

«Чернігівоблбуд» вважає, що застосування судами підпункту «б» пункту 1 частини третьої статті 14 Закону № 500, на підставі якого було здійснено примусове передавання на безкомпенсаційній основі у власність територіальної громади гуртожитку, включеного до статутного капіталу «Чернігівоблбуд», призвело до порушення права «Чернігівоблбуд» на попереднє і повне відшкодування вартості майна, встановленого статтею 41 Конституції України.

1.2. У листі Голови Верховної Ради України зазначено, що «зміна законодавчого регулювання щодо порядку передачі у власність територіальних громад гуртожитків, включених до статутних капіталів товариств, якою було запроваджено можливість передачі на безкомпенсаційній основі, призвела до порушення сутнісного змісту права на власність», «таке обмеження містить ознаки втручання у право власності та підлягає конституційному контролю у контексті найважливіших суверенних повноважень держави щодо легітимного втручання у реалізацію права власності, зважаючи на існування суспільних (громадських) інтересів, а також права регулювати використання власності».

Президент України в листі до Конституційного Суду України, посилаючись на пояснювальну записку до проекту Закону України про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків (реєстр. № 2009), ухваленого як Закон № 500, стверджує, що «необхідність прийняття законопроекту обумовлена складною соціально-економічною ситуацією в Україні та системними порушеннями житлових прав громадян, які вимушені мешкати в гуртожитках, недосконалістю правового регулювання на законодавчому рівні питань забезпечення житлових прав мешканців гуртожитків, негативними наслідками включення гуртожитків колишніх державних і комунальних підприємств до статутних капіталів (фондів) товариств (організацій), створених у процесі приватизації (корпоратизації), разом з мешканцями таких гуртожитків». На його думку, оспорюване положення Закону № 500 «спрямоване на забезпечення реалізації проголошеного у статті 47 Конституції України права кожного на житло».

2. Розв'язуючи порушені в конституційній скарзі питання, Конституційний Суд України виходить із такого.

В Україні визнається і діє принцип верховенства права; Конституція України має найвищу юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти ухвалюються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (частини перша, друга статті 8 Конституції України).

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частина друга статті 19 Основного Закону України).

Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю; право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом; громадяни для задоволення своїх потреб можуть користуватися об'єктами права державної та комунальної власності відповідно до закону; ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності; право приватної власності є непорушним; примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості; примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану (частини перша — п'ята статті 41 Конституції України).

Кожен має право на житло; держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду; громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону (частини перша, друга статті 47 Основного Закону України).

Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані; при ухваленні нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод; конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України (частини друга, третя статті 22, частина перша статті 64 Основного Закону України).

Конституційний Суд України наголошує, що умову повного відшкодування власникові вартості об'єкта приватної власності в разі його примусового відчуження з мотивів суспільної необхідності встановлено безпосередньо частиною п'ятою статті 41 Основного Закону України, а відтак це питання перебуває поза межами дискреційних повноважень Верховної Ради України; законодавець у межах своєї компетенції має лише забезпечити гарантії реалізації встановленої зазначеним положенням Конституції України умови.

3. Конституція України поклала на державу обов'язок забезпечувати захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання і встановила заборону протиправного позбавлення особи права власності (частина четверта статті 13, перше речення частини четвертої статті 41).

3.1. Конституційний Суд України зазначав, що юридична сутність статей 13 і 41 Конституції України полягає у проголошенні рівних можливостей володіння, користування і розпорядження власністю та гарантіях держави щодо забезпечення захисту цих прав (абзац тринадцятий підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 12 лютого 2002 року № 3-рп/2002); держава визначає та рівним чином захищає всі форми власності; кожна з них може мати свої особливості,

пов'язані із законодавчо визначеними умовами та підставами виникнення або припинення права власності (абзац другий підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 12 лютого 2002 року № 3-рп/2002); правовий статус суб'єктів права різних форм власності ґрунтується на єдиних конституційних принципах; разом з тим правовий статус кожного з них має особливості, що і характеризують того чи іншого суб'єкта права власності як такого; держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності як у тому, що є загальним для них, так і в його особливостях відповідно до законів, дія яких на них поширюється (абзац третій підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 10 червня 2003 року № 11-рп/2003); непорушність права власності означає передусім невтручання будь-кого у здійснення власником своїх прав щодо володіння, користування та розпорядження майном, заборону будь-яких порушень прав власника щодо його майна всупереч інтересам власника та його волі (абзац другий пункту 5 мотивувальної частини Рішення від 11 листопада 2004 року № 16-рп/2004); визнання, дотримання й захист права власності є обов'язком держави (абзац перший пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 16 жовтня 2008 року № 24-рп/2008).

3.2. Відповідно до Конституції України ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності; примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості; примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану (перше речення частини четвертої, частина п'ята статті 41).

За юридичною позицією Конституційного Суду України з системного аналізу положень статей 13 і 41 Конституції України випливає, що право власності може бути обмежено (абзац другий підпункту 5.4 пункту 5 мотивувальної частини Рішення від 10 жовтня 2001 року № 13-рп/2001); право власності не є абсолютним, тобто може бути обмежене, однак втручання в це право може здійснюватися лише на підставі закону з дотриманням принципу юридичної визначеності та принципу пропорційності, який вимагає досягнення розумного співвідношення між інтересами особи та суспільства; при обмеженні права власності в інтересах суспільства пропорційними можуть вважатися такі заходи, які є менш обтяжливими для прав і свобод приватних осіб з-поміж усіх доступних для застосування заходів (абзац сьомий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України (Перший сенат) від 5 червня 2019 року № 3-р(І)/2019).

Зважаючи на приписи статті 41 Конституції України щодо захисту права власності та меж здійснення цього права, Конституційний Суд України враховує статтю 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі — Перший протокол), якою гарантовано право на мирне володіння майном, а також бере до уваги практику тлумачення цієї статті Європейським судом із прав людини.

Згідно з абзацом першим статті 1 Першого протоколу кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном; ніхто не може бути позбавлений його власності інакше як в інтересах суспільства й на умовах, що їх передбачено законом і загальними принципами міжнародного права.

Так, у рішенні в справі «Максименко та Герасименко проти України» від 16 травня 2013 року (заява № 49317/07) Європейський суд із прав людини зазначив:

— «...стаття 1 Першого протоколу містить три окремі норми: перша норма, що її сформульовано в першому реченні абзацу першого та має загальний характер, проголошує принцип мирного володіння своїм майном; друга, що міститься в другому реченні абзацу першого, допускає позбавлення особи її власності і встановлює для цього певні умови; третя норма, викладена в абзаці другому, визнає, що державам надано право, з-поміж іншого, користування майном відповідно до загального інтересу. Однак ці три норми не є не пов'язаними одна з одною: друга і третя норми стосуються певних випадків втручання в право мирного володіння майном і, отже, їх слід тлумачити в світлі загального принципу, закладеного в першій нормі (див., наприклад, рішення у справі „*Scordino v. Italy (№ 1)*“ [ВП], заява № 36813/97, § 78)» (§ 49);

— «щоб відповідати статті 1 Першого протоколу, захід втручання має відповідати трьом основним умовам: його має бути здійснено „на умовах, визначених приписами права“, що виключає будь-яку свавільну дію з боку органів державної влади, він має відповідати „інтересові суспільства“ і забезпечувати справедливий баланс між правами власника та інтересами суспільства (див. рішення у справі „*Vistiņš and Perepjolkins v. Latvia*“ (<...>) [ВП], заява № 71243/01, § 94, від 25 жовтня 2012 року)» (§ 51);

— «...для того, щоб втручання вважалось таким, що відповідає статті 1 Першого протоколу, воно має бути правомірним. Однак самого існування юридичної підстави в національному праві недостатньо для дотримання принципу правомірності — тут набагато більше важить якість застосованих норм права» (§ 52);

— «навіть якщо втручання у право мирного володіння майном є правомірним і його здійснено задля публічного інтересу, воно завжди має забезпечувати „справедливий баланс“ між потребами загального інтересу суспільства та вимогами захисту основоположних прав особи. Зокрема, має бути розумне співвідношення пропорційності між застосованими засобами та метою, що її прагнуть досягти за допомогою будь-якого заходу, яким особу позбавляють майна (див. рішення у справі „*Scordino v. Italy (№ 1)*“, § 93)» (§ 60).

Таким чином, як на конституційному рівні, так і на рівні міжнародних договорів, які є частиною національного законодавства України в разі надання Верховною Радою України згоди на їх обов'язковість (частина перша статті 9 Конституції України), встановлено можливість обмеження права власності з урахуванням інтересів суспільства, зокрема й у зв'язку з потребою забезпечення захисту інших конституційних прав громадян, зокрема права на житло.

4. Основний Закон України гарантує кожному право на житло, а створення умов, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду, покладає на державу (частина перша статті 47).

Житло є складовим елементом достатнього життєвого рівня, право на який має кожен (стаття 48 Конституції України, пункт 1 статті 25 Загальної декларації прав людини 1948 року, пункт 1 статті 11 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 року).

Україна має зобов'язання гарантувати право на житло і на міжнародному рівні. Так, відповідно до пунктів 1, 2 статті 31 Європейської соціальної хартії (переглянутої) 1996 року держава зобов'язується вживати заходів, спрямованих на сприяння доступові до житла належного рівня та запобігання бездомності, її скорочення з метою поступової ліквідації.

З аналізу положень другого речення частини першої, частини другої статті 47 Основного Закону України випливає, що право на житло може бути реалізоване у спосіб будівництва житла, придбання його у власність або взяття в оренду, а громадянами, які потребують соціального захисту, — у спосіб отримання соціального житла від держави або органів місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону (абзац третій підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2019 року № 12-р/2019).

Одним із способів реалізації права на житло (підставою набуття права власності на житло) є його приватизація. Юридичні основи приватизації державного житлового фонду, його подальшого використання і утримання визначені Законом України «Про приватизацію державного житлового фонду» від 19 червня 1992 року № 2482–XII зі змінами (далі — Закон № 2482). Відповідно до абзацу другого преамбули Закону № 2482 «метою приватизації державного житлового фонду є створення умов для здійснення права громадян на вільний вибір способу задоволення потреб у житлі, залучення громадян до участі в утриманні і збереженні існуючого житла та формування ринкових відносин».

Згідно з пунктом 2 статті 2 Закону № 2482 в редакції до внесення змін Законом № 500 кімнати в гуртожитках не підлягали приватизації.

Задля виконання обов'язку держави щодо надання житла громадянам, які потребують соціального захисту, 2008 року було ухвалено Закон № 500, який дозволив громадянам, що не мають власного житла, не використали права на безоплатну приватизацію державного житлового фонду і протягом тривалого часу на юридичних підставах, визначених законом, фактично мешкають у гуртожитках, призначених для проживання одиноких громадян або для проживання сімей, приватизувати кімнати в гуртожитках. Як вбачається з пояснювальної записки до проекту Закону України про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків (реєстр. № 2009), ухваленого як Закон № 500, його метою було створення на законодавчому рівні сприятливих умов для соціально незахищених та вразливих категорій громадян, зокрема тих, які постійно та на законних підставах мешкають (проживають) у гуртожитках, призначених для проживання одиноких громадян та малозабезпечених сімей, які перебували чи продовжують перебувати в трудових відносинах з підприємствами, установами та організаціями, що надали їм гуртожитки для тимчасового проживання, але фактично тривалий час проживають у таких гуртожитках постійно, для практичної реалізації ними конституційного права на житло, тобто для набуття такими громадянами власного помешкання та припинення порушень їх житлових прав (абзац перший пункту 2).

Відповідно до пункту 2 статті 1¹ Закону № 500 гуртожитки, включені до статутних капіталів, — гуртожитки, збудовані за радянських часів (до 1 грудня 1991 року) за загальнодержавні кошти (у тому числі за кошти державних і колективних

підприємств та організацій), що були включені до статутних капіталів (фондів) господарських товариств та інших організацій, створених під час приватизації (корпоратизації) колишніх державних (комунальних) підприємств (організацій), у тому числі ті, що в подальшому були передані до статутних капіталів (фондів) інших юридичних осіб або відчужені в інший спосіб, визначений законом.

Сфера дії Закону № 500 поширюється на гуртожитки, що є об'єктами права державної та комунальної власності, крім гуртожитків, що перебувають у господарському віданні чи в оперативному управлінні військових частин, закладів, установ та організацій Національної гвардії України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань, Державної спеціальної служби транспорту, Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, Державної кримінально-виконавчої служби України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій (крім тих, що знаходяться поза межами військових частин, закладів, установ, організацій), державних навчальних закладів (крім тих, яким надано статус гуртожитків сімейного типу та призначених для проживання сімей викладачів і працівників), Національної академії наук України (крім тих, яким надано статус гуртожитків сімейного типу та призначених для проживання сімей); дія Закону № 500 не поширюється на гуртожитки, побудовані або придбані за радянських часів (до 1 грудня 1991 року) приватними або колективними власниками за власні або залучені кошти (крім гуртожитків, що були включені до статутних капіталів організацій, створених під час приватизації чи корпоратизації, у тому числі тих, що в подальшому були передані до статутних капіталів інших юридичних осіб або відчужені в інший спосіб) (частини третя, четверта статті 1 Закону № 500).

Закон № 500 пов'язує можливість реалізації громадянами права на житло шляхом приватизації жилих приміщень у гуртожитках виключно з перебуванням таких гуртожитків у власності територіальних громад; мешканці гуртожитку, які на юридичних підставах, визначених Законом № 500, проживають у гуртожитках, на які поширюється дія Закону № 500 (державної форми власності, а також у гуртожитках, включених до статутних капіталів товариств, у тому числі тих, що в подальшому були передані до статутних капіталів інших юридичних осіб або відчужені в інший спосіб), набувають право на приватизацію жилих приміщень у таких гуртожитках лише після їх передання у власність відповідної територіальної громади (стаття 4 Закону № 500).

Отже, за Законом № 500 громадяни можуть реалізувати конституційне право на житло шляхом приватизації жилих приміщень в гуртожитках лише за умови перебування останніх у комунальній власності (власності територіальної громади).

5. Конституційний Суд України в Рішенні від 9 листопада 2011 року № 14-рп/2011 вказав, що «приватизація є підставою набуття права власності на об'єкти державного майна», «приватизація, купівля-продаж, спадкування, інші цивільно-правові угоди є однаковими юридично значимими підставами набуття права власності» (перше речення абзацу шостого, абзац восьмий пункту 2 мотивувальної частини).

Досліджуючи питання, порушене в конституційній скарзі, Конституційний Суд України вважає за потрібне проаналізувати розвиток юридичного регулювання

відносин приватизації державного майна і державного житлового фонду в Україні з метою з'ясування впливу вказаних процесів на визначення форми власності на гуртожиток.

Згідно з положеннями Закону України «Про приватизацію майна державних підприємств» від 4 березня 1992 року № 2163–XII (далі — Закон № 2163) у первинній редакції, яка була чинною на час проведення приватизації Чернігівського обласного проектного ремонтно-будівельного орендного підприємства «Чернігівоблбуд», до об'єктів державної власності, що підлягають приватизації, належать майно підприємств, цехів, виробництв, дільниць, інших підрозділів, що виділяються в самостійні підприємства і є єдиними (цілісними) майновими комплексами (абзаци перший, другий частини першої статті 5); дія Закону № 2163 не поширюється на приватизацію об'єктів державного земельного та житлового фондів, а також об'єктів соціально-культурного призначення, за винятком тих, які належать підприємствам, що приватизуються (абзаци перший, другий частини другої статті 3); товариству покупців, створеному працівниками підприємства, яке стало власником свого підприємства в результаті викупу підприємства, купівлі його на аукціоні, за конкурсом, придбання 51 і більше відсотків акцій, за його згодою відповідний державний орган приватизації безоплатно передає об'єкти соціально-побутового призначення, створені за рахунок коштів фонду соціального розвитку (аналогічних фондів) зазначеного підприємства, із зменшенням ціни, за яку було придбано майно підприємства, на суму початкової ціни зазначеного майна; ці пільги поширено на викуп державного майна орендними підприємствами (частина друга статті 24).

У Законі № 2482 зі змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін і доповнень до Закону України „Про приватизацію державного житлового фонду“» від 22 лютого 1994 року № 3981–XII, визначено, що державний житловий фонд — це житловий фонд місцевих рад народних депутатів та житловий фонд, який перебуває в повному господарському віданні чи оперативному управлінні державних підприємств, організацій, установ (частина друга статті 1); не підлягають приватизації, зокрема, кімнати в гуртожитках (пункт 2 статті 2); у разі банкрутства підприємств, зміни форми власності або ліквідації підприємств, установ, організацій, у повному господарському віданні яких перебуває державний житловий фонд, останній (крім гуртожитків) одночасно передається в комунальну власність відповідних міських, селищних, сільських рад народних депутатів (абзац другий пункту 9 статті 8).

Отже, на час, коли товариство покупців Чернігівського обласного проектного ремонтно-будівельного орендного підприємства «Чернігівоблбуд» приватизувало цілісний майновий комплекс, до якого увійшов і гуртожиток, Законом № 2482 гуртожитки не були віднесені до об'єктів державного житлового фонду, на які згідно із Законом № 2163 не поширювалася приватизація в разі приватизації майна підприємства як цілісного майнового комплексу. Гуртожитки передавалися у власність товариству покупців, створеному працівниками підприємства, на пільгових умовах.

Законом України «Про внесення змін до Закону України „Про приватизацію державного майна“» від 18 травня 2000 року № 1724–III частину другу статті 24 Закону № 2163 було викладено в новій редакції:

«2. За рішенням державного органу приватизації об'єкти соціально-побутового призначення в разі відмови трудових колективів підприємств, що приватизуються, від приватизації цих об'єктів можуть передаватися у комунальну власність відповідних територіальних громад відповідно до законодавства. У разі неможливості утримання за рахунок коштів місцевого бюджету об'єктів соціально-побутового призначення, створених за рахунок коштів фонду соціального розвитку (аналогічних фондів) підприємства, що приватизується, а також за наявності згоди відкритого акціонерного товариства, створеного у процесі приватизації та корпоратизації на базі вказаного підприємства, зазначені об'єкти можуть передаватися у порядку, що встановлюється Фондом державного майна України, у безстрокове безоплатне користування такому товариству за умови їх цільового використання та належного утримання і без права продажу. Подальша приватизація таких об'єктів здійснюється відповідно до закону».

Законом України «Про внесення змін до деяких законів України з питань забезпечення захисту житлових прав громадян, які проживають у гуртожитках» від 3 березня 2005 року № 2453–IV до абзацу другого пункту 9 статті 8 Закону № 2482 було внесено зміни, згідно з якими гуртожитки вже було включено до державного житлового фонду, що має одночасно передаватися у комунальну власність відповідних міських, селищних, сільських рад народних депутатів у разі банкрутства підприємств, зміни форми власності або ліквідації підприємств, установ, організацій, у повному господарському віданні яких перебуває державний житловий фонд.

Кімнати в гуртожитках було віднесено законодавцем до об'єктів приватизації державного житлового фонду лише з 1 січня 2009 року — дня набрання чинності Законом № 500, яким, крім того, «з метою захисту житлових прав мешканців гуртожитків, недопущення їх незаконного виселення із займаних ними на визначених цим Законом правових підставах жилих приміщень, недопущення відчуження гуртожитків, що будувалися за радянських часів (до 1 грудня 1991 року) за загальнодержавні кошти, запроваджується мораторій на виселення з гуртожитків мешканців (крім виселення мешканців гуртожитків за рішенням суду) та відчуження (крім передачі у комунальну власність відповідних міських, селищних, сільських рад відповідно до цього Закону) гуртожитків, що перебувають у повному господарському віданні або оперативному управлінні підприємств, організацій, установ незалежно від форми власності або увійшли до статутних фондів чи капіталів акціонерних чи колективних товариств (організацій), створених у процесі приватизації чи корпоратизації (у тому числі тих, що в подальшому були передані до статутних капіталів (фондів) інших юридичних осіб або відчужені в інший спосіб), з дня опублікування цього Закону до завершення виконання Загальнодержавної цільової програми передачі гуртожитків у власність територіальних громад» (абзац перший пункту 3 розділу VIII «Прикінцеві положення»).

Закон України «Про приватизацію державного і комунального майна» від 18 січня 2018 року № 2269–VIII не поширював своєї дії на приватизацію об'єктів державного житлового фонду, у тому числі й гуртожитків (частина друга статті 3).

Зважаючи на викладене, Конституційний Суд України виходить з того, що гуртожиток було набуто Приватним акціонерним товариством «Чернігівоблбуд» на підставі Закону № 2163 саме у власність.

6. За змістом пункту 4 статті 3 Закону № 500 забезпечення реалізації конституційного права на житло мешканців гуртожитків, на яких поширено дію Закону № 500, здійснюється з дотриманням такого підходу: гуртожитки, включені до статутних капіталів товариств, створених під час приватизації (корпоратизації), зокрема й ті, що їх у подальшому було передано до статутних капіталів (фондів) інших юридичних осіб або відчужено в інший спосіб, передаються у власність територіальних громад відповідно до Загальнодержавної цільової програми передавання гуртожитків у власність територіальних громад з урахуванням особливостей, визначених Законом № 500.

6.1. Відповідно до статті 14 Закону № 500, якою врегульовано особливості передавання гуртожитків у власність територіальних громад, гуртожитки державної форми власності передаються в комунальну власність виключно на безкомпенсаційній основі (частина друга), а гуртожитки, включені до статутних капіталів товариств, може бути передано: на безкомпенсаційній основі — за згодою власника гуртожитку (за його власним рішенням) або без його згоди за рішенням суду (у випадку недосягнення домовленості щодо суми компенсації між власником гуртожитку та місцевою радою); на частково-компенсаційній основі — з виплатою компенсації в розмірі, визначеному відповідно до частини четвертої статті 14 Закону № 500 (за рішенням власника гуртожитку та місцевої ради в разі досягнення згоди між ними), або в меншому розмірі, встановленому рішенням суду відповідно до Цивільного кодексу України з урахуванням особливостей, визначених Законом № 500 (за позовом місцевої ради); на компенсаційній основі, за умови попередньої повної компенсації в розмірі, визначеному відповідно до частини четвертої статті 14 Закону № 500, — за згодою місцевої ради (за її рішенням за поданням власника гуртожитку) або без її згоди за рішенням суду за позовом власника гуртожитку (частина третя).

Тобто за Законом № 500 процедура (порядок) передавання у власність територіальної громади гуртожитків допускає різні варіанти та дає можливість у разі недосягнення домовленості між власником гуртожитку та відповідною місцевою радою оспорювати в суді державну частку в статутному капіталі власника гуртожитку, інші умови, які мають значення для визначення розміру компенсації.

Передавання гуртожитків, включених до статутних капіталів товариств, зокрема тих, що їх у подальшому було передано такими товариствами до статутних капіталів інших юридичних осіб або відчужено в інший спосіб, у власність територіальних громад здійснюється на добровільних (договірних) умовах або, у разі відмови органів управління (уповноважених осіб) власника гуртожитку від такого передавання, — за рішенням суду за поданням органу місцевого самоврядування (пункт 4 статті 5 Закону № 500); органи місцевого самоврядування звертаються до суду з позовом про примусове передавання гуртожитків у належному стані у власність територіальної громади відповідно до Закону № 500 у разі відмови власника гуртожитку добровільно здійснити передавання гуртожитку згідно з пунктом 3 частини третьої статті 14 Закону № 500 (пункт 19 статті 18 Закону № 500).

6.2. В аспекті питання, що його порушив «Чернігівоблбуд» у конституційній скарзі, Конституційний Суд України звертає увагу на зміну підходів законодавця

до врегулювання способів передавання у власність територіальних громад гуртожитків, що їх включено до статутних капіталів товариств.

Зокрема, первинна редакція статті 14 Закону № 500 визначала, що передавання територіальним громадам гуртожитків, не віднесених до державного житлового фонду, у тому числі й тих, що перебувають у власності господарюючих суб'єктів, утворених у результаті корпоратизації чи приватизації колишніх державних та комунальних підприємств, а також тих, що перебувають у повному господарському віданні або оперативному управлінні державних, комунальних підприємств, установ, організацій, здійснюється на компенсаційній основі відповідно до порядку, що його затверджує Кабінет Міністрів України (частини перша, четверта).

Статтею 14 Закону № 500 у редакції Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків» від 8 вересня 2011 року № 3716–VI було встановлено, що гуртожиток, який було включено до статутного капіталу товариства, утвореного під час приватизації (корпоратизації), передається у власність територіальної громади, за умови попередньої повної компенсації вартості гуртожитку або безоплатно, за умови згоди на це власника гуртожитку (абзац перший частини третьої).

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків» від 5 квітня 2017 року № 1999–VIII текст статті 14 Закону № 500 викладено у новій редакції та встановлено концептуальні зміни в підході законодавця до врегулювання способів передавання гуртожитків, включених до статутних капіталів товариств, у власність територіальних громад. Частиною третьою статті 14 Закону № 500 встановлено такі способи передавання гуртожитків:

1) на безкомпенсаційній основі:

- а) за згодою власника гуртожитку — за його рішенням;
- б) без згоди власника гуртожитку — за рішенням суду;

2) на частково-компенсаційній основі:

а) на договірних засадах з виплатою компенсації в розмірі, визначеному частиною четвертою статті 14 Закону № 500, — за рішенням власника гуртожитку та рішенням відповідної місцевої ради;

б) відповідно до Цивільного кодексу України з урахуванням особливостей, визначених Законом № 500, у розмірі, меншому за розмір, визначений відповідно до частини четвертої статті 14 Закону № 500, — за рішенням суду за позовом місцевої ради;

3) на компенсаційній основі, за умови попередньої повної компенсації в розмірі, визначеному відповідно до частини четвертої статті 14 Закону № 500:

а) за згодою місцевої ради — за рішенням відповідної місцевої ради за поданням власника гуртожитку;

б) без згоди місцевої ради — за рішенням суду за позовом власника гуртожитку.

Потребу внесення змін законодавець обґрунтував наміром забезпечити конституційні гарантії права громадян України на отримання власного житла шляхом приватизації жилих приміщень у гуртожитках. Верховна Рада України, проаналі-

зувавши умови, за яких здійснювалося набуття права власності на гуртожитки, збудовані за загальнодержавні кошти за радянських часів (до 1 грудня 1991 року), а також соціальне питання щодо забезпечення реалізації конституційного права на житло мешканців таких гуртожитків, гарантованого статтею 47 Конституції України, ухвалила рішення про внесення зміни щодо передавання гуртожитків у власність територіальної громади у відповідний спосіб — безкомпенсаційний.

Системний аналіз наведених законодавчих положень дає Конституційному Судові України підстави для висновку, що законодавець, змінюючи редакцію статті 14 Закону № 500, послідовно обмежував права власників гуртожитків, що їх включено до статутних капіталів товариств, при передаванні таких гуртожитків у власність територіальних громад: від передання виключно на компенсаційній основі до запровадження можливості передання гуртожитку на повністю безкомпенсаційній основі за рішенням суду без згоди власника гуртожитку.

Конституційний Суд України вважає, що запроваджені зміни могли б бути виправданими в разі забезпечення справедливого балансу між інтересами суспільства (забезпечення реалізації конституційного права на житло мешканцями гуртожитків) та вимогами Основного Закону України щодо захисту права власності (прав власників таких гуртожитків).

7. Конституційний Суд України, досліджуючи питання щодо захисту права власності, виходить із такого.

7.1. Згідно з юридичними позиціями Конституційного Суду України, що є значущими для цієї справи:

— «відповідно до статті 8 Основного Закону держави в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Одним із проявів цього конституційного принципу є непорушність права приватної власності та недопустимість протиправного позбавлення такого права» (абзац перший пункту 5 мотивувальної частини Рішення від 16 жовтня 2008 року № 24-рп/2008).

— «конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України (частина перша статті 64 Основного Закону України). Конституційний Суд України наголошує, що встановлення обмежень прав і свобод людини і громадянина є допустимим виключно за умови, що таке обмеження є домірним (пропорційним) та суспільно необхідним» (абзац шостий підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009);

— «обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, вони мають встановлюватися виключно Конституцією і законами України, переслідувати легітимну мету, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими, у разі обмеження конституційного права або свободи законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права або свободи і не порушувати сутнісний зміст такого права» (абзац третій підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016);

— «Конституційний Суд України наголошує, що держава зобов'язана не тільки утримуватися від порушень чи непропорційних обмежень конституційних прав, а й вживати належних заходів для забезпечення можливості їх повної реалізації кожною особою, яка перебуває під її юрисдикцією. З цією метою законодавець та інші органи публічної влади повинні запроваджувати таке юридичне регулювання, що має відповідати конституційним нормам і принципам, та створювати механізми для ефективного захисту конституційних прав і свобод» (абзац шостий пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України (Перший сенат) від 5 червня 2019 року № 3-р(I)/2019);

— «Конституційний Суд України звертає увагу, що при обмеженні права власності в інтересах суспільства необхідними є не будь-які менш обтяжливі для прав і свобод осіб заходи, а ті з них, які здатні досягти легітимної мети на тому самому якісному рівні» (перше речення абзацу першого підпункту 2.4 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) від 21 липня 2021 року № 3-р(II)/2021).

7.2. Конституційний Суд України бере до уваги і практику Європейського суду з прав людини, згідно з якою в разі невинуватого втручання держави в право особи мирно володіти своїм майном у держави виникає зобов'язання відшкодувати такий особі завдану їй шкоду.

Так, у рішенні в справі «*Максименко та Герасименко проти України*» від 16 травня 2013 року (заява № 49317/07) Європейський суд із прав людини зазначив, що він «не може не взяти до уваги той факт, що заявники не одержали відшкодування шкоди, завданої позбавленням майна... На думку Суду, навіть припускаючи, що ... втручання ґрунтувалося на чітких і передбачних приписах національного права і мало на меті захист житлових прав інших осіб, той факт, що заявники, які були добросовісними набувачами, не змогли одержати відшкодування втрат, яких вони зазнали внаслідок непослідовних і помилкових рішень органів державної влади, становить для них непропорційний тягар» (§ 68, § 69).

У рішенні в справі «*Фонд „Батьківська турбота“ проти України*» від 9 жовтня 2018 року (заява № 5876/15), яка стосувалася позбавлення заявника за рішенням суду належного йому майна, Європейський суд із прав людини насамперед установив, що оспорюване майно санаторію, яке перебувало на балансі заявника, було набуто ним «добросовісно», не ставивши під сумнів потребу відшкодування шкоди заявникові, дійшов висновку, що «втручання в майнові права заявника, крім того, що воно викликало серйозні сумніви щодо його правомірності, як це зазначено у параграфі 57, поклато на заявника непропорційний тягар з огляду на визнання недійсним його права власності на майно за наведених обставин. Отже, було порушено статтю 1 Першого протоколу» (§ 64).

У низці рішень Європейський суд із прав людини виснував, що баланс між загальним і суспільним інтересом та вимогами захисту індивідуальних основоположних прав зазвичай досягається тоді, коли відшкодування особі, яку було позбавлено майна, обґрунтовано пов'язане з його «ринковою» вартістю, визначеною на час позбавлення майна (рішення у справі «*Pincová and Pinc v. Czech Republic*» від 5 листопада 2002 року (заява № 36548/97) § 53; у справі «*Gashi v.*

Croatia» від 13 грудня 2007 року (заява № 32457/05), § 41; у справі «*Vistiņš and Perepjolkins v. Latvia*» від 25 жовтня 2012 року (заява № 71243/01), § 111); «умови відшкодування... є суттєвими для оцінювання того, чи оспорений справедливий захід не порушує потрібного балансу і, зокрема, чи цей захід не накладає непропорційного навантаження на заявників» (рішення у справі «*The Holy Monasteries v. Greece*» від 9 грудня 1994 року (заяви № 13092/87, № 13984/88), § 71; у справі «*Platakou v. Greece*» від 11 січня 2001 року (заява № 38460/97), § 55).

У рішенні в справі «*Кривенький проти України*» від 16 лютого 2017 року (заява № 43768/07) Європейський суд із прав людини «знову наголошує, що позбавлення власності без виплати суми, обґрунтовано пов'язаної з її вартістю, зазвичай призводить до недотримання потрібного справедливого балансу між потребами загального інтересу суспільства та вимогами захисту основоположних прав особи і становить непропорційний тягар для заявника» (§ 45).

У рішенні в справі «*„Україна-Тюмень“ проти України*» від 20 травня 2010 року (заява № 22603/02) Європейський суд із прав людини «вважає, що допущене в цій справі втручання в права заявника, гарантовані статтею 1 Першого протоколу, є порівнянним із „особливим різновидом позбавлення права власності на майно“, адекватна компенсація за що має відповідати ринковій вартості майна на час позбавлення» (§ 27).

У рішенні в справі «*James and Others v. the United Kingdom*» від 21 лютого 1986 року (заява № 8793/79) Європейський суд із прав людини зазначив, що «позбавлення майна без сплати загальної суми, яка розумно відповідає його вартості, звичайно становить непропорційне втручання, яке не можна вважати виправданим за статтею 1 Першого протоколу. Однак ця стаття не гарантує права на повну компенсацію за всіх обставин. Легітимні цілі „публічного інтересу“, що їх переслідують заходами економічної реформи або заходами, призначеними для досягнення більшої соціальної справедливості, можуть вимагати меншого ніж повне відшкодування ринкової вартості» (§ 54).

Отже, згідно з практикою Європейського суду з прав людини виплата компенсації за майно є суттєвим фактором при оцінці наявності справедливої рівноваги між інтересами суспільства та приватних осіб; така компенсація має бути обґрунтовано пов'язаною з вартістю майна на час його відчуження.

Натомість відповідно до частини четвертої статті 14 Закону № 500 розмір компенсації вартості гуртожитків, що їх передають згідно з Законом № 500 у власність територіальних громад на частково-компенсаційній або компенсаційній основі, розраховується відповідно до вартості гуртожитків, за якою їх було включено до статутних капіталів товариств.

Наведене дає Конституційному Судові України підстави для висновку, що встановлений Верховною Радою України спосіб реалізації конституційного права на житло мешканців гуртожитків та намагання держави мінімізувати на рівні національного законодавства певні фінансові витрати на компенсації власникам гуртожитків призвели до диспропорції між суспільно значущою метою (забезпечення житлових прав мешканців гуртожитків) та юридичними механізмами, які було використано задля її досягнення.

8. Конституційний Суд України, розглядаючи цю справу, дійшов висновку про те, що має бути дотримано справедливого балансу між гарантією захисту права приватної власності, зокрема і від примусового відчуження без дотримання умови попереднього і повного відшкодування її вартості (частина п'ята статті 41 Конституції України), та конституційним правом осіб, які проживають у гуртожитках, на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг та житло (стаття 48 Конституції України).

Такий справедливий баланс впливає з вимог статті 47 Основного Закону України: «кожен має право на житло. Держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду» (частина перша); «громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону» (частина друга); «ніхто не може бути примусово позбавлений житла інакше як на підставі закону за рішенням суду» (частина третя).

Законодавець зобов'язаний урахувувати те, що людина та гідні умови її життя є метою та осердям конституційного ладу України, визнаються найвищою цінністю (преамбула, частина перша статті 3 Конституції України).

Із наведеного випливає, що законодавець не може вдаватися до такого законодавчого регулювання, яке уможливило б примусове позбавлення осіб житла виключно через зміну власника гуртожитку, що могло б поставити осіб та членів їх сімей у винятково складне соціальне становище, не сумісне з їх людською гідністю — однією з засадничих цінностей конституційного ладу України.

9. Конституційний Суд України дійшов висновку, що підпункт «б» пункту 1 частини третьої статті 14 Закону № 500, яким передбачено примусове передання на безкомпенсаційній основі в комунальну власність гуртожитку, що його включено до статутного капіталу товариства, яке є власником такого гуртожитку, суперечить приписам частин першої, другої статті 8, частини третьої статті 22, частин першої, четвертої, п'ятої статті 41 Конституції України.

Ураховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 151¹, 151², 152, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 36, 65, 67, 74, 84, 88, 89, 91, 92, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України»

Конституційний Суд України
у х в а л и в:

1. Визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), підпункт «б» пункту 1 частини третьої статті 14 Закону України «Про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків» від 4 вересня 2008 року № 500–VI зі змінами.

2. Підпункт «б» пункту 1 частини третьої статті 14 Закону України «Про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків» від 4 вересня 2008 року № 500–VI зі змінами, визнаний неконституційним, утрачає чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржено.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України».

ДРУГИЙ СЕНАТ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 7-r(II)/2021 of October 20, 2021 in the case upon the constitutional complaint of the Private Joint Stock Company «Chernihivoblbud» on the compliance of the provisions of subparagraph «b» of Article 14.3.1 of the Law of Ukraine «On Ensuring the Realisation of Housing Rights of Dormitory Residents» with the Constitution of Ukraine (constitutionality)

Private Joint Stock Company «Chernihivoblbud» (hereinafter referred to as «Chernihivoblbud») appealed to the Constitutional Court to verify the compliance of subparagraph «b» of Article 14.3.1 of the Law of Ukraine «On Ensuring the Realisation of Housing Rights of Dormitory Residents» of September 4, 2008 No. 500–VI as amended (hereinafter referred to as «Law No. 500»), which stipulates that the dormitory included in the authorised capital of the company is transferred to the ownership of the territorial hromada without the consent of the dormitory owner by court decision, with the Constitution (constitutionality).

The condition of full reimbursement to the owner of the value of a private property in case of its forcible alienation on grounds of public necessity is established directly by Article 41.5 of the Basic Law, and therefore this issue is beyond the discretion of the Verkhovna Rada; the legislator, within the limits of its competence, should only provide guarantees for the implementation of the condition established by the said provision of the Constitution.

Both at the constitutional level and at the level of international treaties, which are part of the national legislation of Ukraine in case the Verkhovna Rada of Ukraine approves their binding nature (Article 9.1 of the Constitution), the possibility of restricting property rights is established, taking into account the interest of the society, and due to the need to ensure the protection of other constitutional rights of citizens, in particular the right to housing.

One of the ways to exercise the right to housing (the basis for acquiring ownership of housing) is its privatisation. The legal basis for the privatisation of the state housing fund, its further use and maintenance are defined by the Law of Ukraine «On Privatisation of the State Housing Fund» of June 19, 1992 No. 2482–XII as amended (hereinafter referred to as «the Law No. 2482»).

According to Article 2.2 of the Law No. 2482 as amended by the Law No. 500, rooms in dormitories were not subject to privatisation.

The Law No. 500 envisages the possibility for citizens to exercise their right to housing through the privatisation of residential premises in dormitories exclusively with

the presence of such dormitories in the ownership of territorial hromadas; dormitory residents who, on the legal grounds specified by the Law No. 500, live in dormitories covered by the Law No. 500.

According to the provisions of the Law of Ukraine «On Privatisation of State-Owned Enterprises» of March 4, 1992 No. 2163-XII (hereinafter referred to as «the Law No. 2163») in the original wording, which was effective at the time of privatisation of Chernihiv Regional Project Repair and Construction Lease Enterprise «Chernihivoblbud», the Law No. 2163 does not apply to the privatisation of state land and housing facilities, as well as socio-cultural facilities, except for those owned by enterprises that are being privatized.

Rooms in dormitories were assigned by the legislator to the objects of privatisation of the state housing fund only from January 1, 2009 — the day of entry into force of Law No. 500.

The Law of Ukraine «On Privatisation of State and Communal Property» of January 18, 2018 No. 2269–VIII did not apply to the privatisation of state housing facilities, including dormitories (Article 3.2).

The Constitutional Court proceeds from the fact that the dormitory was acquired by the Private Joint Stock Company «Chernihivoblbud» on the basis of the Law No. 2163 precisely in property.

According to the Law No. 500, the procedure (order) for transferring dormitories to the territorial hromada allows for different options and provides for the opportunity in case of failure to reach an agreement between the dormitory owner and the relevant local council to challenge in court the state share in the authorised capital of the dormitory owner, other conditions that are important for determining the amount of compensation.

The legislator, amending the wording of Article 14 of the Law No. 500, consistently limited the rights of dormitory owners included in the authorised capital of companies in the transfer of such dormitories to the ownership of territorial hromadas: from transfer exclusively on a compensatory basis to the introduction of the possibility of transferring a dormitory on a completely non-compensatory basis by a court decision without the consent of the dormitory owner.

The Constitutional Court considers that the introduced changes could be justified in the case of ensuring a fair balance between the interests of society (ensuring the exercise of the constitutional right to housing by dormitory residents) and the requirements of the Basic Law on protection of property rights (rights of owners of such dormitories).

The method established by the Verkhovna Rada of exercising the constitutional right to housing for dormitory residents and the state's efforts to minimise certain financial costs for compensation to dormitory owners at the level of national legislation led to a disproportion between the socially significant goal (ensuring the housing rights of dormitory residents) and the legal mechanisms that were used to achieve it.

The Constitutional Court concluded that a fair balance must be struck between the guarantee of protection of the right to private property, in particular from forced expropriation without observance of the condition of prior and full reimbursement of its value (Article 41.5 of the Constitution), and the constitutional right of persons living in

dormitories to a sufficient standard of living for themselves and their families, including adequate food, clothing and housing (Article 48 of the Constitution).

The legislator cannot resort to such legislative regulation, which would allow forcible deprivation of housing only through a change of dormitory owner, which could put individuals and their families in an extremely difficult social situation, incompatible with their human dignity — one of the fundamental values of the constitutional order of Ukraine.

Thus, the Constitutional Court held to declare the provision of subparagraph «b» of Article 14.3.1 of the Law «On Ensuring the Realisation of Housing Rights of Dormitory Residents» of September 4, 2008 No. 500–VI as amended to be as such that does not comply with the Constitution of Ukraine (is unconstitutional) and to lose its validity from the date of Decision.

References:

Decisions of the Constitutional Court of Ukraine:

- No. 13-rp/2001 of October 10, 2001;
- No. 3-rp/2002 of 12 February 2002;
- No. 11-rp/2003 of June 10, 2003;
- No. 16-rp/2004 of 11 November 2004;
- No. 24-rp/2008 of October 16, 2008;
- No. 26-rp/2009 of October 19, 2009;
- No. 14-rp/2011 of November 9, 2011;
- No. 2-rp/2016 of June 1, 2016;
- No. 3-r (I)/2019 of June 5, 2019;
- No. 12-r/2019 of December 20, 2019;
- No. 3-r (II)/2021 of July 21, 2021;

Judgments of the European Court of Human Rights:

- Maksymenko and Gerasymenko v Ukraine of 16 May, 2013 (application no. 49317/07);
- Batkivska Turbota Foundation v. Ukraine of 9 October, 2018 (application no. 5876/15);
- Pincová and Pinc v. Czech Republic of 5 November, 2002 (application no. 36548/97);
- Gashi v. Croatia of 13 December, 2007 (application no. 32457/05);
- Vistiņš and Perepjolkins v. Latvia of 25 October, 2012 (application no. 71243/01);
- The Holy Monasteries v. Greece of 9 December, 1994 (applications nos. 13092/87, 13984/88);
- Platakou v. Grec of 11 January, 2001 (application no. 38460/97);
- Kryvenkyy v. Ukraine of 16 February, 2017 (application no. 43768/07);
- Ukraine-Tyumen v. Ukraine of 20 May, 2010 (application no. 22603/02);
- James and Others v. the United Kingdom of 21 February, 1986 (application no. 8793/79).

ОКРЕМА ДУМКА

судді Конституційного Суду України Юровської Г. В.
стосовно Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат)
від 20 жовтня 2021 року № 7-р(II)/2021 у справі за конституційною
скаргою Приватного акціонерного товариства «Чернігівоблбуд»
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
підпункту «б» пункту 1 частини третьої статті 14
Закону України «Про забезпечення реалізації житлових прав
мешканців гуртожитків»

Конституційний Суд України (Другий сенат) 20 жовтня 2021 року ухвалив Рішення № 7-р(II)/2021 у справі за конституційною скаргою Приватного акціонерного товариства «Чернігівоблбуд» щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту «б» пункту 1 частини третьої статті 14 Закону України «Про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків» (далі — Рішення).

У Рішенні Конституційний Суд України визнав таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), підпункт «б» пункту 1 частини третьої статті 14 Закону України «Про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків» від 4 вересня 2008 року № 500–VI зі змінами (далі — Закон № 500).

Маючи власні міркування стосовно зазначених у Рішенні юридичних позицій і керуючись положеннями статті 93 Закону України «Про Конституційний Суд України», вважаю за доцільне викласти свою окрему думку щодо Рішення.

1. Погоджуючись із висновком щодо «... забезпечення справедливого балансу між інтересами суспільства (забезпечення реалізації конституційного права на житло мешканцями гуртожитків) та вимогами Основного Закону України щодо захисту права власності (прав власників таких гуртожитків)» (абзац шістнадцятий підпункту 6.2 пункту 6 мотивувальної частини Рішення), вважаю за необхідне акцентувати увагу на особливості об'єкта права власності, а також змінах законодавчого врегулювання питання щодо можливості приватизації житлових приміщень у гуртожитках.

У пункті 5 мотивувальної частини Рішення детально викладено історичний аспект законодавчого регулювання цього питання. Так, у процесі приватизації державного майна законодавець у різних нормативних актах виокремлював гуртожитки серед інших об'єктів, надаючи їм окремий, спеціальний статус. Зокрема, це передбачалося законами України «Про приватизацію державного майна» від 4 березня 1992 року № 2163–XII, «Про приватизацію державного житлового фонду» від 19 червня 1992 року № 2482–XII (далі — Закон № 2482). Цільове призначення гуртожитків полягало у забезпеченні можливості тимчасового проживання в них працівників підприємств, установ та організацій, у яких відсутнє власне житло, до отримання житла, яке будувалось, як правило, за рахунок коштів цих підприємств, установ, організацій. Тобто у гуртожитках проживали незахищені верстви населення, які потребували надання житла, що узгоджується з положеннями частини другої статті 47 Основного Закону України.

За Законом № 2482 до 2009 року кімнати в гуртожитках не підлягали приватизації.

Внаслідок скорочення обсягів будівництва житлових будинків за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, а також припинення такого будівництва за кошти підприємств, установ, організацій проживання у таких гуртожитках замість тимчасового стало фактично постійним.

Це викликало певні зміни і щодо кола об'єктів, які підлягали приватизації. Так, пунктом 4 розділу VIII «Прикінцевих положень» Закону № 500, який набрав чинності з 1 січня 2009 року, пункт 1 статті 2 Закону № 2482 доповнено словами «кімнати у гуртожитках», що надало мешканцям гуртожитків право на приватизацію кімнат.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків» від 8 вересня 2011 року № 3716–VI внесені зміни до пункту 1 статті 2 Закону № 2482 і слова «кімнати у гуртожитках» замінено словами «житлові приміщення у гуртожитках (житлові кімнати, житлові блоки (секції))».

З прийняттям Закону № 500 громадяни, які були вселені у гуртожиток та тривалий час там проживали, однак не використали право на безоплатну приватизацію державного житлового фонду, отримали можливість приватизувати відповідне житлове приміщення в гуртожитку. Разом з тим мешканці гуртожитків, включених до статутних фондів товариств, що перебувають у приватній власності, такої можливості не мають дотепер.

Відповідно до положень частини четвертої статті 1 Закону № 500 його дія не поширюється на гуртожитки, побудовані або придбані за радянських часів (до 1 грудня 1991 року) приватними або колективними власниками за власні або залучені кошти (крім гуртожитків, що були включені до статутних капіталів організацій, створених у процесі приватизації чи корпоратизації, у тому числі тих, що у подальшому були передані до статутних капіталів інших юридичних осіб або відчужені в інший спосіб).

Метою прийняття Закону № 500 було створення на законодавчому рівні сприятливих умов для соціально незахищених та вразливих категорій громадян, зокрема тих, які постійно та на законних підставах мешкають (проживають) у гуртожитках, призначених для проживання одиноких громадян та малозабезпечених сімей, які перебували чи продовжують перебувати у трудових відносинах з підприємствами, установами та організаціями, що надали їм гуртожитки для тимчасового проживання, але фактично тривалий час проживають у таких гуртожитках постійно, для практичної реалізації ними конституційного права на житло, тобто для набуття такими громадянами власного помешкання та припинення порушень їх житлових прав.

Для того, щоб усунути певну дискримінацію громадян, які мешкають у гуртожитках, що шляхом приватизації із загальнодержавної власності перейшли до приватної власності (у той час, коли гуртожитки не входили до державного житлового фонду і не підлягали приватизації), з мешканцями гуртожитків, приміщення яких підлягають приватизації, законодавець зобов'язав передати гуртожитки, на які поширюється дія Закону № 500, у власність відповідних територіальних громад. Крім того, на виконання Закону № 500 Кабінет Міністрів України схвалив

концепцію Загальнодержавної цільової програми передачі гуртожитків у власність територіальних громад на 2010–2014 роки, яка була затверджена Законом України «Про Загальнодержавну цільову програму передачі гуртожитків у власність територіальних громад на 2012–2015 роки» від 21 червня 2012 року № 4995–VI.

2. На гуртожиток, який був побудований за загальнодержавні кошти у 1988 році, Приватне акціонерне товариство «Чернігівоблбуд» (далі — Товариство) набуло право приватної власності 27 липня 1994 року у зв'язку з приватизацією цілісного майнового комплексу, до якого цей гуртожиток був включений. Реалізація права приватної власності була здійснена на підставі договору між Фондом комунального майна та приватизації Чернігівської обласної ради народних депутатів та товариством покупців Чернігівського обласного проектного ремонтно-будівельного орендного підприємства «Чернігівоблбуд», правонаступником якого є Товариство. При цьому згідно з додатком до акта прийому-передачі майна до переліку приватизованих Чернігівським обласним проектним ремонтно-будівельним підприємством «Чернігівоблбуд» об'єктів нерухомості ввійшов один під'їзд цього гуртожитку **залишковою вартістю на момент оцінки станом на 1 квітня 1994 року — 391 546 крб. Така вартість цілого під'їзду гуртожитку була значно меншою, ніж середня заробітна плата працівників, зайнятих у галузях національної економіки, яка у квітні 1994 року становила 894 400 крб.**

Конституційний Суд України (Перший сенат) в Рішенні від 5 червня 2019 року № 3-р(І)/2019 зазначив, що право власності не є абсолютним, тобто може бути обмежене, однак втручання у це право може здійснюватися лише на підставі закону з дотриманням принципу юридичної визначеності та принципу пропорційності, який вимагає досягнення розумного співвідношення між інтересами особи та суспільства (перше речення абзацу сьомого підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини).

Таким чином, хоча право власності є непорушним, воно не є абсолютним. У Міжнародних актах також визначено, що держава має право вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів (абзац другий статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року).

Втручання держави у право власності особи шляхом передання гуртожитків, включених до статутних капіталів товариств, у власність територіальних громад є виправданим, якщо воно здійснюється з мотивів суспільної необхідності.

Згідно з положеннями статті 48 Конституції України кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло.

Отже, серед основоположних прав людини і громадянина Основний Закон України, на рівні з правом власності, виділяє право кожного на житло. При цьому держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду. Що стосується громадян, які потребують соціального захисту, то відповідно до Конституції України житло їм надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону (частина друга статті 47).

Прийняття Закону № 500 фактично сприяє реалізації права на житло громадянами, які потребують соціального захисту.

3. Окреме дослідження підпункту «б» пункту 1 частини третьої статті 14 Закону № 500 може дійсно створити хибне уявлення щодо порушення права власника відповідного гуртожитку, а тому його слід перевіряти на відповідність Конституції України лише виключно в системному взаємозв'язку з іншими положеннями Закону № 500.

У статті 14 Закону № 500 передбачено декілька способів передачі гуртожитків у власність територіальних громад.

Гуртожитки державної форми власності відповідно до частини другої статті 14 Закону № 500 передаються у власність територіальних громад на безкомпенсаційній основі. Водночас положеннями частини третьої статті 14 Закону № 500 передбачено можливість передачі гуртожитків, включених до статутних капіталів товариств, на безкомпенсаційній основі (пункт 1), частково-компенсаційній основі (пункт 2) та компенсаційній основі (пункт 3).

Підпункт «б» пункту 1 частини третьої статті 14 Закону № 500 не є самостійною підставою припинення права власності на гуртожитки, а є лише частиною юридичного механізму — одного із способів (на безкомпенсаційній основі), який може бути застосований при передачі гуртожитків у власність територіальної громади як підстави припинення права власності на гуртожиток у його власника у зв'язку з недосягненням згоди щодо передачі гуртожитку в інший спосіб.

Таким чином, з аналізу положень Закону № 500 можна зробити висновок, що підпункт «б» пункту 1 частини третьої статті 14 Закону № 500 є винятковим способом і може бути застосований лише за рішенням суду у разі відмови власника гуртожитку добровільно здійснити передачу гуртожитку згідно з пунктами 2, 3 частини третьої статті 14 Закону № 500 (на частково-компенсаційній основі та на компенсаційній основі).

Оспорюваними положеннями Закону № 500 передбачено, що **без згоди власника гуртожитку на безкомпенсаційній основі гуртожитки передаються лише за рішенням суду**. Тобто безоплатній передачі мало передувати досягнення згоди між власником гуртожитку і органами місцевого самоврядування, а вже потім повинна була відбуватися передача гуртожитку на підставі рішення суду. Отже, вирішальним при розгляді таких спорів є перевірка судом досягнення балансу між інтересами власника гуртожитку та інтересами незахищених верств населення, які потребують соціального житла. Тому судовий контроль є визначальним під час вирішення таких спорів.

Що стосується гуртожитку Товариства, то рішенням Господарського суду Чернігівської області від 10 жовтня 2019 року у справі № 927/513/19 на підставі наданих документів було встановлено, що Чернігівська міська рада просила повідомити, чи готове Товариство передати спірний гуртожиток на компенсаційній основі у комунальну власність територіальної громади міста, а також обчислити розрахувати суму відповідної компенсації та надати міській раді відповідні підтверджуючі документи, ненадання відповіді розцінювалось як відмова в передачі у комунальну власність. Також було встановлено, що Товариство повідомило

Чернігівську міську раду про вартість зазначеного гуртожитку — 17923500 грн, проте відповіді на лист Чернігівської міської ради щодо обґрунтування зазначеної вартості гуртожитку Товариство не надало.

Саме суд, враховуючи можливість компенсації, конкретні обставини справи, досліджуючи докази щодо підтвердження розміру вартості гуртожитку, за якою його передано до статутного фонду товариства, витрати, понесені власником на утримання цього майна чи проведення капітального ремонту, може прийняти рішення **задовольнити або відмовити у задоволенні позову органу місцевого самоврядування про передачу у комунальну власність на безкомпенсаційній основі гуртожитку**, оскільки спосіб вилучення майна має бути обраний найменш обтяжливий для самого власника.

Тобто саме суд має вирішувати питання, чи підлягають передачі на безкомпенсаційній основі гуртожитки, включені до статутних капіталів товариств, внаслідок приватизації державної власності, щоб це відповідало як інтересам власника, так і інтересам незахищених верств населення. **Судовий порядок** передачі гуртожитку у комунальну власність запобігає свавільним діям з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування чи протиправному позбавленню права власності, а також сприяє забезпеченню справедливого балансу між правами власника та інтересами суспільства.

Крім того, слід звернути увагу на те, що викладена у клопотанні аргументація зводиться до цитування положень частини п'ятої статті 41 Конституції України, оспорюваних положень Закону № 500 та посилання на практику Європейського суду з прав людини. Фактично суб'єкт права на конституційну скаргу висловив незгоду щодо рішень судів у його справі, що не можна вважати належним обґрунтуванням тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) у розумінні пункту 6 частини другої статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України», тому і підстав для визнання неконституційним підпункту «б» пункту 1 частини третьої статті 14 Закону № 500 не вбачаю.

З огляду на викладене, враховуючи те, що ці гуртожитки були створені за рахунок державних коштів, та те, що житлові приміщення у гуртожитках включені до державного житлового фонду, законодавець Законом № 500 фактично відновив справедливість щодо права мешканців гуртожитків, включених до статутних капіталів товариств, на приватизацію жилих приміщень, які вони займають. А врегулювання законодавцем питання передачі гуртожитків у власність територіальних громад спрямоване на реалізацію передбаченого у статті 47 Конституції України права на житло найменш забезпечених верств населення та забезпечує справедливий баланс між інтересами суспільства (забезпечення реалізації конституційного права на житло мешканцями гуртожитків) та вимогами Основного Закону України щодо захисту права власності (прав власників таких гуртожитків).

Суддя
Конституційного Суду України

Г. ЮРОВСЬКА

УХВАЛА ДРУГОЇ КОЛЕГІЇ СУДДІВ ДРУГОГО СЕНАТУ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою громадянина України Гайдамаки Віктора Васильовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини третьої статті 59 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», статей 11, 21 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»

м. Київ
5 жовтня 2021 року
№ 144-2(II)/2021

Справа № 3-138/2021(307/21)

Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України у складі:

Сліденка Ігоря Дмитровича — головуючого, доповідача,
Головатого Сергія Петровича,
Лемака Василя Васильовича,

розглянула на засіданні питання щодо відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою громадянина України Гайдамаки Віктора Васильовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини третьої статті 59 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28 лютого 1991 року № 796–XII (Відомості Верховної Ради Української РСР, 1991 р., № 16, ст. 200) зі змінами, статей 11, 21 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 року № 2262–XII (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 29, ст. 399) зі змінами.

Заслухавши суддю-доповідача Сліденка І. Д. та дослідивши матеріали справи, Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України

установила:

1. Суб'єкт права на конституційну скаргу — громадянин України Гайдамака Віктор Васильович — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням перевірити на відповідність Конституції України (конституційність) частину третьої статті 59 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28 лютого 1991 року № 796–XII

зі змінами (далі — Закон № 796), статті 11, 21 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 року № 2262–XII зі змінами (далі — Закон № 2262).

Згідно з частиною третьою статті 59 Закону № 796 особам, які брали участь у ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, інших ядерних аварій та випробувань, у військових навчаннях із застосуванням ядерної зброї під час проходження дійсної строкової служби і внаслідок цього стали особами з інвалідністю, пенсія по інвалідності обчислюється відповідно до Закону № 796 або за бажанням таких осіб — з п'ятикратного розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня відповідного року.

Відповідно до статті 11 Закону № 2262 умови, норми і порядок пенсійного забезпечення військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за Законом № 2262, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, визначаються Законом № 796 і Законом № 2262.

За статтею 21 Закону № 2262 пенсії по інвалідності військовослужбовцям, особам, які мають право на пенсію за Законом № 2262, призначаються в таких розмірах:

а) особам з інвалідністю внаслідок війни I групи — 100 процентів, II групи — 80 процентів, III групи — 60 процентів відповідних сум грошового забезпечення (заробітку);

б) іншим особам з інвалідністю I групи — 70 процентів, II групи — 60 процентів, III групи — 40 процентів відповідних сум грошового забезпечення (заробітку).

Автор клопотання стверджує, що частина третя статті 59 Закону № 796, статті 11, 21 Закону № 2262 не відповідають статтям 3, 8, 9, 16, 17, 19, 22, 55, пунктам 1, 6 частини першої статті 92, частинам другій, третій статті 124, частині першій статті 129, статтям 147, 150, 151² Конституції України.

На підтвердження своєї позиції Гайдамака В. В. посилається на окремі положення Конституції України, Закону № 796, Закону № 2262, Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, рішення Конституційного Суду України, Європейського суду з прав людини, а також на постанову Великої Палати Верховного Суду від 21 квітня 2021 року.

2. Вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі, Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України виходить із такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційною скаргою є подане до Конституційного Суду України письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу; у конституційній скарзі має міститись обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону (частина перша, пункт 6 частини другої статті 55); конституційна скарга вважається прийнятною за умов її відповід-

ності вимогам, передбаченим статтями 55, 56 цього закону, та якщо вичерпано всі національні засоби юридичного захисту (за наявності ухваленого в порядку апеляційного перегляду судового рішення, яке набрало законної сили, а в разі передбаченої законом можливості касаційного оскарження — судового рішення, винесеного в порядку касаційного перегляду) (абзац перший, пункт 1 частини першої статті 77).

2.1. Проаналізувавши конституційну скаргу та додані до неї матеріали, Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України зазначає, що Гайдамака В. В. фактично порушує питання належного застосування судами, а також відповідними органами Пенсійного фонду України оспорюваних положень Закону № 796, Закону № 2262, які стосуються, зокрема, порядку нарахування пенсій особам, які брали участь у ліквідації Чорнобильської катастрофи.

Однак вирішення питання застосування судами законів України не належить до повноважень Конституційного Суду України. Конституційний Суд України неодноразово зазначав, що правозастосовна діяльність полягає в індивідуалізації правових норм щодо конкретних суб'єктів і конкретних випадків, тобто в установленні фактичних обставин справи і підборі юридичних норм, які відповідають цим обставинам; пошук та аналіз таких норм з метою їх застосування до конкретного випадку є складовою правозастосування і не належить до повноважень Конституційного Суду України (ухвали Конституційного Суду України від 3 липня 2014 року № 73-у/2014, від 24 лютого 2016 року № 14-у/2016, Ухвала Великої палати Конституційного Суду України від 19 червня 2018 року № 39-у/2018).

Таким чином, є підстави для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 2 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неналежність до повноважень Конституційного Суду України питань, порушених у конституційній скарзі.

2.2. Із аналізу конституційної скарги вбачається, що суб'єкт права на конституційну скаргу не погоджується з постановою Великої Палати Верховного Суду від 21 квітня 2021 року, прийнятою у справі за позовом Шабельника М. В. до Головного управління Пенсійного фонду України в Харківській області про визнання бездіяльності протиправною, зобов'язання вчинити певні дії та стягнення суми несплаченої йому частини пенсії та осіб, які приєдналися до його апеляційної скарги (у тому числі автор клопотання), що не можна вважати належним обґрунтуванням тверджень щодо неконституційності оспорюваних положень Закону № 796, Закону № 2262 в контексті вимог пункту 6 частини другої статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Крім того, до конституційної скарги не додано матеріалів, які містили б інформацію про перебіг розгляду справи Гайдамаки В. В. у судах, зокрема відомості, що він вичерпав усі національні засоби юридичного захисту у своїй справі.

Отже, є підстави для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неприйнятність конституційної скарги.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 151¹, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 37, 55, 56, 62, 77, 86 Закону України «Про Конституційний Суд України», відповідно до § 45, § 56 Регламенту Конституційного Суду України Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України

ухвалила:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою громадянина України Гайдамаки Віктора Васильовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини третьої статті 59 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28 лютого 1991 року № 796–XII зі змінами, статей 11, 21 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 року № 2262–XII зі змінами на підставі пунктів 2, 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неналежність до повноважень Конституційного Суду України питань, порушених у конституційній скарзі; неприйнятність конституційної скарги.

2. Ухвала Другої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України є остаточною.

ДРУГА КОЛЕГІЯ СУДДІВ
ДРУГОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

УХВАЛА ДРУГОЇ КОЛЕГІЇ СУДДІВ ДРУГОГО СЕНАТУ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Купінського Сергія Онисійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини першої статті 81, частини першої, пункту 3 частини четвертої статті 82 Кримінального кодексу України та абзаців першого, другого статті 152, частини третьої статті 154 Кримінально-виконавчого кодексу України

м. Київ
5 жовтня 2021 року
№ 145-2(II)/2021

Справа № 3-169/2021(353/21)

Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України у складі:

Сліденка Ігоря Дмитровича — головуєчого, доповідача,
Головатого Сергія Петровича,
Лемака Василя Васильовича,

розглянула на засіданні питання щодо відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Купінського Сергія Онисійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини першої статті 81, частини першої, пункту 3 частини четвертої статті 82 Кримінального кодексу України та абзаців першого, другого статті 152, частини третьої статті 154 Кримінально-виконавчого кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Сліденка І. Д. та дослідивши матеріали справи, Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України

установила:

1. Суб'єкт права на конституційну скаргу — Купінський Сергій Онисійович — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення частини першої статті 81, частини першої, пункту 3 частини четвертої статті 82 Кримінального кодексу України (далі – КК України) та абзаців першого, другого статті 152, частини третьої статті 154 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі — КВК України).

Відповідно до частини першої статті 81 КК України «до осіб, що відбувають покарання у виді виправних робіт, службових обмежень для військовослужбовців,

обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі, може бути застосоване умовно-дострокове звільнення від відбування покарання. Особу може бути умовно-достроково звільнено повністю або частково і від відбування додаткового покарання».

Згідно з частиною першою статті 82 КК України «особам, що відбувають покарання у виді обмеження або позбавлення волі, невідбута частина покарання може бути замінена судом більш м'яким покаранням. У цих випадках більш м'яке покарання призначається в межах строків, установлених у Загальній частині цього Кодексу для даного виду покарання, і не повинне перевищувати невідбутого строку покарання, призначеного вироком».

За пунктом 3 частини четвертої статті 82 КК України заміна невідбутої частини покарання більш м'яким можлива після фактичного відбуття засудженням:

«3) не менше двох третин строку покарання, призначеного судом за умисний особливо тяжкий злочин, а також покарання, призначеного особі, яка раніше звільнялася умовно-достроково і вчинила нове умисне кримінальне правопорушення протягом невідбутої частини покарання».

Абзацами першим, другим статті 152 КВК України, зокрема, передбачено, що підставою звільнення від відбування покарання є відбуття строку покарання, призначеного вироком суду.

Згідно з частиною третьою статті 154 КВК України:

«3. Стосовно засудженого, щодо якого відповідно до статей 81, 82 Кримінального кодексу України може бути застосоване умовно-дострокове звільнення від відбування покарання або заміна невідбутої частини покарання більш м'яким, орган або установа виконання покарань у місячний термін надсилає клопотання до суду у порядку, встановленому кримінальним процесуальним законодавством. Адміністрація органу або установи виконання покарань після відбуття засудженням установленої Кримінальним кодексом України частини строку покарання зобов'язана в місячний термін розглянути питання щодо можливості представлення його до умовно-дострокового звільнення від відбування покарання або до заміни невідбутої частини покарання більш м'яким».

Автор клопотання стверджує, що оспорювані положення КК України, КВК України не передбачають реалістичної перспективи звільнення від довічного ув'язнення, зокрема шляхом заміни покарання більш м'яким або умовно-достроковим звільненням від цього покарання та звільнення на підставі вироку суду від цього покарання, чим порушують положення частини другої статті 28 Конституції України, а саме: не бути підданим катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню.

2. Вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі, Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України виходить із такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційною скаргою є подане до Конституційного Суду України письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому

рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу; у конституційній скарзі має міститись обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону (частина перша, пункт 6 частини другої статті 55); конституційна скарга вважається прийнятною за умов її відповідності вимогам, передбаченим статтями 55, 56 цього закону (абзац перший частини першої статті 77).

Підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі є, зокрема, наявність рішення Конституційного Суду України щодо того самого предмета конституційної скарги (пункт 6 статті 62).

Другий сенат Конституційного Суду України ухвалив Рішення у справі про перегляд вироку особі, караній на довічне позбавлення волі, від 16 вересня 2021 року № 6-р(II)/2021 (далі — Рішення).

Конституційний Суд України Рішенням визнав «такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), частину першу статті 81, частину першу статті 82 КК України в тім, що вони унеможливають їх застосування до осіб, яких засуджено до відбування покарання у вигляді довічного позбавлення волі» (пункт 1 резолютивної частини).

Крім того, Конституційний Суд України Рішенням зобов'язав Верховну Раду України невідкладно привести нормативне регулювання, установлене статтями 81, 82 КК України, у відповідність до Конституції України та Рішення (пункт 2 резолютивної частини).

Оскільки положення пункту 3 частини четвертої статті 82 КК України, абзацив першого, другого статті 152, частини третьої статті 154 КВК України регулюють умови заміни невідбутої частини покарання більш м'яким, підставу звільнення від відбування покарання та порядок дострокового звільнення від відбування покарання, які пов'язані з предметом розгляду Конституційним Судом України при ухваленні Рішення, то питання механізму дострокового звільнення від відбування покарання засуджених до покарання у виді довічного позбавлення волі стосується законодавчого регулювання, про яке йдеться у Рішенні.

Таким чином, є підстави для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 6 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — наявність рішення Конституційного Суду України щодо того самого предмета конституційної скарги.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 151¹, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 37, 55, 56, 62, 77, 86 Закону України «Про Конституційний Суд України», відповідно до § 45, § 56 Регламенту Конституційного Суду України Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України

ухвалила:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Купінського Сергія Онисійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини першої статті 81, частини першої, пункту 3 частини четвертої статті 82 Кримінального кодексу України та абзацив

першого, другого статті 152, частини третьої статті 154 Кримінально-виконавчого кодексу України на підставі пункту 6 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — наявність рішення Конституційного Суду України щодо того самого предмета конституційної скарги.

2. Ухвала Другої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України є остаточною.

ДРУГА КОЛЕГІЯ СУДДІВ
ДРУГОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**УХВАЛА
ДРУГОЇ КОЛЕГІЇ СУДДІВ
ДРУГОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Соловйченка Віталія Олександровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів частини другої статті 25, частини шостої статті 38, частини першої статті 130, статті 252, частин першої, другої статті 266 Кодексу України про адміністративні правопорушення, Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за окремі правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху» від 16 лютого 2021 року № 1231–ІХ, пункту 2.5 Правил дорожнього руху, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 року № 1306 зі змінами

м. Київ
5 жовтня 2021 року
№ 146-2(ІІ)/2021

Справа № 3-173/2021(362/21)

Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України у складі:

Сліденка Ігоря Дмитровича — головуючого,
Головатого Сергія Петровича — доповідача,
Лемака Василя Васильовича,

розглянула на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Соловйченка Віталія Олександровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів частини другої статті 25, частини шостої статті 38, частини першої статті 130, статті 252, частин першої, другої статті 266 Кодексу України про адміністративні правопорушення, Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за окремі правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху» від 16 лютого 2021 року № 1231–ІХ (Відомості Верховної Ради України, 2021 р., № 21, ст. 188), пункту 2.5 Правил дорожнього руху, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 року № 1306 (Офіційний вісник України, 2001 р., № 41, ст. 1852) зі змінами.

Заслухавши суддю-доповідача Головатого С. П. та дослідивши матеріали справи, Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України

установила:

1. Соловйченко Віталій Олександрович як суб'єкт права на конституційну скаргу (далі — Заявник) звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням (вх. № 18/362 від 8 вересня 2021 року) визнати такими, що не відповідають Конституції України, приписи частини другої статті 25, частини шостої статті 38, частини першої статті 130, статті 252, частин першої, другої статті 266 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі — Кодекс), Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за окремі правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху» від 16 лютого 2021 року № 1231–ІХ (далі — Закон № 1231–ІХ), пункт 2.5 Правил дорожнього руху, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 року № 1306 зі змінами (далі — Правила дорожнього руху).

Згідно з оспорюваними приписами Кодексу:

— «за одне адміністративне правопорушення може бути накладено основне або основне і додаткове стягнення» (частина друга статті 25);

— «адміністративне стягнення за вчинення правопорушень, передбачених статтею 130 цього Кодексу, може бути накладено протягом одного року з дня його вчинення» (частина шоста статті 38);

— «керування транспортними засобами особами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, а також передача керування транспортним засобом особі, яка перебуває в стані такого сп'яніння чи під впливом таких лікарських препаратів, а так само відмова особи, яка керує транспортним засобом, від проходження відповідно до встановленого порядку огляду на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо вживання лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, —

тягнуть за собою накладення штрафу на водіїв у розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права керування транспортними засобами на строк один рік і на інших осіб — накладення штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян» (частина перша статті 130);

— «орган (посадова особа) оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному і об'єктивному дослідженні всіх обставин справи в їх сукупності, керуючись законом і правосвідомістю» (стаття 252);

— «особи, які керують транспортними засобами, річковими, морськими або маломірними суднами і щодо яких є підстави вважати, що вони перебувають у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, підлягають відстороненню від керування цими транспортними засобами, річковими, морськими або маломірними суднами та оглядові на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції» (частина перша статті 266);

— «огляд водія (судноводія) на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, проводиться поліцейським з використанням спеціальних

технічних засобів. Під час проведення огляду осіб поліцейський застосовує технічні засоби відеозапису, а в разі неможливості застосування таких засобів огляд проводиться у присутності двох свідків. Матеріали відеозапису обов'язково долучаються до протоколу про адміністративне правопорушення» (частина друга статті 266).

Законом № 1231–IX внесено зміни до Кодексу, Закону України «Про дорожній рух» від 30 червня 1993 року № 3353–XII, Закону України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року № 580–VIII.

Відповідно до пункту 2.5 Правил дорожнього руху «водій повинен на вимогу поліцейського пройти в установленому порядку медичний огляд з метою встановлення стану алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції».

2. Зі змісту конституційної скарги та долучених до неї матеріалів впливає таке.

У березні 2021 року Заявник відмовився пройти на вимогу поліцейських, які зупинили його під час керування автомобілем, медичний огляд в установленому порядку з метою встановлення стану алкогольного сп'яніння.

Білоцерківський міськрайонний суд Київської області постановою від 12 липня 2021 року визнав Заявника винним у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого частиною першою статті 130 Кодексу, та наклав на нього адміністративне стягнення у вигляді штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян у сумі 17 тис. грн з позбавленням права керування транспортними засобами на один рік.

Київський апеляційний суд постановою від 11 серпня 2021 року апеляційну скаргу Заявника залишив без задоволення, а постанову Білоцерківського міськрайонного суду Київської області від 12 липня 2021 року — без змін, зазначивши, зокрема, що «висновки судді місцевого суду про доведеність вини Соловйченка В. О. у порушенні ним вимог п. 2.5 ПДР України, тобто у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 130 КУпАП, відповідають фактичним обставинам справи, підтверджуються дослідженнями в судовому засіданні доказами і є обґрунтованими».

3. Обґрунтовуючи твердження щодо неконституційності приписів частини першої статті 130 Кодексу, Заявник зазначає, що «позбавлення права керування транспортними засобами порушує права і свободи громадян у вигляді права користуватись і розпоряджатись своєю власністю, що гарантовано частиною першою статті 41 Конституції України». На думку Заявника, приписи частини першої статті 130 Кодексу в частині юридичної відповідальності водіїв не відповідають статті 3, статтям 28, 48, частині другій статті 51, статті 64 Конституції України, «оскільки накладення суттєвого штрафу у вигляді 17 000,00 грн <...> переважна більшість громадян сплатити неспроможні, що в свою чергу призводить до позбавлення людини можливості придбати засоби існування». Заявник також вважає, що встановлена частиною першою статті 130 Кодексу «юридична відповідальність <...> у вигляді накладення штрафу на водіїв <...>, позбавл[ення] права керування транспортними засобами на строк один рік <...> прямо порушує

приписи частини першої статті 61 Конституції України <...>, оскільки зазначені санкції <...> являються одного виду, а саме адміністративні санкції».

Стверджуючи про невідповідність приписів частини першої статті 130 Кодексу частині третій статті 22 Конституції України, Заявник зазначає, що внаслідок внесення змін до цієї статті Кодексу Законом № 1231–ІХ відбулося «збільшення відповідальності громадян та звуження змісту та обсягу існуючих прав та свобод».

На думку Заявника, приписи частини першої статті 130 Кодексу та пункту 2.5 Правил дорожнього руху є такими, що не відповідають частині першій статті 62, частині другій статті 63 Конституції України, «оскільки ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість, а обов'язок доказування покладається на правоохоронні органи».

Стверджуючи про невідповідність приписів частини другої статті 266 Кодексу частині другій статті 19, частині першій статті 57 Конституції України, Заявник зазначає, що йому «незрозуміло... які саме технічні засоби використовує поліцейський під час проведення огляду, чим порушуються права особи, оскільки особа повинна знати в чому її звинувачують». Заявник також вважає, що приписи статті 252 Кодексу «порушують право на справедливий суд, підриває авторитет суду оскільки словосполучення „за своїм внутрішнім переконанням... і правосвідомістю“ повністю необґрунтоване та незрозуміле».

Заявник вважає, що приписи Кодексу, які він оспорує, «не містять гарантованого та невідчужуваного права людини на професійну правничу допомогу, передбачену частиною першою статті 59 Конституції України».

3.1. Заявник порушує питання про видання Конституційним Судом України забезпечувального наказу з метою «заборонити накладене адміністративне стягнення у вигляді штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, в сумі 17 000 гривень 00 копійок (сімнадцять тисяч гривень) з позбавленням права керування транспортними засобами на 1 (один) рік».

4. Вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі, Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України виходить із такого.

Згідно із Законом України «Про Конституційний Суд України» конституційною скаргою є подане до Конституційного Суду України письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу (частина перша статті 55); у конституційній скарзі має міститись обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону (пункт б частини другої статті 55); суб'єктом права на конституційну скаргу є особа, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України (його окремі положення) суперечить Конституції України (абзац перший частини першої статті 56); конституційна скарга вважається прийнятною за умов її відповідності

вимогам, передбаченим статтями 55, 56 цього закону (абзац перший частини першої статті 77).

4.1. Заявник просить перевірити на відповідність Конституції України, зокрема, приписи частини другої статті 25, частини шостої статті 38 Кодексу та Закон № 1231–ІХ, проте зміст остаточного судового рішення у справі Заявника — постанови Київського апеляційного суду від 11 серпня 2021 року — свідчить про те, що, ухвалюючи його, суд не застосував зазначених приписів Кодексу та Закону № 1231–ІХ.

Заявник також порушує питання про відповідність Конституції України пункту 2.5 Правил дорожнього руху. Зважаючи на те, що Правила дорожнього руху затверджено постановою Кабінету Міністрів України, Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України зазначає, що згідно зі статтею 151¹ Конституції України, частиною першою статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України» особа може подати конституційну скаргу лише щодо перевірки на відповідність Конституції України закону України. Отже, акти Кабінету Міністрів України не є предметом конституційного контролю за конституційною скаргою.

Наведене свідчить, що в цій частині конституційна скарга не відповідає вимогам частини першої статті 55, абзацу першого частини першої статті 56 Закону України «Про Конституційний Суд України».

4.2. Аналіз змісту конституційної скарги дає підстави для висновку, що в ній ідеться про незгоду Заявника з тим, що законодавець встановив адміністративну відповідальність особи, яка керує транспортним засобом, за відмову від проходження відповідно до встановленого порядку огляду на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо вживання лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, а також про незгоду із судовими рішеннями, ухваленими в його справі. Отже, Заявник не дотримав вимог пункту 6 частини другої статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Наведене є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неприйнятність конституційної скарги.

Ураховуючи викладене та керуючись статтями 147, 151¹, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 37, 55, 56, 58, 61, 62, 77, 83, 86 Закону України «Про Конституційний Суд України», відповідно до § 45, § 56 Регламенту Конституційного Суду України Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України

ухвалила:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Соловйченка Віталія Олександровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів частини другої статті 25, частини шостої статті 38, частини першої статті 130, статті 252, частин першої, другої статті 266 Кодексу України про адміністративні правопорушення, Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за окре-

мі правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху» від 16 лютого 2021 року № 1231–ІХ, пункту 2.5 Правил дорожнього руху, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 року № 1306 зі змінами, на підставі пункту 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неприйнятність конституційної скарги.

2. Ухвала Другої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України є остаточною.

ДРУГА КОЛЕГІЯ СУДДІВ
ДРУГОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

УХВАЛА ПЕРШОЇ КОЛЕГІЇ СУДДІВ ПЕРШОГО СЕНАТУ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Бала Володимира Дмитровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 59 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», статей 11, 21 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»

м. Київ
6 жовтня 2021 року
№ 147-1(I)/2021

Справа № 3-147/2021(319/21)

Перша колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України у складі:

Колісник Віктор Павлович (голова засідання, доповідач),
Кичун Віктор Іванович,
Філюк Петро Тодосьович,

розглянула на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Бала Володимира Дмитровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 59 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28 лютого 1991 року № 796–XII (Відомості Верховної Ради Української РСР, 1991 р., № 16, ст. 200) зі змінами, статей 11, 21 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 року № 2262–XII (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 29, ст. 399) зі змінами.

Заслухавши суддю-доповідача Колісника В. П. та дослідивши матеріали справи, Перша колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України

установила:

1. Бало В. Д. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням перевірити на відповідність статтям 3, 8, 9, 16, 17, 19, 22, пунктам 1, 6 частини першої статті 92, частинам другій, третій статті 124, частині першій статті 129, статтям 147, 150, 151² Конституції України (конституційність) положення частини третьої статті 59 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28 лютого 1991 року № 796–XII зі змінами

(далі — Закон № 796), статті 11, 21 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 року № 2262–XII зі змінами (далі — Закон № 2262).

Особам, які брали участь у ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, інших ядерних аварій та випробувань, у військових навчаннях із застосуванням ядерної зброї під час проходження дійсної строкової служби і внаслідок цього стали особами з інвалідністю, пенсія по інвалідності обчислюється відповідно до Закону № 796 або за бажанням таких осіб — з п'ятикратного розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня відповідного року (частина третя статті 59 Закону № 796).

Умови, норми і порядок пенсійного забезпечення військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за Законом № 2262, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, визначаються Законом № 796 і Законом № 2262 (стаття 11 Закону № 2262).

Пенсії по інвалідності військовослужбовцям, особам, які мають право на пенсію за Законом № 2262, призначаються в таких розмірах: а) особам з інвалідністю внаслідок війни I групи — 100 процентів, II групи — 80 процентів, III групи — 60 процентів відповідних сум грошового забезпечення (заробітку); б) іншим особам з інвалідністю I групи — 70 процентів, II групи — 60 процентів, III групи — 40 процентів відповідних сум грошового забезпечення (заробітку) (стаття 21 Закону № 2262).

2. Вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі, Перша колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України виходить із такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційною скаргою є подане до Конституційного Суду України письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу (частина перша статті 55); конституційна скарга має містити обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону (пункт б частини другої статті 55); суб'єктом права на конституційну скаргу є особа, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України (його окремі положення) суперечить Конституції України (абзац перший частини першої статті 56); конституційна скарга вважається прийнятною за умов її відповідності вимогам, передбаченим статтями 55, 56 цього закону, та якщо вичерпано всі національні засоби юридичного захисту (за наявності ухваленого в порядку апеляційного перегляду судового рішення, яке набрало законної сили, а в разі передбаченої законом можливості касаційного оскарження — судового рішення, винесеного в порядку касаційного перегляду), з дня набрання законної сили остаточним судовим рішенням, у якому застосовано закон України (його окремі положення), сплинуло не більше трьох місяців (частина перша статті 77);

Конституційний Суд України відмовляє у відкритті конституційного провадження, визнавши конституційну скаргу неприйнятною, якщо зміст і вимоги конституційної скарги є очевидно необґрунтованими або наявне зловживання правом на подання скарги (частина четверта статті 77).

Бало В. Д. визначає остаточним судовим рішенням у своїй справі постанову Великої Палати Верховного Суду від 21 квітня 2021 року, ухвалену за результатами апеляційного перегляду зразкової адміністративної справи за позовом Шабельника М. В. Автор клопотання аргументує це тим, що є особою, яка приєдналася до апеляційної скарги, поданої до Великої Палати Верховного Суду.

До конституційної скарги не додано жодних матеріалів, які доводили би, що автору клопотання було відмовлено у перерахунку пенсії. Бало В. Д. не використав усіх національних засобів юридичного захисту й тому не є належним суб'єктом права на конституційну скаргу.

Бало В. Д., стверджуючи про невідповідність положень частини третьої статті 59 Закону № 796 статтям 3, 8, 9, 16, 17, 19, 22, пунктам 1, 6 частини першої статті 92, частинам другій, третій статті 124, частині першій статті 129, статтям 147, 150, 151² Конституції України, висловлює незгоду з чинним законодавчим регулюванням призначення пенсії військовозобов'язаним, призваним на військові збори, які брали участь у ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи і внаслідок цього стали особами з інвалідністю. Автор клопотання, обґрунтовуючи твердження щодо неконституційності оспорюваних положень Закону № 796 та Закону № 2262, цитує окремі положення Основного Закону України та юридичні позиції Конституційного Суду України.

Бало В. Д. підписав та направив конституційну скаргу до Конституційного Суду України 12 серпня 2021 року. Отже, на момент його звернення до Конституційного Суду України з часу набрання законної сили судовим рішенням, долученим до конституційної скарги, на яке Бало В. Д. посилається як на остаточне судове рішення у його справі, сплинуло більше трьох місяців, що свідчить про неприйнятність конституційної скарги.

Отже, є підстави для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктами 1, 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — звернення до Конституційного Суду України неналежним суб'єктом; неприйнятність конституційної скарги.

Ураховуючи викладене та керуючись статтями 147, 151¹, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 37, 50, 55, 56, 58, 61, 62, 77, 83, 86 Закону України «Про Конституційний Суд України», відповідно до § 45, § 56 Регламенту Конституційного Суду України Перша колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України

ухвалила:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Бала Володимира Дмитровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 59 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської

катастрофи» від 28 лютого 1991 року № 796–ХІІ зі змінами, статей 11, 21 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 року № 2262–ХІІ зі змінами на підставі пунктів 1, 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — звернення до Конституційного Суду України неналежним суб'єктом; неприйнятність конституційної скарги.

2. Ця Ухвала є остаточною.

ПЕРША КОЛЕГІЯ СУДДІВ
ПЕРШОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

УХВАЛА ПЕРШОЇ КОЛЕГІЇ СУДДІВ ПЕРШОГО СЕНАТУ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Лебедик Наталі Валеріївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення пункту 3 частини першої статті 388 Цивільного кодексу України

м. Київ
6 жовтня 2021 року
№ 148-1(I)/2021

Справа № 3-178/2021(370/21)

Перша колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України у складі:

Колісник Віктор Павлович (голова засідання, доповідач),
Кичун Віктор Іванович,
Філюк Петро Тодосьович,

розглянула на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Лебедик Наталі Валеріївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення пункту 3 частини першої статті 388 Цивільного кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Колісника В. П. та дослідивши матеріали справи, Перша колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України

установила:

1. Лебедик Н. В. звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням перевірити на відповідність частині першій статті 8, частині першій статті 24, частині першій статті 30, частинам першій, четвертій статті 41 Конституції України (конституційність) положення пункту 3 частини першої статті 388 Цивільного кодексу України (далі — Кодекс).

Згідно з оспорюваним положенням Кодексу якщо майно за відплатним договором придбане в особи, яка не мала права його відчужувати, про що набувач не знав і не міг знати (добросовісний набувач), власник має право витребувати це майно від набувача лише у разі, якщо майно «вибуло з володіння власника або особи, якій він передав майно у володіння, не з їхньої волі іншим шляхом».

Автор клопотання вказує, що «конструкція пункту 3 частини першої статті 388 Цивільного кодексу України, за якої добросовісний набувач втрачає майно і сам змушений шукати способи компенсації своїх втрат, є неприйнятною та покладає на добросовісного набувача індивідуальний та надмірний тягар».

2. Вирішуючи питання про відкриття конституційного провадження у справі, Перша колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України виходить із такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційна скарга має містити обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону (пункт 6 частини другої статті 55); конституційна скарга вважається прийнятною за умов її відповідності вимогам, передбаченим, зокрема, статтею 55 цього закону, та якщо з дня набрання законної сили остаточним судовим рішенням, у якому застосовано закон України (його окремі положення), сплинуло не більше трьох місяців (абзац перший частини першої, пункт 2 частини першої статті 77); Конституційний Суд України відмовляє у відкритті конституційного провадження, визнавши конституційну скаргу непринятною, якщо зміст і вимоги конституційної скарги є очевидно необґрунтованими (частина четверта статті 77).

Аналіз конституційної скарги та долучених до неї матеріалів свідчить про те, що автор клопотання вичерпав усі національні засоби юридичного захисту. Остаточним судовим рішенням у справі Лебедик Н. В. є постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 19 травня 2021 року, в якій застосовано оспорюване положення Кодексу.

Лебедик Н. В. подала конституційну скаргу до Секретаріату Конституційного Суду України 20 вересня 2021 року, тобто після спливу трьох місяців із дня набрання законної сили остаточним судовим рішенням. Отже, автор клопотання не дотримав вимог, визначених пунктом 2 частини першої статті 77 Закону України «Про Конституційний Суд України», що свідчить про неприйнятність конституційної скарги.

Стверджуючи про неконституційність положення пункту 3 частини першої статті 388 Кодексу, Лебедик Н. В. не навела аргументів щодо його невідповідності Конституції України, а лише процитувала окремі положення Конституції України, Кодексу, юридичні позиції Конституційного Суду України, рішення Європейського суду з прав людини, що не можна вважати обґрунтуванням тверджень щодо неконституційності цього положення.

Отже, конституційна скарга не відповідає вимогам пункту 6 частини другої статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 4 статті 62 цього закону — неприйнятність конституційної скарги.

Ураховуючи викладене та керуючись статтями 147, 151¹, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 37, 50, 55, 56, 58, 62, 77, 86 Закону України «Про Конституційний Суд України», відповідно до § 45, § 56 Регламенту Конституційного Суду України Перша колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України

ухвалила:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Лебедик Наталі Валеріївни щодо відповідності Конституції України

(конституційності) положення пункту 3 частини першої статті 388 Цивільного кодексу України на підставі пункту 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неприйнятність конституційної скарги.

2. Ця Ухвала є остаточною.

ПЕРША КОЛЕГІЯ СУДДІВ
ПЕРШОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**УХВАЛА
ПЕРШОЇ КОЛЕГІЇ СУДДІВ
ПЕРШОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційною скаргою Алексенка Василя Васильовича
щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень
частини третьої статті 59 Закону України «Про статус
і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок
Чорнобильської катастрофи», статей 11, 21 Закону України
«Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби,
та деяких інших осіб»

м. Київ
6 жовтня 2021 року
№ 149-1(I)/2021

Справа № 3-146/2021(317/21)

Перша колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України у складі:

Колісник Віктор Павлович (голова засідання),
Кичун Віктор Іванович (доповідач),
Філюк Петро Тодосьович,

розглянула на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Алексенка Василя Васильовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 59 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28 лютого 1991 року № 796–XII (Відомості Верховної Ради Української РСР, 1991 р., № 16, ст. 200) зі змінами, статей 11, 21 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 року № 2262–XII (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 29, ст. 399) зі змінами.

Заслухавши суддю-доповідача Кичуна В. І. та дослідивши матеріали справи, Перша колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України

установила:

1. Алексенко В. В. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають положенням статей 3, 8, 9, 16, 17, 19, 22, 55, пунктів 1, 6 частини першої статті 92, частин другої, третьої статті 124, частини першої статті 129, статей 147, 150, 151² Конституції України (є неконституційними), положення частини третьої статті 59 Закону України «Про статус і соціальний

захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28 лютого 1991 року № 796–XII зі змінами (далі — Закон № 796), статей 11, 21 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 року № 2262–XII зі змінами (далі — Закон № 2262).

Згідно з частиною третьою статті 59 Закону № 796 «особам, які брали участь у ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, інших ядерних аварій та випробувань, у військових навчаннях із застосуванням ядерної зброї під час проходження дійсної строкової служби і внаслідок цього стали особами з інвалідністю, пенсія по інвалідності обчислюється відповідно до цього Закону або за бажанням таких осіб — з п'ятикратного розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня відповідного року».

Статтею 11 Закону № 2262 передбачено, що «умови, норми і порядок пенсійного забезпечення військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за цим Законом, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, визначаються Законом України „Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи“ і цим Законом».

Відповідно до статті 21 Закону № 2262 «пенсії по інвалідності військовослужбовцям, особам, які мають право на пенсію за цим Законом призначаються в таких розмірах:

а) особам з інвалідністю внаслідок війни I групи — 100 процентів, II групи — 80 процентів, III групи — 60 процентів відповідних сум грошового забезпечення (заробітку);

б) іншим особам з інвалідністю I групи — 70 процентів, II групи — 60 процентів, III групи — 40 процентів відповідних сум грошового забезпечення (заробітку)».

Обґрунтовуючи твердження про неконституційність оспорюваних положень Закону № 796, Закону № 2262, автор клопотання посилається на окремі положення Конституції України, Закону України «Про Конституційний Суд України», Кодексу адміністративного судочинства України (далі — Кодекс), Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, рішення Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини, постанову Великої Палати Верховного Суду від 21 квітня 2021 року у зразковій справі № 520/12609/19.

2. Вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі, Перша колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України виходить із такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційною скаргою є подане до Конституційного Суду України письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу (частина перша статті 55); суб'єктом права на конституційну скаргу є особа, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України (його окремі положення) суперечить Конституції України (абзац перший частини першої статті 56); конституційна скарга вважається прийнятною за умов її відповідності вимогам,

передбаченим статтями 55, 56 цього закону та якщо вичерпано всі національні засоби юридичного захисту (абзац перший, пункт 1 частини першої статті 77).

Із аналізу конституційної скарги та долученої до неї постанови Великої Палати Верховного Суду від 21 квітня 2021 року у зразковій справі № 520/12609/19 випливає, що Алексенко В. В. є особою, яка приєдналася до зазначеної справи за позовом Шабельника М. В. до Головного управління Пенсійного фонду України у Харківській області (далі — Управління). Відповідно до статті 46 Кодексу сторонами судового процесу є: позивач — Шабельник М. В.; відповідач — Управління.

Відповідно до статті 151¹ Конституції України Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України.

Згідно з частиною першою статті 56, пунктом 1 частини першої статті 77 Закону України «Про Конституційний Суд України» Алексенко В. В. не є суб'єктом права на конституційну скаргу, оскільки він не вичерпав усіх національних засобів юридичного захисту для поновлення свого порушеного права.

Отже, Алексенко В. В. не дотримав вимог частини першої статті 55, абзацу першого частини першої статті 56, пункту 1 частини першої статті 77 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктами 1, 4 статті 62 цього закону — звернення до Конституційного Суду України неналежним суб'єктом; неприйнятність конституційної скарги.

Ураховуючи викладене та керуючись статтями 147, 151¹, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 37, 50, 55, 56, 61, 62, 77, 86 Закону України «Про Конституційний Суд України», відповідно до § 45, § 56 Регламенту Конституційного Суду України Перша колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України

ухвалила:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Алексенка Василя Васильовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 59 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28 лютого 1991 року № 796–XII зі змінами, статей 11, 21 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 року № 2262–XII зі змінами на підставі пунктів 1, 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — звернення до Конституційного Суду України неналежним суб'єктом; неприйнятність конституційної скарги.

2. Ухвала є остаточною.

ПЕРША КОЛЕГІЯ СУДДІВ
ПЕРШОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**УХВАЛА
ПЕРШОЇ КОЛЕГІЇ СУДДІВ
ПЕРШОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційною скаргою
Бенедичука Олександра Леонідовича щодо відповідності
Конституції України (конституційності) положень частини першої
статті 5, частини першої статті 459
Кримінального процесуального кодексу України

м. Київ
6 жовтня 2021 року
№ 150-1(I)/2021

Справа № 3-162/2021(338/21)

Перша колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України у складі:

Колісник Віктор Павлович (голова засідання),
Кичун Віктор Іванович (доповідач),
Філюк Петро Тодосьович,

розглянула на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Бенедичука Олександра Леонідовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини першої статті 5, частини першої статті 459 Кримінального процесуального кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Кичуна В. І. та дослідивши матеріали справи, Перша колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України

установила:

1. Бенедичук О. Л. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням перевірити на відповідність частині другій статті 19, частинам першій, другій статті 55, пункту 8 частини другої статті 129, частині першій статті 129¹ Конституції України (конституційність) положення частини першої статті 5, частини першої статті 459 Кримінального процесуального кодексу України (далі — Кодекс).

Відповідно до частини першої статті 5 Кодексу процесуальна дія проводиться, а процесуальне рішення приймається згідно з положеннями Кодексу, чинними на момент початку виконання такої дії або прийняття такого рішення.

За частиною першою статті 459 Кодексу судові рішення, що набрали законної сили, можуть бути переглянуті за нововиявленими або виключними обставинами.

Бенедичук О. Л. звернувся до Херсонського міського суду Херсонської області із заявою про бездіяльність прокурора Херсонської обласної прокуратури щодо

невідкладного внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей про кримінальне правопорушення. Слідчий суддя Херсонського міського суду Херсонської області ухвалою від 6 вересня 2019 року відмовив Бенедичуку О. Л. у задоволенні позову, мотивуючи це тим, що заява не містить об'єктивних ознак вчинення кримінального правопорушення, передбаченого частиною третьою статті 110 Кримінального кодексу України. Херсонський апеляційний суд ухвалою від 18 вересня 2019 року відмовив Бенедичуку О. Л. у відкритті провадження, оскільки ухвала слідчого судді не підлягає апеляційному перегляду на підставі частини третьої статті 307, частини третьої статті 309 Кодексу.

Конституційний Суд України (Другий сенат) 17 червня 2020 року ухвалив Рішення № 4-р(II)/2020, відповідно до якого положення частини третьої статті 307 Кодексу щодо заборони оскарження ухвали слідчого судді за результатами розгляду скарги на бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення, було визнано неконституційними.

Бенедичук О. Л. 16 липня 2020 року звернувся до Херсонського апеляційного суду із заявою про перегляд ухвали Херсонського апеляційного суду від 18 вересня 2019 року за виключними обставинами. Цей суд ухвалою від 21 липня 2020 року відмовив Бенедичуку О. Л. у відкритті провадження, мотивуючи це тим, що на відміну від права на апеляційне оскарження жодна норма Кодексу не містить вказівки на можливість перегляду за виключними обставинами ухвал слідчих суддів; положення частини першої статті 459 Кодексу слід розуміти як такі, що передбачають можливість перегляду за виключними обставинами судових рішень, що набрали законної сили та якими завершено провадження по суті в суді відповідної інстанції.

Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду постановою від 20 травня 2021 року касаційну скаргу Бенедичука О. Л. залишив без задоволення, а ухвалу Херсонського апеляційного суду від 21 липня 2020 року — без змін.

Обґрунтовуючи неконституційність оспорюваних положень Кодексу, автор клопотання посилається на окремі норми Конституції України, Кодексу, на Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) від 17 червня 2020 року № 4-р(II)/2020, а також на судові рішення, ухвалені в його справі.

2. Вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі, Перша колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України виходить із такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційній скарзі має міститись обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону (пункт 6 частини другої статті 55); конституційна скарга вважається прийнятною за умов її відповідності вимогам, передбаченим, зокрема, статтею 55 цього закону (абзац перший частини першої статті 77).

З аналізу конституційної скарги вбачається, що, аргументуючи невідповідність Конституції України оспорюваних положень Кодексу, Бенедичук О. Л. фактично висловлює незгоду із судовими рішеннями у його справі, що не може вважатись обґрунтуванням тверджень щодо їх неконституційності.

Таким чином, автор клопотання не дотримав вимог пункту 6 частини другої статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 4 статті 62 цього закону — неприйнятність конституційної скарги.

Ураховуючи викладене та керуючись статтями 147, 151¹, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 37, 55, 56, 61, 62, 77, 86 Закону України «Про Конституційний Суд України», відповідно до § 45, § 56 Регламенту Конституційного Суду України Перша колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України

ухвалила:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Бенедичука Олександра Леонідовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини першої статті 5, частини першої статті 459 Кримінального процесуального кодексу України на підставі пункту 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неприйнятність конституційної скарги.

2. Ухвала є остаточною.

ПЕРША КОЛЕГІЯ СУДДІВ
ПЕРШОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**УХВАЛА
ПЕРШОЇ КОЛЕГІЇ СУДДІВ
ПЕРШОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційною скаргою
Глуховцевої Наталії Володимирівни щодо відповідності Конституції
України (конституційності) положень частини першої статті 279³
Кодексу України про адміністративні правопорушення

м. Київ
6 жовтня 2021 року
№ 151-1(I)/2021

Справа № 3-177/2021(368/21)

Перша колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України у складі:

Колісник Віктор Павлович (голова засідання),
Кичун Віктор Іванович (доповідач),
Філюк Петро Тодосьович,

розглянула на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Глуховцевої Наталії Володимирівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини першої статті 279³ Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Заслухавши суддю-доповідача Кичуна В. І. та дослідивши матеріали справи, Перша колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України

установила:

1. Глуховцева Н. В. звернулась до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають частинам першій, другій статті 24, статті 59, частині другій статті 61, частинам першій, другій, третій статті 62 Конституції України (є неконституційними), положення частини першої статті 279³ Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі — Кодекс).

Згідно з частиною першою статті 279³ Кодексу відповідальна особа, зазначена у частині першій статті 14² Кодексу, або особа, яка ввезла транспортний засіб на територію України, звільняється від адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксоване в автоматичному режимі, або за порушення правил зупинки, стоянки, паркування транспортних засобів, зафіксоване в режимі фотозйомки (відеозапису), якщо протягом 20 календарних днів з дня вчинення відповідного правопорушення або з дня набрання постановою у справі про адміністративне правопорушення

законної сили: ця особа надала документ, який підтверджує, що до моменту вчинення правопорушення транспортний засіб вибув з її володіння внаслідок протиправних дій інших осіб, або щодо протиправного використання іншими особами номерних знаків, що належать її транспортному засобу; особа, яка керувала транспортним засобом на момент вчинення зазначеного правопорушення, звернулася особисто до органу (посадової особи), уповноваженого розглядати справи про адміністративні правопорушення, із заявою про визнання зазначеного факту адміністративного правопорушення та надання згоди на притягнення до адміністративної відповідальності, а також надала документ (квитанцію) про сплату відповідного штрафу.

Обґрунтовуючи неконституційність положень частини першої статті 279³ Кодексу, автор клопотання посилається на окремі положення Конституції України, Кодексу, законів України, рішення Конституційного Суду України, Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, а також на судові рішення у його справі.

2. Вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі, Перша колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України виходить із такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційній скарзі має міститись обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону (пункт 6 частини другої статті 55); конституційна скарга вважається прийнятною за умов її відповідності вимогам, передбаченим, зокрема, статтею 55 цього закону (абзац перший частини першої статті 77).

З аналізу конституційної скарги вбачається, що Глуховцева Н. В., наводячи аргументи щодо невідповідності Конституції України положень частини першої статті 279³ Кодексу, фактично висловила незгоду із судовими рішеннями у її справі, що не може вважатися обґрунтуванням тверджень щодо їх неконституційності.

Таким чином, автор клопотання не дотримав вимог пункту 6 частини другої статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 4 статті 62 цього закону — неприйнятність конституційної скарги.

Ураховуючи викладене та керуючись статтями 147, 151¹, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 37, 50, 55, 56, 61, 62, 77, 86 Закону України «Про Конституційний Суд України», відповідно до § 45, § 56 Регламенту Конституційного Суду України Перша колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України

у х в а л и л а:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Глуховцевої Наталії Володимирівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини першої статті 279³ Кодексу України

про адміністративні правопорушення на підставі пункту 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неприйнятність конституційної скарги.

2. Ухвала є остаточною.

ПЕРША КОЛЕГІЯ СУДДІВ
ПЕРШОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

УХВАЛА ДРУГОЇ КОЛЕГІЇ СУДДІВ ДРУГОГО СЕНАТУ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Волтера Олега Веніаміновича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статей 152, 198 Земельного кодексу України

м. Київ
6 жовтня 2021 року
№ 152-2(II)/2021

Справа № 3-180/2021(372/21)

Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України у складі:

Сліденко Ігор Дмитрович (голова засідання),
Головатий Сергій Петрович,
Лемак Василь Васильович (доповідач),

розглянула на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Волтера Олега Веніаміновича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статей 152, 198 Земельного кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Лемака В. В. та дослідивши матеріали справи, Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України

установила:

1. Волтер О. В. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають частині другій статті 19, частині другій статті 24, частині першій статті 33, частині другій статті 55, частині першій статті 68 Конституції України (є неконституційними), окремі положення статей 152, 198 Земельного кодексу України (далі — Кодекс).

Автор клопотання просить перевірити на відповідність Конституції України положення статті 152 Кодексу, а саме: «захисту підлягають лише порушені права власника земельної ділянки або землекористувача», які містяться в частині другій статті 152 Кодексу, а також положення статті 198 Кодексу, згідно з якими «для визначення та відновлення меж земельних ділянок проводиться кадастрова зйомка землі, яка включає, зокрема, і погодження меж земельної ділянки з суміжними власниками та землекористувачами», які містяться в пункті «б» частини другої статті 198 Кодексу.

Суб'єкт права на конституційну скаргу стверджує, що оспорювані положення Кодексу не відповідають приписам Конституції України, тому що «для захисту

прав землекористувачів (щодо процедури узгодження меж земельних ділянок) закон містить привілеї та обмеження», які, на його думку, передбачають захист права користування отриманою у спадок земельною ділянкою лише в разі формального оформлення спадкових прав на нерухоме майно. Волтер О. В. також зазначає, що статтю 198 Кодексу Верховним Судом застосовано таким чином, що унеможлиблює оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, чим, як він вважає, порушено його право, встановлене частиною другою статті 55 Основного Закону України.

Обґрунтовуючи свої твердження, автор клопотання посилається на окремі положення Конституції України, Кодексу, Загальної декларації прав людини 1948 року, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року, Рішення Конституційного Суду України від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009, постанову Верховного Суду України від 23 січня 2013 року, а також на судові рішення у своїй справі.

2. Вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі, Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України виходить із такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційна скарга має містити обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону (пункт 6 частини другої статті 55); конституційна скарга вважається прийнятною за умов її відповідності вимогам, передбаченим статтями 55, 56 цього закону (абзац перший частини першої статті 77).

2.1. Наводячи аргументи щодо неконституційності оспорюваних положень Кодексу, Волтер О. В. зазначає, що суди, встановивши відсутність порушення його прав щодо володіння, користування чи розпорядження земельною ділянкою внаслідок прийняття Запорізькою міською радою рішення від 5 березня 2014 року № 21/85, позбавили його права на судовий захист щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, передбаченого статтею 55 Конституції України.

Твердження автора клопотання про порушення конституційного права на судовий захист є хибним, оскільки аналіз конституційної скарги та долучених до неї копій судових рішень дає підстави для висновку, що Волтер О. В. реалізував право на судовий захист, гарантоване частинами першою, другою статті 55 Конституції України, зокрема щодо оскарження рішення Запорізької міської ради від 5 березня 2014 року № 21/85, що дає можливість стверджувати про очевидну необґрунтованість конституційної скарги в цій частині.

Наведене є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі відповідно до пункту 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неприйнятність конституційної скарги.

2.2. На думку автора клопотання, «суд усвідомлює мету процедури узгодження зовнішніх меж земельної ділянки. Але застосовує статтю 198 Земельного кодексу України таким чином, який унеможливорює оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб».

Фактично суб'єкт права на конституційну скаргу аналізує судові рішення, ухвалені в його справі, дає їм правову оцінку, а також висловлює міркування щодо правильності застосування судами оспорюваних положень Кодексу.

Питання застосування судами законів України не належить до повноважень Конституційного Суду України. У своїх актах Конституційний Суд України неодноразово зазначав, що правозастосовна діяльність полягає в індивідуалізації правових норм щодо конкретних суб'єктів і конкретних випадків, тобто в установленні фактичних обставин справи і підборі правових норм, які відповідають цим обставинам; пошук та аналіз таких норм з метою їх застосування до конкретного випадку є складовою правозастосування і не належить до повноважень Конституційного Суду України (ухвали від 31 березня 2010 року № 15-у/2010, від 3 липня 2014 року № 73-у/2014, від 24 лютого 2016 року № 14-у/2016).

Наведене є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 2 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неналежність до повноважень Конституційного Суду України питань, порушених у конституційній скарзі.

Ураховуючи викладене та керуючись статтями 147, 151¹, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 37, 50, 55, 56, 58, 62, 77, 86 Закону України «Про Конституційний Суд України», відповідно до § 45, § 56 Регламенту Конституційного Суду України Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України

ухвалила:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Волтера Олега Веніаміновича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статей 152, 198 Земельного кодексу України на підставі пунктів 2, 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неналежність до повноважень Конституційного Суду України питань, порушених у конституційній скарзі; неприйнятність конституційної скарги.

2. Ухвала Другої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України є остаточною.

ДРУГА КОЛЕГІЯ СУДДІВ
ДРУГОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**УХВАЛА
ТРЕТЬОЇ КОЛЕГІЇ СУДДІВ
ПЕРШОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційною скаргою Булки Євгенія Олексійовича
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
положень статті 2 Закону України «Про заходи щодо законодавчого
забезпечення реформування пенсійної системи»

м. Київ
7 жовтня 2021 року
№ 154-3(І)/2021

Справа № 3-179/2021(371/21)

Третя колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України у складі:

Литвинов Олександр Миколайович (голова засідання),
Завгородня Ірина Миколаївна,
Кривенко Віктор Васильович (доповідач),

розглянула на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Булки Євгенія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 2 Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» від 8 липня 2011 року № 3668–VI (Відомості Верховної Ради України, 2012 р., № 12–13, ст. 82) зі змінами.

Заслухавши суддю-доповідача Кривенка В. В. та дослідивши матеріали справи, Третя колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України

установила:

1. Булка Є. О. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням перевірити на відповідність Конституції України (конституційність) положення статті 2 Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» від 8 липня 2011 року № 3668–VI зі змінами (далі — Закон).

На думку автора клопотання, оспорювані положення Закону суперечать статті 21, частині третій статті 22, частинам першій, другій статті 24 Конституції України.

Булка Є. О. вважає, що встановлені в статті 2 Закону обмеження максимально-го розміру пенсії «створюють привілеї для одних категорій громадян (пенсіонерів) та звужують зміст та обсяг існуючих прав і свобод для інших категорій громадян (пенсіонерів) — лише за місцем проходження служби (місцем роботи) та датою виходу на пенсію».

2. Вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі, Третя колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України виходить із такого.

2.1. Згідно зі статтею 77 Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційна скарга вважається прийнятною за умов її відповідності вимогам, передбаченим статтями 55, 56 цього закону (абзац перший частини першої).

Статтею 55 Закону України «Про Конституційний Суд України» визначено, що конституційною скаргою є подане до Конституційного Суду України письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу (частина перша).

За частиною першою статті 56 Закону України «Про Конституційний Суд України» суб'єктом права на конституційну скаргу є особа, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України (його окремі положення) суперечить Конституції України.

Стаття 2 Закону містить два речення. Аналіз остаточного судового рішення у справі Булки Є. О. — постанові П'ятого апеляційного адміністративного суду від 18 червня 2021 року — дає підстави для висновку, що положення другого речення статті 2 Закону не були застосовані. Отже, автор клопотання не є належним суб'єктом права на конституційну скаргу в розумінні вимог частини першої статті 56 Закону України «Про Конституційний Суд України».

З огляду на наведене конституційна скарга в цій частині суперечить вимогам статей 55, 56 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 1 статті 62 цього закону — звернення до Конституційного Суду України неналежним суб'єктом.

2.2. Відповідно до пункту 6 частини другої статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційній скарзі має міститись обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону.

Згідно з абзацом першим частини першої статті 77 Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційна скарга вважається прийнятною за умов її відповідності вимогам, передбаченим, зокрема, статтею 55 цього закону.

Зі змісту конституційної скарги вбачається, що Булка Є. О. не обґрунтував тверджень щодо неконституційності положень першого речення статті 2 Закону, які застосовані в остаточному судовому рішенні в його справі.

Стверджуючи про неконституційність положень першого речення статті 2 Закону, автор клопотання цитує приписи Конституції України, Закону, а також посилається на Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) від 25 квітня 2019 року № 1-р(II)/2019. Однак цитування юридичних позицій Конституційного Суду України без аргументації невідповідності Конституції України оспорюваних положень Закону не є обґрунтуванням тверджень щодо їх неконституційності.

Булка Є. О. також не зазначив, які його конституційні права порушено внаслідок застосування положень статті 2 Закону.

Отже, конституційна скарга не відповідає вимогам пункту 6 частини другої статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктами 1, 4 статті 62 цього закону — звернення до Конституційного Суду України неналежним суб'єктом; неприйнятність конституційної скарги.

Ураховуючи викладене та керуючись статтями 147, 151¹, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 37, 55, 56, 61, 62, 77, 86 Закону України «Про Конституційний Суд України» Третя колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України

ухвалила:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Булки Євгенія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 2 Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» від 8 липня 2011 року № 3668–VI зі змінами на підставі пунктів 1, 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — звернення до Конституційного Суду України неналежним суб'єктом; неприйнятність конституційної скарги.

2. Ухвала є остаточною.

ТРЕТЯ КОЛЕГІЯ СУДДІВ
ПЕРШОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**УХВАЛА
ТРЕТЬОЇ КОЛЕГІЇ СУДДІВ
ПЕРШОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційною скаргою Різдванецької Ірини Анатоліївни
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
положень пункту 2 частини третьої статті 389
Цивільного процесуального кодексу України

м. Київ
7 жовтня 2021 року
№ 155-3(I)/2021

Справа № 3-181/2021(374/21)

Третя колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України у складі:

Литвинов Олександр Миколайович (голова засідання, доповідач),
Завгородня Ірина Миколаївна,
Кривенко Віктор Васильович,

розглянула на засіданні питання про відкриття конституційного провадження
у справі за конституційною скаргою Різдванецької Ірини Анатоліївни щодо відпо-
відності Конституції України (конституційності) положень пункту 2 частини третьої
статті 389 Цивільного процесуального кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Литвинова О. М. та дослідивши матеріали
справи, Третя колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України

установила:

1. До Конституційного Суду України звернулася Різдванецька І. А. із клопотан-
ням перевірити на відповідність Конституції України (конституційність) положення
пункту 2 частини третьої статті 389 Цивільного процесуального кодексу України
(далі — Кодекс), застосовані в остаточному судовому рішенні у її справі — ухвалі
Верховного Суду від 28 травня 2021 року.

Згідно з пунктом 2 частини третьої статті 389 Кодексу не підлягають касацій-
ному оскарженню судові рішення у малозначних справах та у справах з ціною
позову, що не перевищує двохсот п'ятдесяти розмірів прожиткового мінімуму для
працездатних осіб, крім випадків, якщо: касаційна скарга стосується питання пра-
ва, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої
практики; особа, яка подає касаційну скаргу, відповідно до Кодексу позбавлена
можливості спростувати обставини, встановлені оскарженим судовим рішенням,
при розгляді іншої справи; справа становить значний суспільний інтерес або має

виняткове значення для учасника справи, який подає касаційну скаргу; суд першої інстанції відніс справу до категорії малозначних помилково.

Автор клопотання стверджує, що оспорювані положення Кодексу не відповідають положенням частини третьої статті 22, статті 64 Конституції України.

2. Вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі, Третя колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України виходить із такого.

Відповідно до пункту 6 частини другої статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційній скарзі має міститись обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону.

Згідно з абзацом першим частини першої статті 77 Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційна скарга вважається прийнятною, зокрема, за умов її відповідності вимогам, передбаченим статтею 55 цього закону.

Із аналізу конституційної скарги вбачається, що Різдванецька І. А. не обґрунтувала тверджень щодо невідповідності Конституції України положень пункту 2 частини третьої статті 389 Кодексу.

Аргументація автора клопотання зводиться до висловлення незгоди із законодавчим регулюванням можливостей касаційного оскарження та цитування окремих положень Конституції України, що не можна вважати належним обґрунтуванням тверджень щодо неконституційності оспорюваних положень Кодексу.

Отже, конституційна скарга не відповідає вимогам пункту 6 частини другої статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 4 статті 62 цього закону — неприйнятність конституційної скарги.

Ураховуючи викладене та керуючись статтями 147, 151¹, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 37, 55, 56, 61, 62, 77, 86 Закону України «Про Конституційний Суд України» Третя колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України

у х в а л и л а:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Різдванецької Ірини Анатоліївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 2 частини третьої статті 389 Цивільного процесуального кодексу України на підставі пункту 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неприйнятність конституційної скарги.

2. Ухвала є остаточною.

ТРЕТЯ КОЛЕГІЯ СУДДІВ
ПЕРШОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

УХВАЛА ДРУГОЇ КОЛЕГІЇ СУДДІВ ДРУГОГО СЕНАТУ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі Федорченка Івана Вікторовича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 64, частини першої статті 157 Конституції України у взаємозв'язку з положеннями пункту 14 розділу I Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 року № 1401–VIII, частини другої статті 150 Конституції України

м. Київ
26 жовтня 2021 року
№ 158-2(II)/2021

Справа № 2-2/2021(346/21)

Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України у складі:

Сліденко Ігор Дмитрович (голова засідання),
Головатий Сергій Петрович,
Лемак Василь Васильович (доповідач),

розглянула на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі Федорченка Івана Вікторовича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 64, частини першої статті 157 Конституції України у взаємозв'язку з положеннями пункту 14 розділу I Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 року № 1401–VIII, частини другої статті 150 Конституції України.

Заслухавши суддю-доповідача Лемака В. В. та дослідивши матеріали справи, Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України

установила:

1. До Конституційного Суду України надійшов документ під назвою «конституційне звернення» Федорченка І. В. щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 64, частини першої статті 157 Конституції України у взаємозв'язку з положеннями пункту 14 розділу I Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 року № 1401–VIII, частини другої статті 150 Конституції України «в частині того, чи є зазначений перелік суб'єктів права на конституційне подання з питань офіційного тлумачення Конституції України вичерпним, та в частині того, чи встановлює така редакція частини другої статті 150 Конституції України фактичні обмеження щодо звернення громадян

України, іноземців, осіб без громадянства та юридичних осіб, до Конституційного Суду України з питань офіційного тлумачення Конституції України».

2. Зі змісту вказаного документа Федорченка І. В. та долучених до нього матеріалів убачається таке.

2.1. Федорченко І. В. 21 вересня 2019 року звернувся до Конституційного Суду України з документом (Федорченко І. В. називає його «конституційним зверненням»), який Секретаріат Конституційного Суду України після його попередньої перевірки згідно зі статтею 57 Закону України «Про Конституційний Суд України» повернув як такий, що за формою не відповідає вимогам Закону України «Про Конституційний Суд України», оскільки його подано неналежним суб'єктом.

2.2. Не погодившись із цим, Федорченко І. В. звернувся з позовом до Київського окружного адміністративного суду про визнання протиправною бездіяльності Секретаріату Конституційного Суду України щодо нездійснення розподілу його «конституційного звернення» між суддями Конституційного Суду України та передання на розгляд Конституційного Суду України.

2.3. Київський окружний адміністративний суд рішенням від 27 жовтня 2020 року відмовив Федорченку І. В. у задоволенні адміністративного позову про визнання протиправною бездіяльності Секретаріату Конституційного Суду України щодо нездійснення розподілу його «конституційного звернення» між суддями Конституційного Суду України та передання на розгляд Конституційного Суду України та визнав протиправною бездіяльність Секретаріату Конституційного Суду України щодо нездійснення реєстрації «конституційного звернення» Федорченка І. В. від 21 вересня 2019 року шляхом внесення інформації про нього в автоматизовану систему «Документообіг КСУ» із проставленням автоматично сформованого унікального реєстраційного індексу, дати та часу надходження, а також зобов'язав Секретаріат Конституційного Суду України внести інформацію про це «конституційне звернення» в автоматизовану систему «Документообіг КСУ».

2.4. Федорченко І. В. подав апеляційну скаргу про перегляд зазначеного рішення суду до Шостого апеляційного адміністративного суду, який постановою від 25 лютого 2021 року скасував рішення Київського окружного адміністративного суду від 27 жовтня 2020 року, а апеляційну скаргу Федорченка І. В. задовольнив частково, зобов'язавши Секретаріат Конституційного Суду України здійснити розподіл «конституційного звернення» Федорченка І. В. між суддями Конституційного Суду України і передати його на розгляд Конституційного Суду України.

2.5. Верховний Суд у складі судді Касаційного адміністративного суду ухвалою від 8 червня 2021 року касаційну скаргу Конституційного Суду України повернув особі, яка її подала.

3. Вирішуючи питання про відкриття конституційного провадження у справі, Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України, ураховуючи,

що Федорченко І. В. у поданому документі просить надати офіційне тлумачення положень частини першої статті 64, частини першої статті 157 Конституції України у взаємозв'язку з положеннями пункту 14 розділу I Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 року № 1401–VIII, частини другої статті 150 Конституції України, виходить із такого.

3.1. Здійснення Конституційним Судом України повноваження щодо офіційного тлумачення Конституції України може бути ініційовано за конституційними поданнями Президента України, щонайменше сорока п'яти народних депутатів України, Верховного Суду, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Верховної Ради Автономної Республіки Крим (частина друга статті 150 Конституції України, частина перша статті 52 Закону України «Про Конституційний Суд України»).

Перелік суб'єктів права на конституційне подання щодо офіційного тлумачення Конституції України є вичерпним і не передбачає можливості громадян звертатися до Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення Конституції України.

Отже, питання щодо надання офіційного тлумачення Конституції України не може бути порушене у Конституційному Суді України безпосередньо фізичною особою.

3.2. Ураховуючи те, що Федорченко І. В. звернувся до Конституційного Суду України з документом, названим ним «конституційне звернення», Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України наголошує на такому.

Відповідно до статті 151 Конституції України Конституційний Суд України за зверненням Президента України, або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України, або Кабінету Міністрів України надає висновки про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість; за зверненням Президента України або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України надає висновки про відповідність Конституції України (конституційність) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою; за зверненням Верховної Ради України надає висновок щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту.

У статті 54 Закону України «Про Конституційний Суд України» зазначені такі суб'єкти права на конституційне звернення: Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, щонайменше сорок п'ять народних депутатів України.

Отже, установлений Конституцією України і Законом України «Про Конституційний Суд України» перелік суб'єктів права на конституційне звернення є виключним і до нього не входять фізичні особи.

4. Кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених Конституцією України, та

у порядку, визначеному законом (частина четверта статті 55 Конституції України). З огляду на це згідно зі статтею 151¹ Основного Закону України Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України.

Отже, фізична особа наділена правом на звернення до Конституційного Суду України лише у формі конституційної скарги та виключно з питань про відповідність Конституції України (конституційність) закону України.

Наведене є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 1 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» – звернення до Конституційного Суду України неналежним суб'єктом.

Ураховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 151¹, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 37, 50, 57, 58, 62, 86 Закону України «Про Конституційний Суд України», відповідно до § 45, § 56 Регламенту Конституційного Суду України Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України

у х в а л и л а:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі Федорченка Івана Вікторовича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 64, частини першої статті 157 Конституції України у взаємозв'язку з положеннями пункту 14 розділу I Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 року № 1401–VIII, частини другої статті 150 Конституції України на підставі пункту 1 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» – звернення до Конституційного Суду України неналежним суб'єктом.

2. Ухвала Другої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України є остаточною.

ДРУГА КОЛЕГІЯ СУДДІВ
ДРУГОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**УХВАЛА
ДРУГОЇ КОЛЕГІЇ СУДДІВ
ДРУГОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційною скаргою
Карлашевича Дениса Вікторовича щодо відповідності
Конституції України (конституційності) частини першої статті 27
Закону України «Про заставу»

м. Київ
26 жовтня 2021 року
№ 159-2(II)/2021

Справа № 3-185/2021(378/21)

Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України у складі:

Сліденко Ігор Дмитрович (голова засідання, доповідач),
Головатий Сергій Петрович,
Лемак Василь Васильович,

розглянула на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Карлашевича Дениса Вікторовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 27 Закону України «Про заставу» від 2 жовтня 1992 року № 2654–XII (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 47, ст. 642).

Заслухавши суддю-доповідача Сліденка І. Д. та дослідивши матеріали справи, Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України

установила:

1. До Конституційного Суду України звернувся Карлашевич Денис Вікторович з клопотанням визнати такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною), частину першу статті 27 Закону України «Про заставу» від 2 жовтня 1992 року № 2654–XII (далі — Закон), згідно з якою «застава зберігає силу, якщо за однією з підстав, зазначених в законі, майно або майнові права, що складають предмет застави, переходять у власність іншої особи».

Карлашевич Д. В. зауважує, що частина перша статті 27 Закону порушує конституційні права «добропорядних та законслухняних громадян України», а саме право власності на майно, безпосередньо закріплене в статті 41 Конституції України, а також право особи на мирне володіння майном, гарантоване статтею 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року.

На думку автора клопотання, будь-хто у будь-який час може стати потенційним заставодавцем та, як наслідок, боржником, якого можна «зобов'язати

відповідати за чужі багатомільйонні борги та інші жодним чином не пов'язані з ним зобов'язання».

2. Вирішуючи питання про відкриття конституційного провадження у справі, Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України виходить із такого.

Згідно із Законом України «Про Конституційний Суд України» конституційною скаргою є подане до Конституційного Суду України письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу (частина перша статті 55); у конституційній скарзі має міститись обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону (пункт 6 частини другої статті 55); конституційна скарга вважається прийнятною за умов її відповідності вимогам, передбаченим, зокрема, статтею 55 цього закону (абзац перший частини першої статті 77).

Із аналізу конституційної скарги та долучених до неї матеріалів вбачається, що автор клопотання, цитуючи окремі норми Конституції України, Закону, посилаючись на статтю 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, не навів аргументів щодо неконституційності частини першої статті 27 Закону, а фактично висловив незгоду із судовими рішеннями у його справі, що не може вважатися належним обґрунтуванням тверджень щодо невідповідності Конституції України оспорюваного положення Закону в розумінні пункту 6 частини другої статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Отже, наведене є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неприйнятність конституційної скарги.

Ураховуючи викладене та керуючись статтями 147, 151¹, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 37, 55, 56, 62, 77, 86 Закону України «Про Конституційний Суд України», відповідно до § 45, § 56 Регламенту Конституційного Суду України Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України

ухвалила:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Карлашевича Дениса Вікторовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 27 Закону України «Про заставу» від 2 жовтня 1992 року № 2654–XII на підставі пункту 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неприйнятність конституційної скарги.

2. Ухвала є остаточною.

ДРУГА КОЛЕГІЯ СУДДІВ
ДРУГОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

УХВАЛА ПЕРШОЇ КОЛЕГІЇ СУДДІВ ПЕРШОГО СЕНАТУ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Пукача Олексія Петровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 15 розділу XI «Перехідні положення» Кримінального процесуального кодексу України

м. Київ
26 жовтня 2021 року
№ 160-1(I)/2021

Справа № 3-187/2021(383/21)

Перша колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України у складі:

Колісник Віктор Павлович (голова засідання),
Кичун Віктор Іванович,
Філюк Петро Тодосьович (доповідач),

розглянула на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Пукача Олексія Петровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 15 розділу XI «Перехідні положення» Кримінального процесуального кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Філюка П. Т. та дослідивши матеріали справи, Перша колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України

установила:

1. Пукач О. П. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням перевірити на відповідність статтям 9, 21, 22, частині першій статті 24, частині першій статті 58 Конституції України (конституційність) положення пункту 15 розділу XI «Перехідні положення» Кримінального процесуального кодексу України (далі — Кодекс).

Відповідно до оспорюваних положень Кодексу «апеляційні та касаційні скарги, заяви про перегляд судових рішень у кримінальних справах, які були розглянуті до набрання чинності цим Кодексом, або у справах, розгляд яких не завершено з набранням чинності цим Кодексом, подаються і розглядаються у порядку, що діяв до набрання чинності цим Кодексом, з урахуванням положень, передбачених § 3 розділу 4 Закону України „Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів“».

Зі змісту конституційної скарги та долучених до неї матеріалів вбачається, що Печерський районний суд міста Києва вироком від 29 січня 2013 року, зокрема, визнав Пукача О. П. винним у вчиненні злочинів, передбачених частиною третьою статті 364, частиною другою статті 365 Кримінального кодексу України, пунктами «в», «і» статті 93, частиною третьою статті 166 Кримінального кодексу України 1960 року (далі — Кодекс 1960 року), та призначив покарання «у виді довічного позбавлення волі з позбавленням права обіймати атестовані посади, пов'язані з виконанням функцій представника влади, строком на три роки та з конфіскацією всього майна, яке є його власністю».

Апеляційний суд міста Києва ухвалою від 6 січня 2016 року, зокрема, апеляційні скарги захисників Пукача О. П. залишив без задоволення, вирок Печерського районного суду міста Києва від 29 січня 2013 року змінив та призначив «покарання у виді довічного позбавлення волі з позбавленням права обіймати атестовані посади, пов'язані з виконанням функцій представника влади, строком на три роки».

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного кримінального суду ухвалою від 2 липня 2021 року вирок Печерського районного суду міста Києва від 29 січня 2013 року та ухвалу Апеляційного суду міста Києва від 6 січня 2016 року залишив без змін, а касаційну скаргу — без задоволення.

Автор клопотання, обґрунтовуючи неконституційність оспорюваних положень Кодексу, цитує окремі положення Конституції України, Кодексу, Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 3 жовтня 2017 року № 2147–VIII, Кодексу 1960 року, Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року, судові рішення у його справі, а також посилається на Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року.

2. Вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі, Перша колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України виходить із такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційна скарга має містити, зокрема, обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону (пункт 6 частини другої статті 55); конституційна скарга вважається прийнятною за умов її відповідності вимогам, передбаченим, зокрема, статтею 55 цього закону (абзац перший частини першої статті 77).

Із аналізу конституційної скарги та долучених до неї матеріалів вбачається, що автор клопотання, стверджуючи про неконституційність положень пункту 15 розділу XI «Перехідні положення» Кодексу, висловлює незгоду з законодавчим регулюванням порядку розгляду апеляційних та касаційних скарг у кримінальних справах, які були розглянуті до набрання чинності Кодексом, що не може вважатися обґрунтуванням тверджень щодо невідповідності Конституції України оспорюваних положень Кодексу.

Отже, Пукач О. П. не дотримав вимог пункту 6 частини другої статті 55 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 4 статті 62 цього закону — неприйнятність конституційної скарги.

Ураховуючи викладене та керуючись статтями 147, 151¹, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 37, 55, 56, 58, 62, 77, 86 Закону України «Про Конституційний Суд України», відповідно до § 45, § 56 Регламенту Конституційного Суду України Перша колегія суддів Першого сенату Конституційного Суду України

ухвалила:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Пукача Олексія Петровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 15 розділу XI «Перехідні положення» Кримінального процесуального кодексу України на підставі пункту 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неприйнятність конституційної скарги.

2. Ухвала є остаточною.

ПЕРША КОЛЕГІЯ СУДДІВ
ПЕРШОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**УХВАЛА
ПЕРШОЇ КОЛЕГІЇ СУДДІВ
ДРУГОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційною скаргою Бобир Лариси Борисівни
щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих
положень частини шостої статті 58 Закону України
«Про банки і банківську діяльність»

м. Київ
27 жовтня 2021 року
№ 161-1(II)/2021

Справа № 3-166/2021(350/21)

Перша колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України у складі:

Юровська Галина Валентинівна (голова засідання),
Мойсик Володимир Романович (доповідач),
Сліденко Ігор Дмитрович,

розглянула на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Бобир Лариси Борисівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини шостої статті 58 Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 року № 2121–III (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 5–6, ст. 30) зі змінами.

Заслухавши суддю-доповідача Мойсика В. Р. та дослідивши матеріали справи, Перша колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України

у с т а н о в и л а :

1. Бобир Л. Б. звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням перевірити на відповідність частині другій статті 61 Конституції України (конституційність) окремі положення частини шостої статті 58 Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 року № 2121–III зі змінами (далі — Закон).

Частиною шостою статті 58 Закону, зокрема, передбачено: «Якщо внаслідок дій або бездіяльності пов'язаної з банком особи банку завдано шкоди, а інша пов'язана з банком особа внаслідок таких дій або бездіяльності прямо або опосередковано отримала майнову вигоду, такі особи несуть солідарну відповідальність за завдану банку шкоду».

Зі змісту конституційної скарги та долучених до неї копій судових рішень вбачається таке.

Постановою Правління Національного банку України «Про віднесення Публічного акціонерного товариства „Акціонерний банк „Укоопспілка“ до категорії

неплатоспроможних» від 22 січня 2015 року № 39 Публічне акціонерне товариство «Акціонерний банк „Укоопспілка“» (далі — Банк) було віднесено до категорії неплатоспроможних. Під час здійснення процедури ліквідації Банку було проведено оцінку вартості ліквідної маси Банку та виявлено недостатності майна Банку, необхідного для покриття вимог кредиторів, у розмірі 76 295 559, 41 грн.

Оскільки, на думку Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (далі — Фонд), впродовж 2014 року колишнім керівництвом Банку було прийнято рішення про придбання завідомо збиткових нічим не забезпечених облігацій двох підприємств, які мають ознаки фіктивних та пов'язані з керівництвом Банку, на суму 319 460 764,00 грн, що становило майже 60 відсотків вартості всіх активів Банку, то Фонд від імені Банку звернувся до Господарського суду міста Києва з позовом, в якому просив стягнути солідарно з колишнього керівництва Банку (членів правління та спостережної ради) 76 295 559, 41 грн — суму, якої не вистачало для покриття вимог усіх кредиторів. Одним із відповідачів у позовній заяві визначено члена спостережної ради Банку Бобир Л. Б.

Господарський суд міста Києва рішенням від 20 грудня 2018 року, залишеним без змін постановою Північного апеляційного господарського суду від 13 травня 2019 року, у задоволенні позову відмовив.

Зазначені судові рішення Фонд оскаржив до Верховного Суду в касаційному порядку.

Постановою Великої Палати Верховного Суду від 25 травня 2021 року касаційну скаргу Фонду було задоволено частково: скасовано рішення Господарського суду міста Києва від 20 грудня 2018 року та постанову Північного апеляційного господарського суду від 13 травня 2019 року; ухвалено нове рішення, яким стягнуто солідарно з відповідачів 76 295 559, 41 грн за завдану Банку шкоду.

Бобир Л. Б. вважає, що окремі положення частини шостої статті 58 Закону «не виокремлюють роль й ступінь участі в настанні юридичних наслідків правопорушення, яке вчинила пов'язана з банком особа, та дій інших пов'язаних з банком осіб, не забезпечуючи кваліфікацію таких дій та склад правопорушення», що, у свою чергу, порушує її «право на індивідуалізацію юридичної відповідальності», гарантоване частиною другою статті 61 Конституції України, а також право, передбачене частиною шостою статті 55 Основного Закону України, за якою «кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань».

2. Вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі, Перша колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України виходить із такого.

Відповідно до статті 77 Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційна скарга вважається прийнятною, якщо з дня набрання законної сили остаточним судовим рішенням, у якому застосовано закон України (його окремі положення), сплинуло не більше трьох місяців (пункт 2 частини першої); як виняток, конституційна скарга може бути прийнята поза межами вимог, установлених пунктом 2 частини першої цієї статті, якщо Конституційний Суд України визнає її розгляд необхідним із мотивів суспільного інтересу (частина друга); якщо

суб'єкт права на конституційну скаргу пропустив строк подання конституційної скарги у зв'язку з тим, що не мав повного тексту судового рішення, він має право висловити у конституційній скарзі клопотання про поновлення пропущеного строку (частина третя).

З аналізу конституційної скарги вбачається, що остаточним судовим рішенням у справі Бобир Л. Б. є постанова Великої Палати Верховного Суду від 25 травня 2021 року.

До Конституційного Суду України конституційна скарга Бобир Л. Б. надійшла 1 вересня 2021 року, тобто строк її подання пропущено. Суб'єкт права на конституційну скаргу звернувся з клопотанням про поновлення пропущеного строку у зв'язку з тим, що не мав повного тексту остаточного судового рішення і отримав його лише 15 липня 2021 року. Перша колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України не вбачає підстав для поновлення пропущеного строку подання конституційної скарги.

Наведене є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неприйнятність конституційної скарги.

Ураховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 151¹, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 37, 55, 56, 62, 77, 86 Закону України «Про Конституційний Суд України» та відповідно до § 45, § 56 Регламенту Конституційного Суду України Перша колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України

у х в а л и л а:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Бобир Лариси Борисівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини шостої статті 58 Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 року № 2121–III зі змінами на підставі пункту 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неприйнятність конституційної скарги.

2. Передати конституційну скаргу на розгляд Другого сенату Конституційного Суду України для вирішення питання про відкриття конституційного провадження у справі.

ПЕРША КОЛЕГІЯ СУДДІВ
ДРУГОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**УХВАЛА
ПЕРШОЇ КОЛЕГІЇ СУДДІВ
ДРУГОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційною скаргою Товариства з обмеженою
відповідальністю «Джуссо Україна» щодо відповідності Конституції
України (конституційності) положень частин першої, третьої
статті 255 Господарського процесуального кодексу України

м. Київ
27 жовтня 2021 року
№ 162-1(II)/2021

Справа № 3-188/2021(384/21)

Перша колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України у складі:

Юровська Галина Валентинівна (голова засідання, доповідач),
Мойсик Володимир Романович,
Сліденко Ігор Дмитрович,

розглянула на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Товариства з обмеженою відповідальністю «Джуссо Україна» щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин першої, третьої статті 255 Господарського процесуального кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Юровську Г. В. та дослідивши матеріали справи, Перша колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України

установила:

1. До Конституційного Суду України звернулося Товариство з обмеженою відповідальністю «Джуссо Україна» (далі — Товариство) із клопотанням перевірити на відповідність частині другій статті 55, пункту 8 частини другої статті 129 Конституції України (конституційність) положення частин першої, третьої статті 255 Господарського процесуального кодексу України (далі — Кодекс).

Згідно з частиною першою статті 255 Кодексу «окремо від рішення суду першої інстанції можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції:

- 1) про відмову у видачі судового наказу;
- 2) про забезпечення доказів, відмову в забезпеченні доказів, скасування ухвали про забезпечення доказів;
- 3) про забезпечення позову, заміну заходу забезпечення позову;

4) про скасування забезпечення позову або про відмову у забезпеченні позову, відмову у скасуванні чи заміні заходів забезпечення позову;

5) про зустрічне забезпечення, зміну чи скасування зустрічного забезпечення;

6) про повернення заяви позивачеві (заявникові);

7) про відмову у відкритті провадження у справі;

8) про передачу справи на розгляд іншого суду;

9) про відмову поновити або продовжити пропущений процесуальний строк;

10) про затвердження мирової угоди;

11) про призначення експертизи;

12) про зупинення провадження у справі;

13) про закриття провадження у справі;

14) про залишення позову (заяви) без розгляду;

15) окрема ухвала;

16) про стягнення штрафу в порядку процесуального примусу;

17) у справах про банкрутство (неплатоспроможність) у випадках, передбачених Законом України „Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом“;

18) про внесення, відмову у внесенні виправлень у рішення;

19) про відмову ухвалити додаткове рішення;

20) про роз'яснення чи відмову у роз'ясненні судового рішення;

21) про відмову у відкритті провадження за нововиявленими або виключними обставинами, відмову в задоволенні заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами;

22) про поновлення, відмову у поновленні пропущеного строку для пред'явлення наказу до виконання;

23) про внесення чи відмову у внесенні виправлень до виконавчого документа, визнання чи відмову у визнанні виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню;

24) щодо відстрочки або розстрочки виконання рішення, ухвали, постанови, зміну способу та порядку їх виконання;

25) про розгляд скарг на рішення, дії (бездіяльність) органів Державної виконавчої служби, державного виконавця, приватного виконавця;

26) про заміну чи відмову у заміні сторони у справі (процесуальне правонаступництво) або сторони виконавчого провадження;

27) про поворот виконання чи відмову у повороті виконання;

28) про звернення стягнення на грошові кошти, що належать іншим особам, чи нерухоме майно, право власності на яке не зареєстровано в установленому законом порядку;

29) щодо тимчасового обмеження у праві виїзду за межі України;

30) про визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами;

31) про відмову у відкритті провадження у справі про скасування рішення третейського суду;

32) про повернення заяви про скасування рішення третейського суду;

33) про повернення заяви про видачу наказу за рішенням третейського суду без розгляду;

34) про залишення без розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження;

35) про відновлення чи відмову у відновленні повністю або частково втраченого судового провадження».

Відповідно до частини третьої статті 255 Кодексу «заперечення на ухвали, що не підлягають оскарженню окремо від рішення суду, включаються до апеляційної скарги на рішення суду».

Із матеріалів справи вбачається, що Товариство у 2018 році звернулося до Господарського суду Закарпатської області з позовом до Компанії Майл Банк Акціонезельшафт про визнання недійсним іпотечного договору від 22 квітня 2015 року, посвідченого приватним нотаріусом Київського міського нотаріального округу Міленіною К. О., зареєстрованого в реєстрі за № 254-269.

Господарський суд Закарпатської області ухвалою від 4 червня 2018 року відкрив провадження у справі за правилами загального позовного провадження, ухвалою від 3 липня 2018 року зобов'язав Товариство у строк до 31 липня 2018 року внести на депозитний рахунок суду грошову суму у розмірі 6000 євро, що еквівалентно до курсу гривні, встановленого Національним банком України станом на день внесення коштів на рахунок, для забезпечення можливого відшкодування майбутніх витрат відповідача на професійну правничу допомогу.

Не погодившись з ухвалою Господарського суду Закарпатської області від 3 липня 2018 року, Товариство звернулося з апеляційною скаргою до Львівського апеляційного господарського суду.

Львівський апеляційний господарський суд ухвалою від 13 серпня 2018 року апеляційну скаргу на ухвалу Господарського суду Закарпатської області від 3 липня 2018 року повернув Товариству, оскільки вона подана на ухвалу суду, що не підлягає оскарженню окремо від рішення суду.

Суб'єкт права на конституційну скаргу вважає, що таким чином йому не було забезпечено права на апеляційний перегляд справи, що є однією з основних засад судочинства, передбаченою пунктом 8 частини другої статті 129 Конституції України, внаслідок чого порушено його право на доступ до суду, гарантоване частиною другою статті 55 Основного Закону України.

2. Вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі, Перша колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України виходить із такого.

Відповідно до статті 77 Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційна скарга вважається прийнятною за умов її відповідності вимогам, передбаченим статтями 55, 56 цього закону, та якщо з дня набрання законної сили остаточним судовим рішенням, у якому застосовано закон України (його окремі положення), сплинуло не більше трьох місяців (абзац перший, пункт 2 частини першої); як виняток, конституційна скарга може бути прийнята поза межами вимог, установлених пунктом 2 частини першої цієї статті, якщо Конституційний Суд України визнає її розгляд необхідним із мотивів суспільного інтересу (частина друга).

Зі змісту конституційної скарги вбачається, що остаточним судовим рішенням у своїй справі автор клопотання вважає ухвалу Львівського апеляційного

господарського суду від 13 серпня 2018 року. Конституційна скарга надійшла до Конституційного Суду України 1 жовтня 2021 року, тобто з порушенням строку її подання.

Товариство порушує питання про можливість прийняття конституційної скарги поза межами вимог, установлених пунктом 2 частини першої статті 77 Закону України «Про Конституційний Суд України», проте Перша колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України вважає, що немає необхідності у прийнятті конституційної скарги поза межами вимог, установлених вказаними приписами цього закону, та її розгляді із мотивів суспільного інтересу.

Наведене є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неприйнятність конституційної скарги.

Ураховуючи викладене та керуючись статтями 147, 151¹, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 37, 55, 56, 58, 62, 77, 86 Закону України «Про Конституційний Суд України», відповідно до § 45, § 56 Регламенту Конституційного Суду України Перша колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України

у х в а л и л а:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Товариства з обмеженою відповідальністю «Джуссо Україна» щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин першої, третьої статті 255 Господарського процесуального кодексу України на підставі пункту 4 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» — неприйнятність конституційної скарги.

2. Ухвала Першої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України є остаточною.

ПЕРША КОЛЕГІЯ СУДДІВ
ДРУГОГО СЕНАТУ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

КОНФЕРЕНЦІЇ, СИМПОЗИУМИ, КОЛОКВІУМИ

Огляд

**I Маріупольського конституційного форуму
«Людська гідність та забезпечення прав людини
в умовах суспільних трансформацій»**

I Маріупольський конституційний форум на тему «Людська гідність та забезпечення прав людини в умовах суспільних трансформацій» відбувся 13–14 вересня 2021 року в місті Маріуполь. Захід організовано Конституційним Судом України спільно з Координатором проєктів ОБСЄ в Україні за підтримки Донецької обласної державної адміністрації та Маріупольської міської ради з нагоди 25-ї річниці від дня заснування Конституційного Суду України. 2021 рік для України є визначним, адже знаменується такими знаковими подіями, як 25-та річниця Конституції України і 30-річчя незалежності України.

У форумі взяли участь заступник Голови Конституційного Суду України Сергій Головатий, судді Конституційного Суду України Віктор Городовенко, Василь Лемак і Галина Юровська, Координатор проєктів ОБСЄ в Україні Посол Генрік Вілладсен, працівники Секретаріату Суду, представники Верховного Суду, Координатора проєктів ОБСЄ в Україні, Донецької обласної державної адміністрації, Маріупольської міської ради, наукових кіл, зокрема Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного університету «Києво-Могилянська академія», Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Львівського національного університету імені Івана Франка, Національного юридичного університету «Одеська юридична академія», Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, Національної академії внутрішніх справ, Донецького державного університету внутрішніх справ, Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка, Міжрегіональної Академії управління персоналом, Українського католицького університету, а також вітчизняні та міжнародні експерти з конституційної юстиції.

Форум тривав два робочих дні, упродовж яких відбулося п'ять панельних дискусій. Модераторами заходу були: суддя Конституційного Суду України Василь Лемак, керівник Секретаріату Конституційного Суду України Віктор Бесчастний, національний радник з юридичних питань Координатора проєктів ОБСЄ в Україні Олександр Водяніков, національний менеджер проєктів ОБСЄ в Україні Віталій Гацелюк, директор Координаційного центру переміщених закладів вищої освіти, перший проректор Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського Олександр Кульга.

Перший день роботи форуму розпочався з урочистого відкриття та вітального слова Координатора проєктів ОБСЄ в Україні. Посол **Генрік Вілладсен** привітав Конституційний Суд України з 25-ю річницею від дня його заснування. У своєму

виступі він наголосив, що верховенство права і права людини є універсальними принципами, вартими щоденної сумлінної боротьби.

Пан Вілладсен зазначив, що місце проведення I конституційного форуму — місто Маріуполь — обрано не випадково: саме це місто є форпостом, що межує із зонами, де нині відбувається російсько-український збройний конфлікт, відтак знаковим є проведення заходу, спрямованого на зміцнення конституційного ладу України та відстоювання прав і свобод людини та громадянина саме в цьому місті.

Координатор проєктів ОБСЄ в Україні також поділився міркуваннями про те, що конституційний порядок не є ідеальним у жодній із країн світу, однак він є перевіреною роками формою суспільного договору, і саме міцність суспільного договору в Україні є основною метою діяльності ОБСЄ в Україні. Він подякував Конституційному Суду України за партнерство і закликав до подальшої плідної співпраці.

Зі вступним словом до учасників міжнародного форуму звернувся заступник Голови Конституційного Суду України (в.о. Голови Конституційного Суду України відповідно до статті 33 Закону України «Про Конституційний Суд України»), доктор юридичних наук, член-кореспондент НАПрН України **Сергій Головатий** (онлайн), який наголосив, що предмет обговорення є надзвичайно важливим і актуальним. За його словами, Україна проходить суспільні трансформації відтоді, як здобула свою незалежність. Він нагадав, що нещодавно ми відсвяткували 30-ту річницю незалежності Української держави, яка обрала орієнтацію свого розвитку в напрямі західної цивілізації і західних цінностей, передусім захисту людської гідності та людських прав.

У своїй промові Сергій Головатий зазначив, що Україна поступово долає брак знань і досвіду в державному будівництві, в утвердженні ідеалів західних цінностей, оскільки, як наголосив суддя, радянська система не давала знань ні про людські права, ні про ліберальну демократію, ні про правовладдя. Пан Головатий зауважив, що людина, приходячи в світ, уже володіє гідністю, бо вона їй притаманна від природи.

На завершення заступник Голови Конституційного Суду України побажав присутнім плідної дискусії та глибокого осмислення тематики форуму.

Зі вступним словом також виступив заступник Голови Донецької обласної державної адміністрації **Вадим Філашкін**. Він подякував за те, що для проведення форуму було обрано місто Маріуполь. Наголосив, що маріупольці безпосередньо стикаються з порушеннями людських прав через збройний конфлікт на Сході України. Він висловив переконання в тому, що права та свободи громадян України потребують поновлення, і закликав до плідної дискусії з метою визначення основних напрямів ефективної діяльності громадських організацій, державних органів і органів місцевого самоврядування задля забезпечення дотримання принципу верховенства права.

Секретар Маріупольської міської ради **Ксенія Сухова** привітала учасників форуму на Донеччині, зауважила на логістичній складності й водночас необхідності проведення фахових юридичних обговорень актуальних питань прав людини та гендерної рівності саме в місті Маріуполь. Вона акцентувала, що обрані для форуму теми розкривають основу формування суспільства, й висловила впев-

неність у тому, що проведення таких заходів сприятиме досягненню результатів та ефективному захисту людських прав.

На завершення урочистої частини форуму його учасники (офлайн) зробили спільну світлину та привітали учасників, які приєдналися до участі у форумі в онлайн-режимі, що стало гарним поштовхом для подальшої плідної роботи.

У рамках першої панелі, модератором якої був національний радник із юридичних питань Координатора проектів ОБСЄ в Україні, кандидат юридичних наук **Олександр Водяніков**, було запропоновано для обговорення тему «Конституційний принцип рівності: гендерний вимір».

Фахову дискусію розпочала суддя Конституційного Суду України, кандидат юридичних наук **Галина Юровська**.

Доповідачка акцентувала на питаннях гендерної рівності чоловіків і жінок. У своєму виступі вона зупинилася на таких важливих принципах, що визначають конституційну цінність, як рівність і справедливість. Суддя зазначила, що Конституція України визначає рівність громадян перед законом, рівність людей у своїй гідності та правах, а також окреслила низку рішень Конституційного Суду України, в яких Суд, зокрема, визначав рівність і недопущення дискримінації як конституційний принцип національної юридичної системи України. Вона зауважила, що питання гендерної рівності — це не питання про жінок, а питання про права людини, рівні можливості, засоби їх реалізації.

Галина Юровська зазначила, що закони за своїм змістом мають бути проникнуті ідеями соціальної справедливості, свободи та рівності й держава повинна забезпечити механізми реалізації рівних можливостей. Водночас акцент у питанні гендерної рівності має ставитися не на тому, що жінці треба надати права чоловіка або навпаки, а на можливості вільно обирати чоловіком і жінкою свою соціальну роль у суспільстві.

«Конституційний Суд України, виходячи з наукової, юридичної доктрини конституційного права, положень Конституції України та міжнародних зобов'язань, впроваджує конституційні цінності в різні сфери суспільних відносин, сприяє утвердженню гендерної рівності як складника загального принципу рівності», — наголосила Галина Юровська.

Із доповіддю також виступила професор кафедри конституційного права Львівського національного університету імені Івана Франка, доктор юридичних наук, доцент **Олена Бориславська** (онлайн), котра наголосила на необхідності чіткого прочитання та правильної інтерпретації Конституції України, яка є системою конституційних цінностей і принципів та основою для обговорення гендерної проблематики. Доповідачка акцентувала, що у положенні статті 24 Основного Закону України закріплено принципи рівності та недопущення дискримінації за ознакою статі, а також позитивні дії держави, які покликані вирівняти становище жінки й чоловіка, що може свідчити про зв'язок між гендерною рівністю та демократією. Крім того, вона проаналізувала аспекти гендерного виміру, гіднітарний вимір, теорії рівності.

Доцент кафедри кримінального права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук **Олена Харитонова** (онлайн) наголосила, що історично політичними стейкхолдерами здебільшого

є чоловіки, вони вирішують, кому заходити в політичне поле, а тому структура політичної системи вибудована за зразком чоловічого досвіду. Вона зауважила, що жінки мають бути залучені до політичних процесів для того, щоб суспільство можна було вважати життєздатним, адже жінки забезпечують різноманіття рішень, резистентність яких стає більш високою. Також вона зауважила, що питання солідарності й чутливості — це основа гендеру в сучасному контексті, а якщо жінки не залучені до процесу прийняття рішень, то таку державу не можна вважати демократичною.

Національний радник із юридичних питань Координатора проектів ОБСЄ в Україні, кандидат юридичних наук **Олександр Водяніков** подякував доповідачкам за ґрунтовні доповіді й наголосив, що їхні спільні дослідження опрацьовуються та будуть сформовані в єдину монографію, що може стати дорожньою картою для Конституційного Суду України при визначенні меж гендерних порушень. У своєму виступі він окреслив, зокрема, такі питання: гендерний аналіз, гендерні виміри конституції, теорія рівності та методологічний апарат аналізу за гендерною рівністю; вивів певні методологічні підстави гендерного аналізу; пояснив розуміння відмінностей між гендерним аналізом і недискримінацією, яка є груповим поняттям.

Промовець зауважив, що гендерний аналіз втілює в собі право на рівність, тобто особистісне поняття, де предметом аналізу є конкретна особа. Він навів приклади іноземних конституційних органів, які застосували гендерний аналіз для розв'язання багатьох питань, зокрема місцевого самоврядування, і запропонував алгоритм аналізу, який складається з п'яти етапів, завершальним серед яких є оцінка його конституційності.

Доповідач приділив увагу питанню гендеру як конституційної категорії, яка нерозривно пов'язана з конституційним правом на вільний розвиток особистості, що включає гендерну ідентичність, і правом на повагу до людської гідності.

Секретар Маріупольської міської ради **Ксенія Сухова** звернула увагу на практичний вимір гендерного питання, часті прояви гендерно обумовленого домашнього насильства в сім'ї та наявність гендерних стереотипів у суспільстві, навела приклади гендерного балансу в окремих органах державної влади, акцентувала на важливості співпраці та поглибленні командної роботи держави й органів місцевого самоврядування. Вона розповіла про створені в Маріуполі мультибригади для подолання гендерно обумовленого насильства, яке часто є наслідком релігійних чи етнічних стереотипів; наголосила на необхідності комунікації муніципалітету й людини; проаналізувала практичні аспекти роботи з жертвою та агресором; акцентувала на важливості діяльності шелторів. Доповідачка закликала рекламувати їхню роботу, розповідати про наслідки проведених заходів із захисту жертв-чоловіків. Насамкінець Ксенія Сухова запропонувала застосовувати практики іноземних держав, розробляти методичні рекомендації щодо співпраці всіх державних органів та органів місцевого самоврядування.

Радник ректора з гендерних питань Донецького державного університету внутрішніх справ **Ольга Светлічна** доповіла про законодавче регулювання гендерної рівності в секторі безпеки і наголосила, що одним із ефективних шляхів забезпечення гендерної рівності варто вважати План заходів Міністерства внутрішніх

справ України щодо виконання Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року, затверджений наказом Міністерства внутрішніх справ України від 12 грудня 2017 року № 1019. Вона акцентувала на необхідності приділення більшої уваги системній реалізації гендерної політики Національної поліції України в областях з урахуванням регіональних особливостей і розповіла про напрями роботи з гендерних питань закладів вищої освіти.

Олександр Водянніков завершив обговорення в межах першої панелі, навівши гендерні квоти в різних країнах та вказавши, що європейський консенсус щодо них на рівні 35 % не є остаточним результатом, а останніми роками він прогресує. Він підсумував, що формальна рівність не завжди приводить до справедливості, і зауважив, що роль Конституційного Суду України в цьому аспекті полягає в наповненні поняття рівності субстантивним значенням.

Під час *другої панелі* форуму, яка охопила тему «*Питання захисту конституційних прав у сучасних умовах*», модератором виступив національний менеджер проектів ОБСЄ в Україні, кандидат юридичних наук **Віталій Гацелюк**.

Доповідь на тему «Конституційне судочинство як засіб юридичного захисту прав і свобод» представив суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України **Віктор Городовенко**. У своєму виступі суддя проаналізував юридичний статус Конституційного Суду України, його місце та роль серед органів державної влади. Віктор Городовенко зауважив, що переважна більшість конституціоналістів сприймає Конституційний Суд України як самостійного арбітра в системі стримувань і противаг, кінцевого в межах національної юридичної системи захисника конституційного правопорядку та його цінностей. Він зазначив, що з унесенням змін до Конституції України 2016 року юридичний статус Конституційного Суду України суттєво змінився. Зокрема, Суд було вилучено із системи судоустрою України та винесено в автономний конституційний розділ XII, який отримав закономірну назву «Конституційний Суд України». Водночас було розширено межі його конституційного контролю, а саме ініціювання такого контролю стало можливим не лише відповідними органами державної влади, а й за конституційною скаргою особи.

Віктор Городовенко також проаналізував засоби юридичного захисту прав і свобод людини, реалізація яких здійснюється як у прямій формі — конституційна скарга, так і в опосередкованій — конституційні подання, звернення.

На переконання судді, обидва способи є важливими для захисту прав і свобод людини та доповнюють один одного. Водночас саме конституційна скарга є «тригером», який неодмінно посилює ефективність національного конституційного судочинства як засобу юридичного захисту прав і свобод людини, підкріплюючи конституційний рівень їх захищеності й тим самим підвищуючи рівень забезпечення таких прав і свобод людини та дотримання їх державою.

Із доповіддю також виступила головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії публічної безпеки громад Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, академік НАПрН України **Антоніна Бобкова** (онлайн), яка наголосила на важливості забезпечення реалізації в Україні конституційного права на підприємницьку діяльність. Вона вважає, що це право

є найактуальнішим і найбільш обговорюваним, адже від результатів підприємницької діяльності залежать основні аспекти життя держав. Доповідачка навела приклад законодавчого забезпечення цього права у Польщі, де підприємець визнається головним учасником, на якому фокусується держава. Вона зауважила, що право на підприємницьку діяльність потребує особливого захисту, адже воно існує як у вузькому, так і в широкому змісті. Обмеження державного регулювання господарських процесів, захист національного товаровиробника, заборона незаконності втручання в господарську діяльність і перешкоджання у її здійсненні повинні становити основу політики держави.

Обговорення продовжила доцент кафедри адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Дисциплінарний уповноважений Асоціації приватних виконавців України **Олена Овчаренко**, яка наполягла на вдосконаленні законодавства про виконавче провадження, збалансуванні правового статусу стягувача й боржника, розширенні прав виконавців щодо звернення стягнення на майно боржника, діджиталізації виконавчого провадження, скасування державних мораторіїв на виконання рішень судів, розширення мандату приватних виконавців щодо категорій рішень, які вони вправі приймати до виконання, адже саме ці заходи спрятимуть дотриманню принципу обов'язковості рішень судів, передбаченого статтею 129¹ Конституції України.

У дискусії щодо проблем реалізації окремих положень національного законодавства у сфері дотримання прав людини взяв участь керівник Департаменту аналітичної та правової роботи Апарату Верховного Суду **Расім Бабанли** (онлайн). Він розповів про стан розгляду звернень судів системи судоустрою України до Пленуму Верховного Суду щодо неконституційності окремих положень законів України, зауважив на необхідності ретельного доктринального осмислення взаємозв'язку судів системи судоустрою України та Конституційного Суду України, правильного застосування положень Конституції України, зазначив на дискусійності питання про обсяг повноважень Пленуму Верховного Суду щодо звернення до органу конституційного контролю.

Старший інспектор з особливих доручень Управління дотримання прав людини Національної поліції України **Сергій Сидоров** доповів про кримінальне провадження як дієвий механізм захисту прав людини, проаналізував проблемні питання у сфері забезпечення прав затриманих осіб і наголосив, що правова допомога є найважливішим елементом функціонування системи кримінального правосуддя в Україні. Він також розповів про особливості застосування положень статті 63 Конституції України та статті 20 Кримінального процесуального кодексу України.

Заступник завідувача відділу попередніх висновків Правового департаменту Секретаріату Конституційного Суду України **Олександра Спінчевська** у своїй доповіді акцентувала на питанні можливості відновлення порушених прав і свобод суб'єктів права на конституційну скаргу після ухвалення Конституційним Судом України рішень у їх справах. Вона наголосила, що конституційний юрисдикційний процес як специфічний різновид юридичного судового процесу є, серед іншого, засобом захисту конституційних прав і свобод людини та громадянина, який виявляється у ході та результаті реалізації своїх юрисдикційних повноважень Конституційним Судом України, що є основним суб'єктом такого процесу. Ефективність

такого засобу захисту значною мірою залежить від досконалості нормативної регламентації конституційного юрисдикційного процесу, а основними проблемними моментами є виконання рішень Конституційного Суду України парламентом і можливість відновлення порушених прав осіб після ухвалення Конституційним Судом України відповідного рішення.

Третю панель форуму «Конституційна реформа в частині децентралізації: стан та перспективи» модерували керівник Секретаріату Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, доктор наук з державного управління, професор **Віктор Бесчастний** та **Олександр Водяніков**. На обговорення учасників було поставлене питання реформи децентралізації, основні аспекти якої вивчалися та формувалися під час роботи Комісії з питань правової реформи, в рамках якої було створено робочу групу щодо конституційної реформи, зокрема в частині децентралізації.

Професор кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, член-кореспондент НАПрН України, заступник голови Комісії з питань правової реформи **Михайло Буроменський** (онлайн) розповів про пріоритети в роботі комісії, а саме розроблення пропозицій щодо зміни в системі децентралізації. Він зауважив, що це — питання змін до Конституції України і тому пов'язане з процедурними моментами, що вимагає чіткості їх дотримання. Аналізовані комісією питання складні не тільки в юридичному плані, а й у політичному, результати діяльності комісії накладатимуть відбиток на повсякденному житті людей, адже вони стають відповідальними за рішення, які ухвалюються територіальними громадами. Доповідач розповів про діяльність робочої групи, зустрічі, які проводяться з метою подальшої реалізації напрацювань комісії, яка не має права законодавчої ініціативи, а є дорадчим органом і має сформулювати пропозиції для Президента України, які згодом будуть покладені в основу відповідного законопроекта.

Завідувач кафедри загальнотеоретичного правознавства та публічного права Національного університету «Києво-Могилянська академія», доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, член Комісії з питань правової реформи **Анатолій Заєць** (онлайн) розповів про дворічний досвід роботи над проектом та найбільш значущі моменти. Він наголосив на актуальності внесення змін до Конституції України, які полягають у тому, що реформа децентралізації, яка розпочалася ще 2 роки тому, відбувається не в чіткій відповідності до положень Конституції України, адже сьогодні створено територіальні громади, які не мають конституційного підґрунтя. Доповідач зауважив, що проведені вибори в об'єднаних територіальних громадах стосувалися обрання голів рад, тоді як мали б обиратися голови громад. Усі існуючі недоліки, на його думку, мають бути усунені, а Конституція України має бути наповнена положеннями про всі процеси в суспільстві, які потребують регулювання.

Професор висловив сподівання, що напрацьована модель місцевого самоврядування буде наближеною до європейських стандартів, втілених у Європейській хартії місцевого самоврядування, гарантуватиме реалізацію принципів повноти повноважень, повсюдності, фінансової і кадрової незалежності місцевого самоврядування. Він зауважив, що всі головні питання громада має вирішувати сама,

при цьому повинен існувати адміністративний нагляд за відповідністю Конституції України всіх актів місцевого самоврядування, але без втручання в оперативну діяльність органів місцевого самоврядування.

Заступник Голови Маріупольської міської ради з питань діяльності виконавчих органів ради — керуючий справами виконкому **Аркадій Мешков** наголосив на важливості порушеного питання в аспекті діяльності префектів і зауважив на тому, що при створенні законопроекту щодо реформування місцевого самоврядування має бути враховано недопустимість зловживань і тиску під час адміністративного нагляду. Він вважає, що реформа — це не про фінансові ресурси, а про нові можливості, відповідальність. Реформа — це каталізатор для конкуренції територіальних громад за покращення життя людей, розвиток малих громад, підґрунтя для нових їх функцій. Доповідач зазначив, що синергетичний ефект для Маріуполя настав тому, що ефективною була діяльність муніципальних менеджерів, які зосередилися не так на залученні коштів, як на їх правильному розподілі та освоєнні, зробивши ставку на відкритості процесів.

Експерт Центру політико-правових реформ, гостьовий лектор Українського католицького університету, кандидат юридичних наук **Олександр Марусяк** (онлайн) вказав, що реформа децентралізації цікава тим, що головні акценти вже виставлені, є розуміння того, чому вона не відбулася раніше, і вже сформульовано питання, які нині потребують дорегулювання на рівні закону. Він наголосив на можливості надання громаді статусу юридичної особи, але з обов'язковою конкретизацією щодо обсягу повноважень, з метою уникнення правового вакууму і дестабілізації (наприклад, право територіальної громади оголосити себе банкрутом тощо).

Під час обговорення питань конституційної реформи децентралізації в межах цієї панелі форуму виникла дискусія щодо конфліктних питань розвитку громади та реверсних дотацій. Аркадій Мешков зауважив, що формула реверсної дотації не сприяє залученню інвестицій і розвитку громад. Він нагадав про ініціювання законодавчих змін щодо перерахунку показників реверсної дотації, зокрема на прикладі міста Маріуполя, де зараз мешкають внутрішньопереміщені особи, кількість яких впливає на коректність застосування чинної формули реверсної дотації.

На завершення третьої фахової панельної дискусії Віктор Бесчастний подякував усім доповідачам, які в онлайн-режимі долучилися до глибокого та жвавого диспуту з обґрунтованими аргументами та слушними пропозиціями.

Учасники четвертої панелі форуму в межах обговорення теми «Конституційна скарга як дієвий інструмент юридичного захисту конституційних прав особи» приділили увагу функціонуванню інституту конституційної скарги та юридично значущим наслідкам розгляду конституційних скарг Конституційним Судом України. Цю частину форуму модерував суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України **Василь Лемак** (онлайн) та керівник Секретаріату Конституційного Суду України **Віктор Бесчастний**.

Звернувшись до учасників форуму, керівник Секретаріату Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, доктор наук з державного управління, професор **Віктор Бесчастний** наголосив на важливості заходу, що відбувається

з нагоди 25-річчя від дня заснування Конституційного Суду України. Він нагадав, що у вересні 2016 року набули чинності зміни до Конституції України щодо правосуддя, якими законодавець наділив Конституційний Суд України новими повноваженнями з розгляду конституційних скарг, а 13 липня 2017 року парламент ухвалив нову редакцію Закону України «Про Конституційний Суд України». Відтоді перед органом конституційного контролю постали нові завдання у напрямі практичної реалізації цих положень.

Завідувач відділу попередньої перевірки конституційних скарг Секретаріату Конституційного Суду України **Віталій Запорожець** детально проаналізував вимоги до конституційної скарги та суб'єктів права на конституційну скаргу. У своєму виступі він наголосив, що сутнісне осмислення умов прийнятності конституційної скарги як науковою спільнотою, так і юристами-практиками, безумовно, сприятиме ефективнішому використанню конституційної скарги як національного засобу юридичного захисту прав людини. Водночас, зауважив він, саме розгляд конституційних скарг Судом та ухвалення ним рішень стануть ефективним «каталізатором» утвердження справжньої суспільної довіри з боку громадськості до Конституційного Суду України як незалежної та авторитетної інституції.

Завідувач кафедри конституційного права Національного юридичного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук, доцент **Дмитро Терлецький** (онлайн) підтримав загальне позитивне публічне значення інституту конституційної скарги для «оздоровлення» поточного законодавства і забезпечення відповідності приписам Конституції України чинних законів України чи їх окремих положень. Він проаналізував прагнення особи — суб'єкта права на конституційну скаргу, та зауважив, що зазвичай автор конституційної скарги хоче досягнути двох завдань: домогтися перегляду остаточного судового рішення в його справі та отримати відшкодування за рахунок держави у разі застосування неконституційного закону (чи його окремих положень). Доповідач акцентував на тому, що чинне законодавство України не надає особі таких можливостей, адже Конституційний Суд України обмежений повноваженнями лише щодо визнання закону України (не)конституційним. Він проаналізував низку судових справ, у межах яких було ініційовано перегляд судових рішень за виключними обставинами.

Доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом, головний консультант відділу юридичного супроводження розгляду конституційних скарг Правового департаменту Секретаріату Конституційного Суду України, кандидат юридичних наук **Лариса Жданкіна**, характеризуючи питання щодо можливості прийняття до розгляду Конституційним Судом України формально недопустимої конституційної скарги, звернула увагу на низку принципових питань, що становлять правовий механізм її подання, а саме: встановлення суб'єктів, наділених правом звернення до органу конституційної юрисдикції з конституційною скаргою; визначення предмета конституційної скарги, тобто кола юридичних актів, конституційність яких підлягає оскарженню; дотримання умов прийнятності конституційної скарги. Вона наголосила, що конституційна скарга стала елементом правового життя, однак алгоритм прийнятності (фільтрації) конституційних скарг потребує суттєвого

вдосконалення, зокрема у площині уточнення повноважень Конституційного Суду України на етапі відкриття конституційного провадження щодо більш детального дослідження змісту конституційної скарги на предмет наявності суспільного інтересу, правової ситуації, яка має значення для всього суспільства чи окремої групи осіб, а не тільки стосується справи автора конституційної скарги.

Завідувач кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент **Ольга Пересада** проаналізувала ступінь ефективності звернення з конституційною скаргою до Конституційного Суду України і зазначила, що закріплені в законодавстві повноваження цього органу не можуть задовольнити потребу особи у відновленні порушених прав у повному обсязі. Також вона наголосила, що особа, яка не скористалася правом на звернення до Конституційного Суду України з конституційною скаргою, автоматично не втрачає права на розгляд свого питання Європейським судом з прав людини.

Підсумовуючи виступи доповідачів у цій панелі форуму, Віктор Бесчастний наголосив, що конституційна скарга, звісно, не є панацеєю. Це лише один, хоч і дуже значущий, засіб юридичного захисту конституційних прав особи. Звернення до Конституційного Суду України з конституційною скаргою, як і звернення до Європейського суду з прав людини, має в певному сенсі виняткове значення.

Суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України **Василь Лемак** узагальнив основні акценти, що прозвучали під час обговорення дискусійних питань четвертої панелі першого дня роботи форуму.

За його словами, конституційна скарга дозволяє сприймати об'єктивне конституційне право, а саме ті положення, які визначають каталог прав, як реальні суб'єктивні права людини. Він проаналізував досвід становлення інституту конституційної скарги в Україні, зазначивши, що боротьба за конституційну скаргу не була простою, адже у 2016 році її було запроваджено, але реально Суд приступив до розгляду конституційних скарг лише навесні 2018 року.

Доповідач розкрив питання моделі конституційної скарги в Україні, призначення і роль конституційної скарги як інституту. У цьому контексті він наголосив, що в нашій країні конституційна скарга не тільки нормативна, вона зосереджена виключно на положеннях закону. Через конституційну скаргу особа не може оскаржити акти Президента України, уряду тощо, вона може це зробити лише щодо того закону, який застосований в остаточному судовому рішенні в її справі. Усе це, як наголосив суддя Конституційного Суду України, надто звужує предмет оскарження.

Василь Лемак також зосередив увагу потенційних суб'єктів звернення з конституційною скаргою на вимозі щодо обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини зазнало порушення. Зокрема, він наголосив, що може йтися й про права, які не обов'язково закріплені в конституційному тексті, але, маючи індивідуальний інтерес щодо захисту від сваволі, особа повинна обґрунтувати це так, щоб Суд погодився з тим, що цей інтерес гідний бути захищеним на найвищому конституційному рівні.

Також суддя Конституційного Суду України розповів про наслідки розгляду конституційних скарг. По-перше, наголосив він, особа, долає остаточність судового рішення і через механізми перегляду заново ініціює процес у своїй справі. По-друге, її справа буде переглядатися в новій правовій ситуації, уже за відсутності норми закону, яка визнана неконституційною. Саме ці два моменти, як зауважив Василь Лемак, відображають роль і значення конституційної скарги.

Віктор Бесчастний подякував усім учасникам форуму за плідну і насичену роботу та оголосив про завершення першого робочого дня форуму.

14 вересня 2021 року форум продовжив свою роботу, і заключна *п'ята панель* була присвячена темі «Соціальні права як предмет конституційного захисту».

Модераторами заходу були керівник Секретаріату Конституційного Суду України **Віктор Бесчастний** і директор Координаційного центру переміщених закладів вищої освіти, перший проректор Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, кандидат економічних наук, доцент **Олександр Кульга**.

Розпочав дискусію керівник Секретаріату Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, доктор наук з державного управління, професор **Віктор Бесчастний**, наголосивши, що еволюція механізму захисту прав людини та його суспільна значущість зумовили стрімку динаміку розвитку інституту конституційної скарги та, відповідно, збільшення кількості, а найголовніше — покращення якості поданих конституційних скарг до Конституційного Суду України. Він зауважив, що найчастіше в конституційних скаргах заявники ставлять питання щодо порушення права на соціальний захист та на судовий захист, гарантованих приписами статей 46, 55 Конституції України. Зокрема, оскаржують законодавчі акти, які зазнали змін останнім часом, стосовно правового регулювання оплати праці, пенсійного забезпечення окремих категорій громадян (військовослужбовців, державних службовців, працівників прокуратури, професійних суддів). Конституційні скарги стосуються також перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) змін до законів України, якими скасовано або змінено положення щодо розміру, порядку призначення й перерахунку матеріального забезпечення.

Доповідач наголосив, що в аспекті захисту соціальних прав людини Конституційний Суд України ухвалив низку рішень щодо: пенсійного забезпечення окремих категорій осіб (рішення від 22 травня 2018 року № 5-р/2018, від 4 червня 2019 року № 2-р/2019, від 23 січня 2020 року № 1-р/2020); соціального захисту ветеранів війни та членів їхніх сімей (рішення від 18 грудня 2018 року № 12-р/2018, від 27 лютого 2020 року № 3-р/2020), окремих категорій осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи (рішення від 17 липня 2018 року № 6-р/2018, від 25 квітня 2019 року № 1-р(II)/2019, від 7 квітня 2021 року № 1-р(II)/2021).

Суддя Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду, кандидат юридичних наук, доцент **Альберт Єзеров** (онлайн) у своїй доповіді проаналізував специфіку соціальних прав. На його думку, вони реалізуються завдяки тому, що вимагають державного втручання з метою здійснення закладеної в них соціальної програми, яка вимагає постійної діяльності не лише законодавця, а й органів управління. Він зауважив, що держава покликана гарантувати особливий баланс і розмірність між рішеннями, які приймаються з метою виходу із кризи, стабіліза-

ції економічної ситуації та фінансів, і фундаментальними правами та свободами громадян. При цьому забезпечення соціальних прав промовець розглядає як обов'язок держави. Альберт Єзеров звернув увагу на формулювання положення частини першої статті 22 Конституції України («права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними»), яке означає, що соціальні права існують за межами тексту конституційних положень.

Директор Координаційного центру переміщених закладів вищої освіти **Олександр Кульга** наголосив на необхідності дотримання права на освіту внутрішньо переміщених осіб, а особливо дітей, які закінчують школи, де не викладають українську мову та літературу. Він розповів про роботу програм «Донбас — Україна», «Крим — Україна», навів приклади вивчення досвіду США; зауважив, що вищі навчальні заклади, які перемістилися з тимчасово окупованих територій, продовжують працювати та зберігають свої бренди, незважаючи на те, що виникли «університети-клони». Доповідач акцентував на тому, що діяльність вищих навчальних закладів покликана забезпечити реалізацію права на освіту незалежно від місця проживання особи.

Завідувач кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор **Богдан Калиновський** (онлайн) представив доповідь на тему викликів і перспектив розвитку вищої освіти в Україні. Він зауважив на необхідності запровадження глибшого вивчення української мови для здобувачів правової освіти, а також провів порівняльний аналіз щодо гарантій прав осіб, які навчаються і володіють українською мовою на достатньому рівні, щоб розуміти суть навчальних дисциплін, і абітурієнтів, які прибувають із непідконтрольних територій і, відповідно, вимагають, щоб з ними спілкувалися іншою мовою. На його думку, є неприйнятним змушувати лекторів переходити на мову навчання іншу, ніж українська, адже це порушує права громадян України, які виявили бажання жити, навчатися і працювати в Україні.

Професор кафедри трудового, цивільного права та права соціального забезпечення Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук **Микола Клемпарський** (онлайн) приділив увагу питанням соціального захисту як невід'ємного права людини, що гарантоване державою. Він розповів про зародження інституту пенсійного права та його роль у системі правових наук, а також навів основні проблеми, з якими стикаються громадяни в процесі реалізації ними конституційного права на соціальний захист.

Завідувач кафедри державно-правових дисциплін Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка, доктор юридичних наук, доцент **Володимир Нестерович** навів приклади і статистику застосування судами системи судоустрою України практики Міжнародного суду ООН стосовно тимчасово окупованих територій, зокрема його Консультативний висновок від 21 червня 1971 року (*Namibia case*), у якому сформульовано так звані «намібійські винятки» — документи, видані окупаційною владою, повинні братися судами до уваги, якщо їх нехтування веде за собою серйозні порушення або обмеження прав громадян.

Доповідачі цієї панелі акцентували на підтримці Координаційного центру переміщених закладів вищої освіти, спрощеній процедурі вступу абітурієнтів із

непідконтрольних територій до вишів, професійній підготовці кадрів вищої освіти, а саме юристів і правоохоронців, а також гарантіях забезпечення соціального захисту прав людини.

На завершення дводенного форуму Віктор Бесчастний подякував співорганізаторам форуму та всім його учасникам. Він зазначив, що робота заходу була плідною і змістовною, а обговорення проблемних питань і шляхів їх вирішення є своєчасним і корисним.

Слова вдячності Конституційному Суду України, уряду ФРН, учасникам заходу також висловила національний спеціаліст проєктів Координатора проєктів ОБСЄ в Україні **Наталія Романова**. Вона зазначила, що цей форум є прикладом синергії роботи всіх партнерів, адже важливим є те, що участь у ньому взяли представники місцевих органів влади, місцевого самоврядування, навчальних закладів освіти, експерти та науковці.

Питання, визначені тематикою форуму, були повно, всебічно розглянуті та ґрунтовно проаналізовані, а проведена дискусія заклала підґрунтя для нових зустрічей і дискусій на шпальтах юридичних видань.

На завершення роботи форуму Наталія Романова і Віктор Бесчастний вручили всім учасникам форуму сертифікати про участь у І Маріупольському конституційному форумі на тему «Людська гідність та забезпечення прав людини в умовах суспільних трансформацій», а доповідачам — також подяку від Координатора проєктів ОБСЄ в Україні. Повні тексти доповідей опубліковано в електронному збірнику наукових праць. Усі учасники висловили сподівання, що проведення Маріупольського конституційного форуму стане традицією та майданчиком для плідного діалогу з метою напрацювання дієвих механізмів утвердження в Україні верховенства права.

Віктор Бесчастний висловив вдячність Координатору проєктів ОБСЄ в Україні за плідне партнерство та, зі сподіванням на подальшу співпрацю, підтвердив прагнення Конституційного Суду України підтримувати своєю участю подібні заходи з метою утвердження універсального принципу верховенства права, поваги до людської гідності, забезпечення людських прав.

Промова професора Девіда Вільямса¹ під час зустрічі з суддями Конституційного Суду України (5 жовтня 2021 року)²

Маю велику честь бути присутнім тут, у приміщенні Конституційного Суду України, серед людей, яким конституційна Феміда дуже близька. Читаю про Україну вже понад десять років, але на те, щоб зрозуміти цю країну, знадобиться ціле життя.

Свого часу я працював із суддею Рут Гінзбург (*Ruth Ginsburg*) і дещо знаю про судову систему, так би мовити, із середини, а з іншого боку, як правник-дослідник я маю досвід критики судової системи і погляду на неї ззовні. Чудово розумію, що представникам судової гілки влади доводиться періодично обстоювати свої погляди, позиції, будучи при цьому об'єктами жорсткої критики. Проте саме це творить міцну юридичну систему.

Конституція нерозривно пов'язана з поняттям поділу влади і з тим, що називають системою стримувань і противаг. Коли відбувається зосередження влади в одній із її гілок, люди (носії тієї гілки влади) стають корумпованими, вони вірують, і чим далі — тим більше, у свою несхибність, безпомилковість. І тому мета конституції — розмежувати, розподілити, так би мовити, розпорошити владу, щоб нічого подібного не траплялося. Тривкішою, безпечною і надійною конституцією, на мою думку, робить саме гарантована система стримувань і противаг.

Звичайно, не можна надто часто змінювати конституцію, тому що тоді виникає враження, що це просто звичайний писаний закон. Конституція встановлює межі, й ми повинні розуміти, що беремо на себе зобов'язання їх дотримуватися упродовж тривалого часу. Залучення якомога більшої кількості громадян до конституцієтворення розвиває в них повагу до конституції, змушує неухильно додержуватися її приписів.

Усі ми знаємо, що влада має лише три засоби — зброю, гроші та ідеї. Під ідеями маю на увазі норми, правила й моральні поняття. Зазвичай найнебезпечнішою гілкою є виконавча влада, тому що вона має у великих кількостях і зброю, і гроші, завдяки чому їй легше, так би мовити, перетягувати владу на себе.

Судівництво в цьому плані є найменш небезпечним, тому що «у судової влади немає ні гаманця, ні меча» (цитата з відомої праці «Федераліст»). Усе, що вона має — це третій складник: ідеї. Судівництво може базуватися лише на обґрунтованні своїх дій і позицій, адже воно не може нав'язувати рішення за допомогою зброї чи грошей. А владні повноваження суддів базуються виключно на репутації — репутації суб'єктів принципівих і розумних, які обґрунтовують свої дії, а не лише прагнуть влади.

Ув історії Сполучених Штатів Америки трапився цікавий випадок, коли верховний суддя Джон Маршалл ухвалив рішення проти Президента Джексона, яке

¹ Девід Вільямс — професор школи права Індіанського університету, виконавчий директор Центру конституційної демократії (США).

² Переклад Максима Козуба.

останній проігнорував. Ця розповідь викликає у студентів абсолютний подив, тому що жодний сучасний президент Сполучених Штатів Америки дозволити цього собі не може. Американське суспільство постало би проти такого президента.

Згадаймо принаймні три найвідоміші випадки. Перший — це Вотергейтський скандал, коли Верховний Суд зобов'язав Президента Ніксона передати записи, які стали підставою для його звинувачення. Ніксон цього не зробив, а натомість пішов у відставку. Отже, у цій ситуації Верховний Суд виявився найсильнішим суб'єктом.

Другий випадок — це вибори 2000 року, на яких конкурували пан Буш і пан Гор. В умовах майже однакової кількості голосів визначальною стала ситуація у штаті Флорида, де різниця в голосах була незначною. Донині ніхто не знає, що там і як насправді було, але справа дійшла до Верховного Суду, який ухвалив рішення на користь пана Буша. Нагадаю, що пан Гор тоді був віце-президентом США, і вся зброя, всі гроші, по суті, були в його руках, але при цьому він змушений був виконати рішення Верховного Суду.

І третій, зовсім нещодавній приклад президентських виборів у США, коли пан Трамп заявляв, що в нього «вкрали вибори». Були побоювання, що він покличе армію, яка допоможе йому утриматися на посаді. Але Верховний Суд постановив, хто є конституційно обраним президентом США.

Отже, упродовж цих років і століть відбувався перехід від Президента Джексона, який відверто відмовлявся виконувати рішення Верховного Суду, до пана Ніксона, пана Гора і пана Трампа, які не погоджувалися з рішеннями суду, але розуміли, що американське суспільство цього не підтримає, тому що воно віддане й вірне Верховному Судові більше, ніж президентові.

Важливо порушити питання: яким чином цей перехід відбувся? Адже в усіх конституційних демократіях, коли вони починають розвиватися, виконавча влада є найсильнішою, найпотужнішою, а судова влада — найслабшою. Варто замислитися над тим, яким чином перерозподілити всю потугу так, щоб зменшити можливості виконавчої гілки влади і збільшити владу судової гілки.

Царину, у якій я працюю, в нас називають «конституційним моделюванням», іноді — «конституційним проектуванням», тобто ми вивчаємо, як пристосувати конституцію до потреб конкретної країни. Не існує абсолютно досконалої конституції. Ми досліджуємо, яким чином можна збільшити владні повноваження судів, а особливо — конституційного. Ключовим поняттям у цьому контексті є легітимність — чи справді суд захищає конституцію, служить конституції. Не можна провести опитування громадської думки й діяти відповідно до настроїв у суспільстві. Рішення варто ухвалювати лише відповідно до права.

У цьому аспекті є дуже важливий момент — як урівноважити два чинники, а також певну напругу, із цим пов'язану. Йдеться про правовладдя і законність. З одного боку, судді мають забезпечувати й підтримувати писане законодавство, а з другого боку, особливо це стосується суддів конституційного суду, вони повинні мати стратегічне бачення та зміцнювати довіру, ухвалювати такі рішення, щоб із часом сила і міць судової влади зростала.

Напруга при цьому пов'язана з тим, що якщо ухилитися в якусь із цих сторін, скажімо, якщо розглядати справу тільки зі стратегічних позицій, то тоді суд

забуває про правовладдя як таке і збільшує, розширює власні повноваження. З іншого боку, якщо суд дбає тільки про правовладдя, то він залишається безсилим, безвладним, і в підсумку правовладдя страждає.

Конституційні суди зазвичай самі контролюють і можуть обирати, які справи розглядати. Однак їм доводиться мати справу з можновладцями — з людьми, які мають велику владу, й ухвалювати рішення від імені тих, хто не має такої влади, адже люди і звертаються до суду тоді, коли їм уже немає до кого звернутися. Якщо конституційний суд обиратимете, так би мовити, гучні, високого рівня справи, рішення щодо яких будуть виконані, — це, зрештою, безмірно збільшуватиме авторитет суду. Ухвалення рішення від імені тих, хто не має влади чи, принаймні, не має великої влади, з часом сприяє зростанню довіри до суду та його популярності.

В усіх країнах суддів не обирають, і можна було б очікувати, що це буде найменш популярна гілка влади, бо за її представників ніхто не голосує. Вони займаються питаннями права, а це для більшості людей щось дивне, незрозуміле, риторичне.

Проте насправді там, де вже давно існують конституція і конституційні суди, вони, як Верховний Суд у США, є найбільш популярною інституцією. Але, як уже зазначалося, суди є популярними, користуються народною підтримкою лише тоді, коли їх розглядають як легітимні, коли існує довіра до них, коли їх уявляють собі як принципи. Суди від самого початку свого існування напрацьовують свою популярність. Річ у тому, що в суспільстві існують певні правила і люди знають, що вони можуть звернутися до суду й покликатися на ці правила. Якщо ці правила — юридичні норми — на їхню користь, то вони отримують рішення на свою користь, не маючи великих грошей, великої влади, що і сприяє популярності судів.

Можна сподіватися, що разом із цим країна рухатиметься у напрямі більш демократичному, тобто рівень демократії підвищуватиметься, а рівень влади олігархів зменшуватиметься, і в такий спосіб суд отримуватиме дедалі більшу суспільну підтримку.

Окрім того, судові під час ухвалення рішення треба дивитися на горизонт сотні років. Підвалини, що їх закладають теперішні судді, дозволять збільшувати можливості суду через багато поколінь.

Федеральна судова конференція затвердила Етичний кодекс для суддів, але він не поширюється на суддів Верховного Суду. Причина цього полягає в нашій концепції поділу влади: ніхто не може нічого нав'язувати Верховному Судові. Звичайно, кожен суддя повинен пам'ятати про конфлікт інтересу, але це особиста справа кожного — заявляти чи ні самовідвід у тій чи тій справі. У деяких особливих справах судді не заявляють про самовідвід, тому що без того чи тієї судді буде неможливо повноцінно розглянути справу й ухвалити справедливе рішення. Єдине, що стосується обмежень: судді Верховного Суду після обрання на посаду повинні утримуватися від публічних коментарів політичного характеру.

Нині репутація Верховного Суду в США падає, хоча й залишається вищою, ніж у президента або Конгресу. Політичний елемент певною мірою існував завжди у процедурі призначення суддів Верховного Суду США. Президент пропонує, призначає кандидата, а сенат підтримує це призначення. Але донедавна існувало

правило абсолютної більшості, за яким треба було мати не менше двох третин голосів у Сенаті. Нещодавно відповідний припис скасували, і тепер достатньо п'ятдесяти відсотків плюс один голос для того, щоб Сенат підтвердив призначення цього кандидата. Верховний Суд, як і конституційні суди, має великі повноваження, може ухвалювати рішення про конституційність або неконституційність тих чи тих законів. А судді Верховного Суду США обіймають посади довічно, тобто мають достатньо часу, щоб напрацювати, так би мовити, потужну владу.

Однак 1787 року, коли таку систему призначення суддів було створено, вона вважалася ефективною для свого часу. Але відтоді минуло 250 років, і людство вигадало кращі способи обрання суддів. Дехто в Україні може бути розчарованим, що конституційні реформи в державі ніколи не відбудуться. Але насправді хочу сказати, що вони з набагато більшою ймовірністю будуть реалізовані в Україні, й дуже малоймовірно, що це станеться в США.

Для мене Україна — це чудова країна, котра духовно дуже важлива не тільки для себе, а й для всього людства, тому що це саме те місце, де в наші дні триває битва цивілізацій.

ЗОВНІШНІ ЗВ'ЯЗКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

СЕРПЕНЬ

1–8 серпня

Х літня школа для аспірантів і студентів вищих юридичних навчальних закладів «Правовладдя і конституціоналізм. Конституціоналізм у часи змін: влада, суспільство і демократія», організована Координатором проєктів ОБСЄ в Україні в рамках співпраці з Конституційним Судом України (с. Косів, Івано-Франківська обл.). Участь у роботі школи взяли заступник Голови Конституційного Суду України С. Головатий, судді Конституційного Суду України В. Лемак, О. Первомайський і керівник Секретаріату Конституційного Суду України В. Бесчастний

27 серпня

участь судді Конституційного Суду України Г. Юровської в Міжнародному онлайн-симпозіумі Асоціації азійських конституційних судів та еквівалентних органів на тему «Епоха інтернету: верховенство права, цінності людини та державна незалежність», організованому Конституційною Радою Республіки Казахстан у рамках відзначення 30-ї річниці незалежності Республіки Казахстан

ВЕРЕСЕНЬ

7–8 вересня

участь головних консультантів Відділу юридичного супроводження розгляду конституційних скарг Управління опрацювання конституційних скарг Правового департаменту Секретаріату Конституційного Суду України В. Андрущенко та Л. Спесивцевої в 9-й літній онлайн-школі «Актуальні проблеми виконання судових рішень: конституційне правосуддя» Центру навчання та розвитку людських ресурсів Асоціації азійських конституційних судів та еквівалентних інституцій, організований Конституційним Судом Турецької Республіки

13–14 вересня

І Маріупольський конституційний форум «Людська гідність та забезпечення прав людини в умовах суспільних трансформацій», організований Конституційним Судом України спільно з Координатором проєктів ОБСЄ в Україні

20–22 вересня

у рамках V Харківського міжнародного форуму Конституційним Судом України за підтримки Координатора проєктів ОБСЄ в Україні організовано дві тематичні дискусійні панелі («Європейські цінності і конституційне правосуддя» та «Антидискримінація»).

У заході взяли участь судді Конституційного Суду України В. Городовенко, В. Лемак та О. Первомайський, керівник Секретаріату Конституційного Суду України В. Бесчастний

**30 вересня —
1 жовтня**

участь суддів Конституційного Суду України В. Городовенка та В. Лемака в X Щорічному судовому форумі «Незалежна судова влада — фундамент держави в умовах турбулентності», організованому проєктом Ради Європи «Підтримка судової влади України в забезпеченні кращого доступу до правосуддя» спільно з Всеукраїнською громадською організацією «Асоціація правників України»

ЖОВТЕНЬ

4 жовтня

зустріч заступника Голови Конституційного Суду України С. Головатого із представниками Департаменту виконання рішень Європейського суду з прав людини Генерального Директорату з прав людини та верховенства права Ради Європи

5 жовтня

зустріч заступника Голови Конституційного Суду України С. Головатого та суддів Конституційного Суду України В. Городовенка, В. Кичуна, В. Лемака та О. Первомайського із професором школи права Індіанського університету, виконавчим директором Центру конституційної демократії (США) Д. Вільямсом

12–17 жовтня

участь заступника Голови Конституційного Суду України С. Головатого та наукового консультанта судді Конституційного Суду України К. Мазура у 128-му пленарному засіданні Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеційська Комісія) та її робочих органів (м. Венеція, Італійська Республіка)

18–20 жовтня

онлайн-тренінг із практичного та гендерного виміру конституційної скарги «Недискримінація. Практичний аспект конституційного поняття», організований Конституційним Судом України спільно з Координатором проєктів ОБСЄ в Україні в рамках проєкту «Підтримка захисту прав людини через покращення доступу до конституційної юстиції»

Реферативний огляд джерел із конституційно-правової тематики, опублікованих у 2021 році

ДИСЕРТАЦІЙНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Бовкун Е. М. Захист конституційних прав внутрішньо переміщених осіб : дис. ... д-ра філософії / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2021. 256 с.

У дисертації проведено комплексний аналіз теоретико-методологічних проблем конституційно-правового регулювання забезпечення і захисту прав внутрішньо переміщених осіб. Визначено шляхи подальшого законодавчого урегулювання норм щодо реалізації політичних, соціальних, економічних, особистих прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Звертаючи увагу на невирішені проблеми щодо захисту прав внутрішньо переміщених осіб, констатуємо наявність прогалин у законах України та відсутність ефективних механізмів захисту, враховуючи положення Керівних принципів ООН з питання переміщення осіб усередині країни та численних рекомендацій Ради Європи, автор пропонує заснування комісії для координації розробки дослідження щодо визначення причин і масштабів внутрішнього переміщення, характеристик внутрішньо переміщених осіб, наслідків внутрішнього переміщення і зміцнення національних заходів реагування, яке буде сприяти розробленню більш ефективної політики та інструментів запобігання внутрішньому переміщенню, підтримки і захисту внутрішньо переміщених осіб, виробленню адекватних і стійких заходів реагування з точки зору прав людини і гуманітарної діяльності.

Бокоч М. В. Місце і роль рішень Європейського суду з прав людини у системі джерел конституційного права : дис. ... канд. юрид. наук / Ужгородський національний університет. Ужгород, 2021. 196 с.

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової проблеми — розкрито природу юриспруденції Європейського суду з прав людини як джерела права України. Юриспруденція Європейського суду з прав людини розглядається як прецедентне право, що втілює послідовність юридичних позицій Суду з певних категорій справ, перегляд яких можливий лише за вагомих юридичних підстав, а також у співвідношенні із Конституцією України та юриспруденцією Конституційного Суду України та сталою практикою судів загальної юрисдикції України. Висвітлено значення і вплив юриспруденції Європейського суду з прав людини на ухвалення актів законодавчої, виконавчої і судової влади з погляду пріоритету прав людини і основоположних свобод. Розкрито співвідношення та конкуренцію юриспруденції Європейського суду з прав людини та Конституційного Суду України з точки зору верховенства Конституції України та принципу дружнього ставлення до міжнародного права. Сформульовано низку нових висновків, рекомендацій і пропозицій щодо удосконалення шляхів застосування його рішень в Україні на засадах верховенства Конституції України та застосування конституційно-конформного тлумачення міжнародних договорів.

Бордун-Комар Н. І. Захист прав людини в Україні у контексті основних типів праворозуміння : дис. ... канд. юрид. наук / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2021. 270 с.

Дисертаційну роботу присвячено проблемі захисту прав людини з позицій легістського (законницького) та юридичного (природно-правового) типів праворозуміння. Обґрунтовано, що правове реформування має відбуватися на засадах гуманістичної природно-правової традиції, оскільки застаріла державоцентрична система правового захисту виявилася неефективною. Доведено, що ціннісно-правова основа повинна бути непорушною вимогою для всіх суб'єктів правової нормотворчості, оскільки саме загальнолюдські цінності роблять правотворчість гуманістичною. Зауважено, що незважаючи на те, що ця основа закріплена в Конституції України, її використання в правовому полі недостатнє. Наголошено на необхідності трактування закону не як продукту довільної діяльності влади, а як угоди, компромісу між громадянством, народом та державною владою з найважливіших питань суспільного життя. Зауважено, що ефективний захист прав людини в Україні неможливий без формування розвиненого громадянського суспільства як суб'єкта ствердження реального народовладдя. Обґрунтовано необхідність визнання державною владою природних прав людини як реально діючого закону, який обмежує діяльність цієї влади. Запропоновано шляхи вдосконалення системи захисту прав людини в сучасній Україні.

Брезіна Т. М. Конституційні межі реалізації права громадян на захист у суді: Україна та зарубіжний досвід : дис. ... д-ра філософії / Ужгородський національний університет. Ужгород, 2021. 192 с.

Дисертаційне дослідження присвячено комплексному науковому дослідженню конституційних меж реалізації права на захист у суді. Визначено основні чинники забезпечення доступу до правосуддя. Досліджено проблеми застосування судами норм конституцій як норм прямої дії. Проаналізовано практику зарубіжних країн щодо легітимних обмежень конституційних прав та їх застосування. Зосереджено увагу на тому, що обмеження конституційних прав громадян допускаються в умовах воєнного та надзвичайного стану. Запропоновано на рівні Конституції України запровадити критерії трискладового тесту для застосування обмежень прав людини. Виявлено недоліки у правовому регулюванні інституту конституційної скарги, які полягають у констатації Конституційним Судом України порушеного права, але при цьому відсутній дієвий механізм відновлення порушеного права, захисту прав, свобод та інтересів. Констатовано, що між законодавчою та судовою гілками влади бракує комунікації з питання законодавчих невідповідностей та вдосконалень.

Гарбуз К. С. Правове регулювання діяльності нотаріату як суб'єкта захисту конституційних прав : дис. ... канд. юрид. наук / Ужгородський національний університет. Ужгород, 2021. 248 с.

У дисертації вирішено наукове завдання, яке полягає у формулюванні конституційного підґрунтя для подальшого удосконалення правової регламентації нотаріату як суб'єкта захисту конституційних прав людини в Україні. Запропо-

новано вважати, що правове регулювання діяльності нотаріату в Україні — це цілеспрямований вплив органів публічної влади на суспільні відносини за участю елементів системи нотаріату з метою їх упорядкування, а також захисту та охорони прав людини. Метою правового регулювання діяльності нотаріату як суб'єкта захисту конституційних прав є забезпечення правозахисного та правоохоронного спрямування нотаріальної діяльності. Завданнями правового регулювання нотаріату як суб'єкта захисту конституційних прав є: а) включення нотаріату до числа суб'єктів, які здійснюють не тільки захист, а й охорону та гарантування реалізації конституційних прав; б) дотримання конституційних принципів, що стосуються діяльності нотаріату; в) уточнення принципів діяльності нотаріату в Україні; г) забезпечення населення нотаріальними послугами з урахуванням територіальної ознаки; д) подальше удосконалення державного контролю за діяльністю нотаріату в частині захисту конституційних прав. На думку автора, конституційним основам правового регулювання діяльності нотаріату в Україні притаманні такі характерні риси: а) тісний зв'язок правового регулювання з правовим впливом; б) переважання нормативного регулювання над казуальним (індивідуальним); в) функціонально-аксіологічна спрямованість.

Гордієнко І. Л. Конституціоналізм як режим правового обмеження державної влади : дис. ... д-ра філософії / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2021. 263 с.

У дисертації розкрито сутність сучасного українського конституціоналізму, який є уособленням національної ідейно-політичної думки і державно-правової практики, має власну історію розвитку; елементи змісту, які відображають специфіку українського суспільства; принципи, що набули свого конституційного оформлення та відображають динаміку до демократичного суспільства; інститути системи конституціоналізму, що перебувають у стадії становлення на основі балансу влади і свободи, визнання й захисту прав і свобод людини і громадянина, верховенства права. Крім того, він є невід'ємним елементом сучасної правової культури, адже належить до тих фундаментальних цінностей сучасної цивілізації, які людство удосконалює протягом усієї його історії. Сформульовано низку концептуальних положень, що мають важливе теоретичне, філософське і практичне значення для вдосконалення конституціоналізму в Україні: обґрунтовано авторське бачення сутності «конституціоналізму» як режиму правового самообмеження державної влади на основі конституційних принципів і процедур, що забезпечують контрольоване використання влади за допомогою відповідних правових засобів (механізмів), а саме: а) правових заборон у конституційному праві як нормативній основі конституціоналізму; б) механізму «стримувань і противаг» у системі поділу державної влади як доктринальної основи конституціоналізму; в) громадянського суспільства як соціальної основи конституціоналізму; г) інститутів безпосередньої демократії як демократичної основи конституціоналізму; д) конституційного правосуддя як інституційної основи конституціоналізму.

Грушко Ж. В. Правова природа співробітництва територіальних громад в Україні : дис. ... канд. юрид. наук / Національний авіаційний університет. Київ, 2021. 217 с.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню правової природи співробітництва територіальних громад в Україні, в тому числі теоретико-правовим засадам співробітництва територіальних громад крізь призму європейського досвіду та українського виміру, організаційно-правовим засадам співробітництва територіальних громад, включаючи правовий статус суб'єктів співробітництва та відповідних сфер і форм співробітництва, правової природи договорів про співробітництво, процедурних аспектів співробітництва територіальних громад. Запропоновано авторське визначення співробітництва територіальних громад, виявлено ідентифікуючі ознаки досліджуваного інституту. Визначено тенденції розвитку співробітництва територіальних громад згідно з ідеями, визначеними у Європейській хартії місцевого самоврядування. Окрему увагу присвячено з'ясуванню впливу процесу об'єднання територіальних громад на процес співробітництва між ними. Обґрунтовано необхідність законодавчого врегулювання приєднання до вже організованого співробітництва. Акцентовано на важливості застосування змішаної форми договору про співробітництво. Визначено гарантії захисту суб'єктів співробітництва територіальних громад після реорганізації останніх. Дослідження має теоретичне і практичне значення, особливо в сучасний період інтеграції України до Європейського Союзу.

Добрєв М. В. Конституційне право людини і громадянина володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю : дис. ... канд. юрид. наук / Ужгородський національний університет. Ужгород, 2021. 174 с.

Дисертацію присвячено дослідженню конституційного права людини і громадянина володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю. Встановлено підходи Європейського суду з прав людини щодо розуміння поняття «майно», виділено ознаки «правомірного очікування». Зазначено, що цьому праву кореспондують позитивні та негативні зобов'язання держави. Виявлено ознаки конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю. Класифіковано конституційні принципи права власності. Встановлено коло спеціальних конституційних принципів права приватної власності, спеціальних конституційних принципів публічної власності, конституційних принципів, що закріплюють правовий режим об'єктів власності. Встановлено, що нормативно-правовий механізм реалізації права людини і громадянина володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю складається з трьох груп джерел: норм Конституції України та конституційних законів, спрямованих на регулювання досліджуваного права; рішень Конституційного Суду України з питань реалізації та захисту права власності; актів міжнародних організацій, що є частиною законодавства України, та практики міжнародних судових установ. Визначено роль держави у створенні прозорої справедливої системи оподаткування, прозорих митних процедур, ефективної системи соціального забезпечення. Розроблено пропозиції щодо внесення змін і доповнень до статті 13, частини п'ятої статті 41, частини шостої статті 41 Конституції України.

Загороднюк А. Г. Конституційне право громадян на збори, мітинги, походи і демонстрації: питання теорії та практики : дис. ... д-ра філософії / Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця, 2021. 268 с.

Дисертація є комплексним дослідженням конституційного права громадян на збори, мітинги, походи і демонстрації в контексті механізму його реалізації, яку здійснено із врахуванням теоретичної складової та практичного виміру. Обґрунтовано положення про комплексний характер конституційного права громадян України на збори, мітинги, походи і демонстрації як багатогранного, соціального, політичного і правового явища, що охоплює суб'єктивне конституційне право, форму безпосередньої демократії і комплексний правовий інститут. Запропоновано конкретний підхід щодо предмета законодавчого регулювання свободи мирних публічних зібрань в Україні, а саме: у законі повинні міститися норми щодо юридичної термінології, чіткого переліку суб'єктів зібрань, прав і обов'язків організаторів та учасників, повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування під час їх проведення, підстав, способів, процедури обмеження права та суб'єктів, до повноважень яких належить прийняття такого рішення; виключний перелік органів, які слід повідомити про проведення зібрання до початку його проведення; строки повідомлення; виключний перелік умов, за яких правоохоронні органи можуть застосовувати примус; випадки проведення зібрань, які не потребують повідомлення; обов'язковість фахового й експертного обговорення, консультацій з громадськістю, врахування зауважень та рекомендацій за їх наслідками під час ухвалення закону.

Звоздецька І. В. Конституційно-правове регулювання парламентських процедур в Україні: питання теорії та практики : дис. ... канд. юрид. наук / Ужгородський національний університет. Ужгород, 2021. 250 с.

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та подано нове вирішення важливого наукового завдання, що полягає у формуванні цілісної концепції визначення парламентських процедур як інституційної основи становлення парламентаризму в Україні. Сформульовано поняття та юридичні властивості парламентських процедур, визначено їх склад. Виокремлено джерела парламентських процедур. Охарактеризовано функції та види парламентських процедур. Парламентські процедури розкрито крізь призму реалізації парламентських функцій, які одержують своє практичне втілення в діяльності парламенту. Розглянуто практичні аспекти забезпечення реалізації парламентських процедур. Зокрема, визначено інформаційне та аналітичне забезпечення парламентських процедур. Окреслено проблеми реалізації парламентських процедур в Україні та запропоновано шляхи їх розв'язання. Наголошено на підвищенні правової культури та правової свідомості суб'єктів парламентських процедур через участь у реформуванні організації й діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування; реформування організації виборів до представницьких органів влади шляхом застосування певного виду виборчої системи; підвищення ролі інститутів громадянського суспільства в законотворчій діяльності, реалізації конституційного статусу парламенту як єдиного органу законодавчої влади.

Колодій О. А. Конституційно-правовий статус Українського народу : дис. ... д-ра юрид. наук / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2021. 520 с.

Дисертаційне дослідження присвячено конституційно-правовому статусу Українського народу. Розглянуто та проаналізовано стан наукових досліджень, регламентацію правового статусу народів, методологію власного дослідження, поняття та елементи, сутність, правосуб'єктність, принципи, установчі, організаційно-легітимізаційні, правотворчі, судові, контрольно-наглядові, майнові повноваження, загальносоціальні та спеціально-юридичні гарантії конституційно-правового статусу Українського народу. Доведено, що конституційно-правовий статус Українського народу — це його правове становище, тобто місце і роль у національному суспільстві та державі, серед інших народів, закордонних суспільств і держав, міжнародних об'єднань, шляхом закріплення його правосуб'єктності, принципів, повноважень (прав та обов'язків), гарантій статусу в конституційних та інших нормативно-правових актах. Обґрунтовано та запропоновано положення, узагальнення, класифікації, визначення, висновки, пропозиції і рекомендації, спрямовані на його удосконалення.

Констанкевич Ю. З. Морально-етичні критерії як конституційна умова формування органів публічної влади в Україні : дис. ... д-ра філософії / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2021. 283 с.

У дисертації здійснено комплексне дослідження конституційної проблематики встановлення морально-етичних критеріїв до посадових осіб при формуванні органів публічної влади в Україні. Вперше досліджено значення добросовістості посадових осіб у комунікативному аспекті права, де морально-етичні якості зумовлюють надійність і взаємну довіру в діалозі конституційних суб'єктів. У дисертації досліджено вимогу високих моральних якостей до конституційних суддів та підтримано висловлені в науці та практиці ідеї щодо утворення комісії з оцінки кандидатів на посаду, яка б діяла в межах трьох суб'єктів призначення. Запропоновано утворити єдину відбіркову комісію із 12 членів, яка б діяла за принципом *ad hoc*, строком повноважень кожного представника чотири роки. Комісія утворюється за квотним принципом та надає суб'єктам призначення висновки рекомендаційного характеру. Також запропоновано оновити процедуру обрання парламентського омбудсмена з прав людини шляхом рекомендації кандидатів єдиною відбірковою комісією (що пропонується для конституційних суддів, за винятком роботи у такій комісії членів, делегованих президентом та з'їздом суддів), а також рекомендовано розглянути можливість внесення поправки до Конституції України стосовно обрання парламентського омбудсмена трьома п'ятими від складу парламенту. Проаналізовано можливість настання негативних наслідків у разі відмови кандидата надавати пояснення та спростувати сумніви стосовно добросовістості (питання застосовності права на мовчання), а також проблематику презумпції невинуватості, якщо кандидат фігурує в розслідуваннях кримінального характеру. Крім того, надано характеристики права на приватне життя в аспектах професійної зайнятості й обмежень приватності, а також визначено основні риси гарантування прав на управління державними справами та доступу до публічної служби.

Корнієнко В. О. Європейські виборчі стандарти та конституційно-правове регулювання місцевих виборів в Україні : дис. ... д-ра філософії / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2021. 223 с.

У дисертації здійснено комплексне дослідження європейської виборчої спадщини, її системи та джерел, визначення європейських виборчих стандартів реалізації активного та пасивного виборчого права та проблемні аспекти їх дотримання в Україні, належної виборчої практики забезпечення суб'єктивного виборчого права в умовах особливих правових режимів. Проаналізовано питання запровадження в Україні альтернативних (спеціальних) способів голосування, гарантування легітимності та достовірності результатів волевиявлення виборців у такий спосіб. Доведено, що запровадження в Україні електронного голосування у віддаленому режимі надає доступ до виборів усім громадянам, і тим, хто мешкає за кордоном, і виборцям з інвалідністю, і тим, хто перебуває на самоізоляції. Перевага віддаленого голосування через Інтернет вбачається й у його спрощенні та прискоренні підрахунку голосів. Запровадження в Україні віддаленого електронного голосування передбачає реалізацію зусиль у декількох напрямках: нормативно-правовому, техніко-технологічному та інформаційно-виховному. Акцентовано на необхідності розроблення рекомендацій для спостереження за виборами в умовах надзвичайних ситуацій, зокрема пандемії, впровадити віртуальне спостереження та спостереження за допомогою партнерських національних громадських організацій.

Ландовський Я. Е. Конституційні засади автономії Підкарпатської Русі (1919–1938 рр.) : дис. ... канд. юрид. наук / Ужгородський національний університет. Ужгород, 2021. 228 с.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню конституційно-правового регулювання автономії Підкарпатської Русі в 1919–1938 роках. На основі вивчення результатів теоретичних досліджень науковців, аналізу архівних даних досліджено історичні, доктринальні та методологічні засади автономії Підкарпатської Русі, встановлено роль та місце громадянського суспільства у виробленні концепцій державності Підкарпатської Русі, визначено специфіку державно-правового статусу Підкарпатської Русі у рішеннях русинських рад 1918–1919 років, розкрито питання державності та права Підкарпатської Русі на Паризькій (Версальській) мирній конференції (1919–1920 роки). Здійснено авторський аналіз правових засад організації та діяльності цивільної адміністрації та військового управління на території Підкарпатської Русі; вивчено питання схвалення конституції Чехословаччини 1920 року та еволюцію конституційно-правового статусу Підкарпатської Русі в складі республіки. Досліджено роль та місце політичних партій у формуванні системи адміністративного управління на Підкарпатській Русі; правові засади організації та діяльності крайової адміністрації Підкарпатської Русі; специфіку політичної кризи Версальської системи в Європі та її вплив на державно-правове становище Підкарпатської Русі.

Петрів І. М. Удосконалення механізмів реалізації державної політики в системі органів влади конституційної юрисдикції : дис. ... канд. наук з держ. упр. / Національний університет цивільного захисту України. Харків, 2021. 239 с.

Дисертацію присвячено сучасним проблемам механізмів реалізації державної політики в системі органів влади конституційної юрисдикції, які актуалізуються у

зв'язку з конституційної кризою в Україні. Проведено аналіз понятійно-категоріального апарату дослідження та систематизовано підходи до поняття «конституційна юстиція», «діяльність органу конституційної юстиції», «орган конституційної юстиції в Україні» тощо. Проаналізовано нормативно-правове регулювання механізму функціонування органу конституційної юрисдикції в Україні та визначено, що в законодавстві, яке регулює діяльність органів конституційної юрисдикції, підкреслюється лише певний функціональний аспект (контроль за дотриманням конституції, гарантування верховенства конституції, арбітраж тощо). Запропоновано шляхи удосконалення діяльності Конституційного Суду України як основи забезпечення функціонування сучасної Української держави.

Плотницька С. Б. Конституційно-правовий механізм забезпечення права на трансплантацію в Україні : дис. ... канд. юрид. наук / Ужгородський національний університет. Ужгород, 2021. 209 с.

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової проблеми — розкрито сутність, характерні особливості й організаційно-правові аспекти проблематики конституційно-правового механізму забезпечення права на трансплантацію в Україні, зокрема: проаналізовано зміст поняття «конституційно-правовий механізм забезпечення права на трансплантацію в Україні» та визначено його елементи; охарактеризовано гарантії права на трансплантацію в Україні; здійснено характеристику поняття «право на трансплантацію в Україні», а також визначено його елементи; охарактеризовано реалізацію права на трансплантацію в Україні; проаналізовано захист права на трансплантацію в Україні; охарактеризовано конституційно-правовий механізм забезпечення права на трансплантацію щодо окремих видів трансплантації в Україні; проаналізовано конституційно-правовий механізм забезпечення права на ауто трансплантацію в Україні; охарактеризовано конституційно-правовий механізм забезпечення права на донорство в Україні. Сформульовано низку пропозицій і рекомендацій щодо удосконалення чинного законодавства України з питань конституційно-правового механізму забезпечення права на трансплантацію в Україні.

Пупена В. В. Конституційно-правове регулювання відносин держави і церкви в Словаччині : дис. ... канд. юрид. наук / Ужгородський національний університет. Ужгород, 2021. 223 с.

У дисертації під кутом зору конституціоналізму за критерієм правового статусу церкви в державі виокремлено основні моделі стосунків держави і церкви: примат церкви над державою, підпорядкування церкви державі, державно-церковне протистояння, автономія держави і церкви, а також коопераційна модель. Студіювання нормативно-правової бази та здобутків вітчизняних і зарубіжних фахівців з церковного права дало змогу зробити висновок, згідно з яким у сучасній Словаччині встановлено коопераційну форму відносин держави і церкви, яка зумовлює широкий спектр їх взаємодії, а саме: визнання релігійних шлюбів, наявність релігійної освіти в державних освітніх закладах, реституцію церковного майна, пряму державну матеріальну підтримку церкви, оплату праці священників,

співпрацю в галузі охорони культурних пам'яток, що мають культове значення, а також невтручання держави в діяльність церков, коли ця діяльність не суперечить чинному законодавству. Оскільки Україна, як і інші країни так званого «соціалістичного табору», протягом тривалого часу жила в умовах тоталітарного суспільства і несвободи, в її Основному Законі — з урахуванням словацького досвіду конституційно-правового будівництва — необхідно визначити критерії свободи: обмеження свободи на основі закону, недопущення сваволі з боку державних органів, пропорційність, ефективність захисту тощо.

Рожок Л. П. Судовий конституціоналізм як режим забезпечення верховенства права в Україні : дис. ... канд. юрид. наук / Ужгородський національний університет. Ужгород, 2021. 565 с.

Дисертацію присвячено комплексному аналізу судового конституціоналізму як режиму забезпечення верховенства права в Україні, проаналізовано ключові проблеми та запропоновано шляхи їх розв'язання, розроблено пропозиції до вдосконалення українського законодавства. Розглянуто історико-правові аспекти політико-правових ідей та доктринальні аспекти судового конституціоналізму. Обґрунтовано положення про те, що модель «живої» конституції з'являється тоді, коли її норми у процесі реалізації адаптуються шляхом тлумачення до конкретних правовідносин на основі принципу верховенства конституції. Доведено, що правова (юридична) позиція не є тотожною системі аргументації у процесі розгляду конкретної справи Конституційним Судом України у чітко визначених проблемах. Запропоновано розглядати правову (юридичну) позицію Конституційного Суду України з об'єктивної (як ставлення суду до основних конституційно-правових явищ, що виражене в рішенні, яким він керується при розгляді відповідної справи) та суб'єктивної (правова позиція Конституційного Суду України полягає у його висновках і рішенні, результаті інтерпретації Конституційним Судом України букви та духу Конституції України та конституційності галузевих законів у межах компетенції Конституційного Суду України) сторони. На основі аналізу розроблено пропозиції щодо вдосконалення українського конституційного законодавства, спрямовані на побудову судового конституціоналізму.

Світлик О. М. Роль та місце органів судової влади в системі забезпечення конституційної безпеки України : дис. ... канд. юрид. наук / Ужгородський національний університет. Ужгород, 2021. 223 с.

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та подано нове вирішення важливого наукового завдання, що полягає у формуванні цілісної концепції поняття та елементного складу конституційної безпеки держави і характеристики конституційно-правових засад ролі й місця органів судової влади в системі забезпечення конституційної безпеки України, сформульовано нові відповідні висновки, пропозиції та рекомендації. Запропоновано власну класифікацію видів безпеки держави. Надано авторське визначення понять «система конституційної безпеки» та «система забезпечення конституційної безпеки». Визначено, що суди у системі судоустрою України відіграють роль суб'єктів судового забезпечення конституційної безпеки держави, а Конституційний Суд України виконує

роль суб'єкта судово-конституційного забезпечення (контролю) конституційної безпеки держави.

Сподинський О. О. Конституційно-правові підстави набуття та припинення громадянства в Україні та країнах Європейського Союзу: порівняльний аналіз : дис. ... д-ра філософії / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2021. 214 с.

У дисертації здійснено порівняльний аналіз конституційно-правових підстав набуття та припинення громадянства в країнах Європейського Союзу й Україні. Висвітлено поняття та сутність громадянства в правовому вимірі. Вивчено доктринальні підходи науковців до тлумачення та конституційно-правового закріплення підстав набуття і припинення громадянства. Досліджено генезу й еволюцію розвитку поняття громадянства в національному та міжнародному праві. Аргументовано, що чинні положення Закону України «Про громадянство України» є застарілими й не враховують сучасні міграційні процеси, а також проєвропейський вектор розвитку України. Здебільшого вони не відповідають Європейській конвенції про громадянство 1997 року, тож потребують внесення відповідних змін і доповнень. Аналіз законодавчих ініціатив щодо врегулювання питання громадянства дає підстави для висновку, що жоден із внесених до Верховної Ради України законопроектів не пропонує комплексного підходу до розв'язання актуальних проблем у сфері громадянства. Законопроекти, спрямовані на заборону множинного громадянства, що передбачають норми про припинення громадянства особами, які відмовляються добровільно припиняти громадянство інших держав (або не вчиняють визначених законом дій), у разі прийняття можуть призвести до виникнення загроз національній безпеці України.

Сушко О. О. Інститут контрасигнації: питання конституційно-правової теорії та практики : дис. ... д-ра філософії / Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2021. 212 с.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню конституційно-правового інституту контрасигнації актів глави держави та органів публічної влади. На основі аналізу зарубіжного і національного конституційного законодавства та практики його застосування розроблено науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення інституту контрасигнації в Україні. Доведено, що контрасигнація є інструментом системи стримувань і противаг, що унеможлиблює зловживання повноваженнями з боку представників різних гілок влади. Визначено підстави, принципи та умови застосування контрасигнації, а також правові наслідки та гарантії її здійснення. Запропоновано внесення відповідних змін до Конституції України з подальшою конкретизацією процедури контрасигнації в чинному поточному законодавстві, зокрема в законах України «Про Кабінет Міністрів України» (розділ VI), «Про Регламент Верховної Ради України», «Про Президента України», «Про нормативно-правові акти», в постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України» (глава 3 розділу 10 Регламенту).

Фрідманська В. І. Конституційне право людини і громадянина на заробітну плату : дис. ... канд. юрид. наук / Ужгородський національний університет. Ужгород, 2021. 255 с.

Дисертаційне дослідження є самостійною завершеною науковою роботою, у якій комплексно досліджено право людини на заробітну плату як суб'єктивне природне право людини та водночас як соціально-економічне право. У дисертації подається авторське бачення права на заробітну плату як універсального права, що за своїм змістом належить одночасно до природних та соціально-економічних прав. Природний характер права на заробітну плату проявляється в його загальності, невід'ємності, невідчужуваності, беззаперечному взаємозв'язку та співвідношенні з правом на життя, повагу до гідності та достатній життєвий рівень. Належність права на заробітну плату до соціально-економічних у системі конституційних прав людини і громадянина характеризує його як узагальнююче, що одночасно є дотичним до всієї системи соціально-економічних прав та слугує критерієм соціально-економічного характеру держави. Визначено, що ключову роль у регулюванні права на заробітну плату становлять конституційні принципи рівності, гуманізму, справедливості, заборони дискримінації. Аргументовано необхідність упровадження концепції порогового рівня заробітної плати, який забезпечував би гідні умови життя, де розмір заробітної плати, встановлений зі значним заниженням, повинен вважатися таким, що не забезпечує гідний рівень життя.

Чиж І. С. Конституційне право на поширення інформації: питання теорії і практики : дис. ... канд. юрид. наук / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2021. 276 с.

У дисертаційному дослідженні, зважаючи на глобалізаційні процеси, в основі яких лежить практично необмежене просторовими і часовими рамками поширення інформації та її проникнення в усі сфери життєдіяльності людини і суспільства, обґрунтовано конституційно-правові особливості та необхідність правового упорядкування права на поширення інформації як важливого конституційно-правового та гуманітарного чинника формування, становлення і розвитку стабільного інформаційного громадянського суспільства. Доведено, що право людини на поширення інформації забезпечується системою відповідних гарантій, у тому числі юридичними гарантіями, серед яких виокремлюються конституційно-правові гарантії, що нормативно визначають зміст даного права людини, порядок його реалізації та охорони і захисту в матеріально-правовому та процесуально-правовому аспектах, а також інститут юридичної відповідальності. Юридичну гарантію здійснює держава, яка, закріплюючи право громадян на інформацію, бере на себе обов'язок створити сприятливі умови для його забезпечення. Здійснено визначення юридичного змісту конституційного права людини на поширення інформації та його юридичних гарантій і сформульовано відповідні пропозиції та науково-практичні рекомендації стосовно удосконалення законодавчого забезпечення даного права.

Чубірко В. В. Конституційно-правове регулювання участі політичних партій у місцевих виборах в Україні та країнах ЄС: порівняльний аналіз : дис. ... канд. юрид. наук / Ужгородський національний університет. Ужгород, 2021. 207 с.

У дисертації здійснено комплексне дослідження конституційно-правового регулювання участі політичних партій у місцевих виборах в Україні та країнах ЄС. Проаналізовано нормативно-доктринальні джерела участі політичних партій у місцевих виборах в Україні та окремих країнах ЄС. Досліджено особливості виборчої системи для місцевих виборів в Україні та окремих країнах ЄС і з'ясовано їх вплив на участь політичних партій у місцевих виборах. Доведено необхідність розширення прав щодо участі у формуванні виборчих комісій для місцевих організацій політичних партій, які за результатами останніх місцевих виборів представлені депутатами у відповідній обласній раді, на території якої формується така виборча комісія, та позбавлення переваг під час формування виборчих комісій місцевих організацій політичної партії, які уклали угоду про політичну співпрацю на відповідних місцевих виборах із парламентською депутатською групою. Досліджено порядок висування політичними партіями кандидатів на місцевих виборах, а також особливості фінансування виборчих кампаній політичних партій на місцевих виборах в Україні та окремих країнах ЄС. Обґрунтовано напрями перспективних змін до законодавства України, які удосконалять конституційно-правове регулювання участі політичних партій у місцевих виборах.

Щербань Є. В. Конституційно-правове забезпечення імплементації Римського статуту Міжнародного кримінального суду : дис. ... д-ра філософії / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2021. 249 с.

Дисертацію присвячено дослідженню процесу імплементації Римського статуту Міжнародного кримінального суду в національне законодавство. Проаналізовано доктринальні джерела і методологію дослідження, поняття, передумови прийняття і правову природу Римського статуту, поняття та форми, способи і моделі, конституційно-правові засади забезпечення його імплементації в Україні, інших пострадянських і європейських країнах. Імплементація Римського статуту є однією з умов належного здійснення певних прав та свобод людини і громадянина, зокрема права на судовий захист тощо. Виокремлено ключові засади імплементації Римського статуту та визнання юрисдикції МКС, що впливають із їхньої правової природи та особливостей національної правової системи, і включають: принцип комплементарності МКС відносно національної судової системи; «*ne bis in idem*»; принцип невидачі власних громадян; імунітет посадових осіб; помилування тощо. Договірний характер природи юрисдикції МКС свідчить про те, що право держав здійснювати правосуддя за національним законодавством є первинним. Визначено оптимальний для України спосіб імплементації Римського статуту на конституційно-правовому рівні, пов'язаний із прийняттям спеціального законодавства про співпрацю з МКС, що супроводжується внесенням змін і доповнень до відповідних законодавчих актів.

Яковлев А. А. Конституційний процес в Україні: теоретичні і практичні аспекти реалізації : дис. ... д-ра юрид. наук / Національний університет «Острозька академія», Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2021. 436 с.

У дисертації здійснено дослідження теоретичних і методологічних засад конституційного процесу в Україні, зокрема встановлено поняття конституційного процесу в сучасній науці конституційного права, розглянуто його як фактор демократизації держави, позиціоновано принципи соціальної державності в сучасному конституційному процесі та вивчено принципи правової держави в контексті забезпечення конституційного процесу. За допомогою ретроспективного конституційно-правового аналізу досліджено конституційний процес в Україні ХХ — початку ХХІ століть, розглянуто конституційні акти національно-визвольних змагань 1917–1921 років, конституційні акти радянського періоду та проаналізовано конституційний процес незалежної України. Висвітлено конституційний процес через призму трансформації інститутів державної влади та місцевого самоврядування, зокрема здійснено аналіз розвитку парламентаризму, розгляд питання реформування системи виконавчої влади, дослідження конституційно-правових аспектів розвитку інституту глави держави, характеристику процесу модернізації системи судових та правоохоронних органів, аналіз конституційно-правового розвитку основ місцевого самоврядування. Досліджено актуальні проблеми конституційного процесу в сучасній Україні, а саме виявлено політичні й правові детермінанти конституційного процесу, розглянуто значення і роль органів конституційної юрисдикції у конституційному процесі, особливості їх реформування, вивчено проблеми стабільності конституційного законодавства, проаналізовано конституційний процес у контексті євроатлантичної інтеграції України.

МОНОГРАФІЇ, ПОСІБНИКИ ТА ІНШІ ВИДАННЯ

Алфавітно-предметний покажчик до рішень і висновків Конституційного Суду України (1997–2020) / Конституційний Суд України ; відп. ред. В. М. Бесчастний ; уклад.: Ю. М. Михеєнко. Житомир : ТОВ «505», 2021. 155 с.

Алфавітно-предметний покажчик до рішень і висновків Конституційного Суду України (1997–2020) є інформаційно-довідковим виданням, укладеним з метою надання допомоги в пошуку необхідного рішення, висновку Конституційного Суду України та викладених у них юридичних позицій.

Верховенство конституційних норм у національній системі права : монографія / Т. В. Поличко, Ю. М. Бисага, В. В. Берч [та ін.] ; Ужгородський національний університет ; Інститут держави і права країн Європи. Ужгород : РІК-У, 2021. 220 с.

Монографія є комплексним конституційно-правовим дослідженням верховенства конституційних норм у національній системі права. Обґрунтовано низку концептуальних положень, узагальнень і висновків. Проведено порівняльне дослідження з використанням ідеології мистецтва з метою наповнення ідеології права новим змістом. Визначено, що конституційна правотворчість як самостій-

ний інститут є одним із різновидів конституційного процесу. Розмежовано поняття «конституційний процес» і «конституційна процедура». Зроблено спробу подолання синкретизму щодо розуміння таких понять, як «правотворчість» і «нормотворчість». Виокремлено пропозиції щодо розвитку інституту конституційної скарги з урахуванням світового досвіду. Обґрунтовано пропозиції щодо виокремлення судової аргументації (у судах конституційної та загальної юрисдикції) з притаманними тільки їй особливими ознаками, що не замінюється лише юридичним тлумаченням.

Конституційне право : підручник / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, А. А. Мелешевич ; за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ : Ваіте, 2021. 522 с.

У розробленому за підтримки Координатора проєктів ОБСЄ в Україні підручнику презентовано сучасний підхід до конституціоналізму, прав людини, демократії, реалізації і охорони конституції та інших важливих тем. Автори пропонованого підручника зважали на те, що глобалізаційні й інтеграційні процеси, які відбуваються в сучасному світі, дедалі активніше проникають у всі сфери суспільного, зокрема й правового, життя, не є винятком і сфера конституційного права, що стає дедалі універсалізованою й інтернаціоналізованою зі збереженням, звісно, своїх національних особливостей. Наслідком таких процесів є те, що в конституційному праві майже всіх країн з'являється дедалі більше спільних рис (понять, принципів, інститутів, норм), які спонукають до подолання під час його викладання суто національних, країнознавчих та регіональних підходів, що було враховано у підручнику. Для ліпшого засвоєння матеріалу викладені в ньому теоретичні положення підкріплено прикладами із судової практики, передовсім практики судів конституційної юрисдикції.

Права людини в Україні та у зарубіжних країнах: проблеми теорії та нормативно-правової регламентації : колективна монографія / за заг. ред. Н. В. Мішиної. Львів ; Торунь : Ліга-Прес, 2020. 392 с.

Монографію присвячено сучасним трансформаційним процесам у сфері прав людини. Проаналізовано тенденції, що виникають під впливом глобалізації, зміни у співвідношенні національного, міжнародного та наднаціонального рівнів правового регулювання. Значну увагу приділено дослідженню політичних, економічних і соціальних перетворень в Україні та у світі. У виданні досліджується вплив культурологічних і соціально-політичних факторів на розвиток доктринальних підходів і практики правового регулювання, у першу чергу на реалізацію та захист прав людини у сучасному світі.

Селіванов А. О. Конституційний судовий процес (схеми нормативно-правової логістики) : наук.-практ. посіб. Київ : Логос, 2021. 43 с.

Науково-практичний посібник має за мету сприяти вивченню предмета «Конституційне правосуддя в Україні». Конституційне судочинство наглядно відтворено у нормативно-логістичній послідовності функціонування єдиного органу конституційної юрисдикції відповідно до оновленого Закону України «Про Конституційний Суд України», враховує зміни у статусі, формах і методах застосу-

вання функцій конституційного судового контролю, офіційного тлумачення норм Конституції України та запровадження інституту конституційної скарги.

Терлецький Д. С., Батан Ю. Д., Запорожець В. І. Конституційна юстиція : навч.-метод. посіб. / Національний університет «Одеська юридична академія» ; за заг. ред. Д. С. Терлецького. Одеса, 2021. 154 с.

На думку авторів посібника, було б очевидним спрощенням сприймати концентровану модель конституційного контролю як таку, що заперечує дієву участь інших, окрім конституційного суду, суб'єктів у тлумаченні та захисті конституції від порушень. Юридично і фактично — це спільна відповідальність різних органів публічної влади та громадян держави, обсяг і міра якої, звісно, має принципово значущі відмінності. Особливість концентрованої моделі полягає в тому, що конституційний суд виступає єдиним органом, наділеним повноваженнями ухвалювати загальнообов'язкові та остаточні рішення про зміст конституційних положень і принципів, відповідність конституції діянь та актів інших органів публічної влади, у тому числі й найвищих органів державної влади. Сприймаючи Конституційний Суд України як єдиний центр, але не єдиний суб'єкт забезпечення конституційності правових актів в Україні, необхідно зважати на те, що процесуальна реформа 2017 року засвідчила безспірний відступ від традиційної в межах концентрованої моделі процедури інцидентного контролю, що дає підстави твердити насправді про її еволюційний розвиток, адаптацію до умов сьогодення. Наведені вище міркування слугували авторам вихідними орієнтирами для написання цього навчально-методичного посібника.

Шаповал В. М. Основи конституціоналізму (нариси з історії, теорії і практики) : [до 25-річчя Конституції України] / Центр політико-правових реформ. Київ : Мишалов Д. В., 2021. 116 с.

Автором книги, присвяченої 25-річчю Конституції України, надається характеристика конституційного права, зокрема розглядаються питання щодо суб'єктів конституційного права, відповідальності у конституційному праві, його джерел. Досліджується феномен конституції та можливі класифікації конституцій. Окрема увага приділяється аналізу конституційного контролю у формі конституційної юрисдикції. Видання орієнтовано на формування у читача уявлень про стан і перспективи розвитку конституціоналізму в ракурсі світових історії, теорії і практики конституціоналізму.

HELVETICA'S VADEMECUM. Конституційно-правова наука та освіта в персоналіях : довідник / за заг. ред. О. В. Батанова, К. В. Головка, Н. В. Мішиної, О. В. Щербанюк. Одеса : Гельветика, 2021. 160 с.

Довідник є другим виданням у серії довідників про вчених України HELVETICA'S VADEMECUM, започаткованої Видавничим домом «Гельветика». У межах серії передбачене видання довідників, що будуть присвячені життєпису як представників різних галузей права, так і вчених з інших галузей знань (педагогіки, журналістики, публічного управління та адміністрування тощо) і спеціальностей (філології, філософії, історії й археології, економіки, психології тощо). У довіднику в системати-

зованому вигляді подаються біографії відомих учених-юристів, які формували та наразі беруть участь у розвитку науки конституційного права України. У біографії кожного вченого містяться відомості про освіту, тематику монографічних робіт, наукові інтереси, інша довідкова інформація.

МАТЕРІАЛИ НАУКОВО-ПРАКТИЧНИХ ЗАХОДІВ

Діджиталізація та права людини : зб. тез Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Хмельницький, 30 березня 2021 р.). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2021. 395 с.

Розміщені у збірнику тези доповідей стосуються таких напрямів: «Права людини в контексті інформаційного (постіндустріального) суспільства», «Діджиталізація та „нові права“ людини», «Захист прав людини в інформаційному просторі», «Карантинна діджиталізація та права людини», «Діджиталізація в сфері адміністративних послуг та корпоративному праві», «Діджиталізація у правоохоронній сфері», «Міжнародні відносини та тлі діджиталізації», «Розвиток інститутів права в умовах діджиталізації».

Збірник матеріалів і тез науково-практичних заходів конституційного тижня : [з нагоди 25-ї річниці Конституції України] / Конституційний Суд України ; Національна академія правових наук України. Київ : Ваіте, 2021. Ч. 1. 184 с.

Збірник містить матеріали науково-практичних онлайн-конференцій «Конституційні цінності в офіційній та академічній конституційних доктринах» (Київ — Харків, 14 червня 2021 року), «Роль органів конституційного судочинства в механізмі захисту прав людини» (Київ — Одеса, 16 червня 2021 року) і «Принцип поділу влади та його гарантування органами конституційного судочинства» (Київ — Львів, 18 червня 2021 року), які було проведено з нагоди 25-ї річниці Конституції України Конституційним Судом України та Національною академією правових наук України за підтримки Координатора проектів ОБСЄ в Україні та Німецького фонду міжнародного правового співробітництва.

Збірник матеріалів і тез науково-практичних заходів конституційного тижня : [з нагоди 25-ї річниці Конституції України] / Конституційний Суд України ; Європейська Комісія «За демократію через право» (Венеційська Комісія) ; Національна академія правових наук України. Київ : Ваіте, 2021. Ч. 2. 333 с.

Збірник містить матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Конституція 1996 року: Україна в системі координат європейського конституціоналізму», яку було проведено з нагоди 25-ї річниці Конституції України у Києві 24 червня 2021 року Конституційним Судом України, Європейською Комісією «За демократію через право» (Венеційською Комісією) та Національною академією правових наук України за підтримки Координатора проектів ОБСЄ в Україні та Німецького фонду міжнародного правового співробітництва.

Конституційна реформа в Україні: досвід країн Центральної і Східної Європи : збірник матеріалів учасників Третьої міжнар. наук.-практ. конф. (Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, 24 червня 2021 р.) / упоряд.: І. Д. Софінська. Львів : Каменяр, 2021. 318 с.

У збірнику подано матеріали учасників Третьої науково-практичної конференції (Львів, 24 червня 2021 року) — викладачів закладів вищої освіти України (Львова, Києва, Дніпра, Одеси, Острога та Рівного), партнерів з іноземних закладів вищої освіти (Бразилії (Курітіби), Італії (Мачерати), Литви (Вільнюса) та Польщі (Вроцлава, Жешува, Зельоної Ґури, Любліна)), юристів-практиків, експертів-аналітиків та інших фахівців, яких цікавлять питання, пов'язані з вирішенням проблем теорії конституції та конституціоналізму, особливостями проведення конституційної реформи в Україні та міжнародно-правовими засадами сучасного конституціоналізму, гарантуванням прав людини, пропагуванням народовладдя (демократії) та правовладдя (верховенства права).

Конституція України: ціннісний вимір 25-річного досвіду державотворення та правотворення : тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23 червня 2021 р.) / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ : ФОП Кішка І. В., 2021. 628 с.

До збірника увійшли тези наукових доповідей, присвячені сучасним проблемам становлення вітчизняного конституціоналізму; впливу зарубіжних (європейських) конституційних цінностей на формування сучасного національного конституціоналізму; сучасним проблемам національної конституційної доктрини, її впливу на державотворчі процеси в Україні; ролі Конституції України у формуванні національної правової системи; проблемам реалізації чинної Конституції України та напрямам конституційної реформи в Україні, способам та правовому механізму її проведення.

Конституція України — чвертьвіковий досвід: історія ухвалення, сьогодення та перспективи : матеріали круглого столу / USAID [та ін.] ; уклад.: В. Р. Жилюк, П. А. Казбеков, В. П. Крижанівський. Київ, 2021. 148 с.

Видання містить витяги з обговорення на круглому столі, який відбувся 26 травня 2021 року у Верховній Раді України, а також матеріали з нагоди 25-річчя Конституції України, зокрема інтерв'ю С. Головатого, В. Шаповала, М. Мельника, С. Різника та ін.

Сучасний конституціоналізм: проблеми теорії та практики : матеріали наукового семінару (25 червня 2021 р.) / Львівський державний університет внутрішніх справ ; упоряд.: М. Т. Гаврильців. Львів, 2020. 300 с.

Збірник містить тези доповідей та повідомлень із проблем теоретичного та прикладного значення теорії та практики сучасного конституціоналізму, реалізації положень Конституції України в законодавстві та діяльності органів влади в умовах суперечливого розвитку суспільства, стабілізації й упорядкування відносин у різних сферах суспільного життя.

СТАТТІ ТА НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Баймуратов М., Ожерельєв В. «Право на дерево життя»: у контексті проєкції на соматичні права людини, конституціоналізм та ноосферизм. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2021. № 3. С. 17–32.

У статті викладено результати аналізу наукових даних, досліджених відповідно до методів трасології і згідно з критерієм Поппера, які дозволяють розкрити природно-правову сутність артефакту «дерево життя», поняття про «право [людини] на дерево життя». Доведено, що стрімкий розвиток технологій, які дозволяють за допомогою мікроелектронних модемів (чіпів) коригувати когнітивні функції головного мозку людини і, в доступній для огляду перспективі, здійснювати процедури з імплантації, трансплантації і телепортації особистості, становить особливу небезпеку для природного процесу філогенезу людини — антропогенезу, оскільки в разі технологічного колапсу виникає загроза загальної когнітивної деградації людства — руйнування світової цивілізаційної системи. Отже, неформальна гео- і біоенергетична єдність Природи і Людини, яка була сформована природним шляхом у процесі виникнення живої речовини з речовини неживої і подальшого антропогенезу, перебуватиме під загрозою потенційного знищення. У ситуації, що склалася, необхідно звернутися до історичних коренів міжнародного права прав людини, які сформувалися відповідно до біблійних понять про «право [людини] на дерево життя», а також до наукової спадщини великих вчених ХХ століття — Володимира Вернадського і Тейяра де Шардена — з метою розробки запобіжних методів правового управління процесом філогенезу людини — антропогенезом.

Батанов О. В. Проблеми сучасного українського унітаризму у фокусі доктринального тлумачення Конституції України. Альманах права. 2021. Вип. 12. С. 42–49.

Висвітлюються концептуальні проблеми формування вітчизняної доктрини унітаризму. Констатуєчи факт, що найбільш багатоаспектною і складною є проблема утвердження в Україні оптимальної форми державного устрою, пропонується посилити у вітчизняній конституційній науці та освіті доктринальні засади сучасного унітаризму. Аналізуючи комплекс сутнісних і змістових характеристик унітаризму як феномену сучасного конституційного права, окреслюються перспективні напрями розвитку унітаристської доктрини. Показано синергетичний зв'язок між теорією сучасного унітаризму, принципами унітарності державної території та фундаментальними інститутами політико-правового й державно-управлінського життя сучасних унітарних держав. Доводиться, що унітарний устрій є не лише одним із важливих компонентів процесу досягнення завдань, цілей і функцій більшості сучасних держав, а й іманентною ознакою та стратегічним елементом механізму реалізації їхніх суверенних прав.

Дармін М. Конституційно-правове регулювання виконання рішень Європейського суду з прав людини в країнах-учасницях ЄС. Український часопис конституційного права. 2021. № 1. С. 3–9.

Акцентовано, що загальновизнаний принцип обов'язковості остаточного судового рішення міжнародної судової установи в тій чи іншій формі закріплено в законодавстві всіх країн-учасниць ЄС. Виявлено особливості виконання рішень Європейського суду з прав людини в країнах-учасницях ЄС. Виконання рішення Європейського суду з прав людини координується міністерством юстиції, структурно до якого входить представник держави в Європейському суді з прав людини. На уповноваженого представника держави в Європейському суді з прав людини покладено функцію інформування органів державної влади про надходження індивідуальних заяв проти держави до Європейського суду з прав людини, про рішення Європейського суду з прав людини у справах проти держави, а також про практику Європейського суду з прав людини загалом. Уповноважений представник держави в Європейському суді з прав людини здійснює розробку рекомендацій щодо заходів загального характеру, які необхідно вжити на виконання рішення Європейського суду з прав людини, бере участь у законотворенні. Щодо інших заходів загального та індивідуального характеру на виконання рішень Європейського суду з прав людини, то ключова роль у їх застосуванні належить конституційному суду.

Кампо В. Фундаментальні конституційні цінності : [до 90-річчя Івана Дзюби, академіка НАН України]. Світогляд. 2021. № 4 (90). С. 23–27.

Публікацію присвячено 90-річчю від дня народження академіка Івана Дзюби — видатного громадського і державного діяча нової формації, одного з ідейних творців української незалежності та конституційної демократії. Автором проаналізовано такі фундаментальні конституційні цінності, як людська гідність, права людини, верховенство права, конституційна демократія.

Левандовська О. В. Окрема думка судді Конституційного Суду України як гарантія принципу незалежності: pro et contra. Часопис Київського університету права. 2021. № 2. С. 103–107.

Одним із основних принципів здійснення конституційного судочинства в Україні є його незалежність, яка безпосередньо пов'язана з незалежністю його членів. Реалізація принципів, як відомо, забезпечується гарантіями, які передбачають певну процедуру. Серед таких гарантій виділяють окрему думку судді Конституційного Суду України. У статті на основі міжнародних досліджень проаналізовано переваги і недоліки окремої думки як гарантії незалежності члена органу конституційного контролю. Зроблено висновок, що в українських політико-правових реаліях не варто розглядати окрему думку судді Конституційного Суду України як гарантію незалежності. На сьогодні ця гарантія несе у собі суттєві загрози для інституційної незалежності органу конституційної юрисдикції, адже за допомогою неї здійснюється безпосередній тиск на його членів.

Меленко О. В., Вдовічена Л. І. Конституційний правопорядок в Україні: теоретичне обґрунтування та критерії виміру. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2021. № 3. С. 51–58.

У статті обґрунтовано місце та роль конституційного правопорядку в суспільній системі загалом та євроінтеграційному курсі України зокрема. Проведено категорійний аналіз дефініції «конституційний правопорядок» і запропоновано авторське визначення, що, на відміну від існуючих, побудоване на положеннях теорії синергетики та самоорганізації складних систем. Розроблено систему критеріїв оцінки конституційного правопорядку та наведено систему кількісно-якісних показників (індексів), здатних охарактеризувати стан і динаміку його розвитку. Систему критеріїв оцінки конституційного правопорядку утворюють такі індикатори, як легітимність правовідносин, легітимність інститутів, легітимність влади та національна безпека. До системи показників, що дозволяють виміряти стан конституційного правопорядку в державі, а також порівняти його з аналогічною системою іншої країни, запропоновано включити такі авторитетні міжнародні індекси, як Індекс злочинності, Індекс верховенства закону, Індекс сприйняття корупції, Індекс неефективної бюрократії, Індекс довіри до влади, Індекс політичних прав, Індекс загрози безпеці. Проаналізовано стан конституційного правопорядку в Україні у 2020 році та виявлено численні проблеми в цій сфері (корупція, неефективна бюрократія, відсутність довіри до влади та засилля викликів і загроз національній безпеці). Систематизовано механізми (важелі й інструменти) впливу та розвитку системи конституційного правопорядку.

Менджул М. Заходи протидії пандемії COVID-19 та допустимість обмежень прав людини. Конституційно-правові академічні студії. 2021. Вип. 1. С. 26–34.

Після оголошення пандемії, спричиненої вірусом SARS-CoV-2, держави ЄС та Україна вдалися до різних заходів з метою запобігання інфікуванню та захисту здоров'я громадян. Запроваджені заходи у більшості держав обмежили: свободу пересування та мирні зібрання громадян; право на приватне та сімейне життя; свободу віросповідання (більшість європейських держав та Україна запровадили заборону проведення служб та інших релігійних церемоній із зібранням людей); право на медичну допомогу (в багатьох державах громадяни обмежені у доступі до медичних послуг, які не пов'язані із рятуванням життя, у тому числі стоматологічні, профілактичні медичні послуги, нетермінові операції тощо) та інші. Сформульовано висновок, що в умовах боротьби з пандемією COVID-19 держави вдавалися до різного типу заходів, які згруповано у три моделі: «жорстка» модель (США та більшість європейських держав і Україна), модель «мінімального втручання» (Південна Корея), модель «максимального інформування населення» (Швеція). Питання про пропорційність вжитих державою заходів у протидії пандемії COVID-19 можуть бути предметом розгляду у ЄСПЛ незалежно від того, чи зроблено державою заяву про деррогацію, визнання порушення певного права особи залежатиме від конкретної ситуації в державі, обсягу та тривалості запроваджених заходів, а також їх доцільності й ефективності.

Онiщенко Н., Сунєгiн С. Дiєвий контроль за забезпеченням прав i свобод людини як вимiр демократичного суспiльства: соцiальний контекст. Вісник Нацiональної академiї правових наук України. 2021. № 3. С. 15–26.

У статтi дослiджуються проблеми забезпечення ефективного контролю за реалiзацiєю та дотриманням прав i свобод людини, зокрема у форматi соцiальних прав. Актуальнiсть заявленої тематики обумовлюється доцiльнiстю переосмислення природи та значення соцiальних прав людини в контекстi сучасних реалiй, визнання того факту, що саме вiд можливостi своєчасної реалiзацiї цих прав залежить якість життя кожної особистостi, у зв'язку з чим особлива увага має бути присвячена питанням забезпечення ефективного контролю за дотриманням соцiальних прав в умовах демократичного правового розвитку. Основними результатами, отриманими пiд час наукового дослiдження, стали: висвітлення сутностi соцiальних прав на сучасному етапi; дослiдження природи, рiвнiв прояву та видiв контролю за реалiзацiєю та дотриманням прав, свобод i законних iнтересiв людини.

Онiщук М. В., Самофал М. М. Визнання акта неконституцiйним та екстраординарнiсть перегляду судового рiшення: проблеми правозастосування. *Правова держава* : щорiчник наукових праць / Інститут держави i права iм. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2021. Вип. 32. С. 179–190.

У статтi розглядаються проблеми спiввiдношення принципу правової визначеностi й ефективного захисту прав особи в судових справах, розгляд яких завершився остаточним судовим рiшенням, у свiтлi визнання законiв та iнших актiв неконституцiйними органом конституцiйної юрисдикцiї. Дослiджується питання дiї рiшень Конституцiйного Суду України у часi.

Правдюк А. Л. Конституцiйнi засади права власностi на землю територiальних громад. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 136–138.

У статтi розкрито проблеми реалiзацiї конституцiйного права власностi територiальних громад на землю. Здiйснено аналіз сучасних наукових пiдходiв до тлумачення змісту права комунальної власностi на землю, аналіз вiдповiдностi законодавчого регулювання у сферi реалiзацiї права територiальних громад на землю конституцiйним принципам. Зазначено, що у конституцiйному правi поняття «земля» розглядається у декiлькох значеннях, а саме як об'єкт права власностi Українського народу; як об'єкт права власностi громадян, юридичних осiб i держави; як об'єкт права власностi територiальних громад. Територiальнi громади виступають суб'єктами комунального права власностi на землю, а органи мiсцевого самоврядування мають повноваження реалiзацiї цього права. На пiдставi аналізу конституцiйних норм i норм земельного законодавства доведено, що територiальнi громади були фактично позбавленi повноважень управляти землями за межами мiсцевих пунктiв, що суперечить конституцiйному праву територiальної громади володiти та розпоряджатися землею, яка належить їй на правi комунальної власностi. Зроблено висновок про те, що основнi принципи земельних вiдносин задекларованi у Конституцiї України, вiдповiдно до яких право на землю є абсолютним правом та гарантується державою.

Совгиря О. Повноваження конституційних судів у сфері вирішення референдумних спорів: європейський досвід регламентації. *Захист виборчих прав адміністративними судами в Україні* : збірник тез доповідей IV Міжнар. наук.-практ. конф. «Адміністративна юстиція в Україні: проблеми теорії та практики» (м. Київ, 1–2 липня 2021 р.). Київ : Ваіте, 2021. С. 144–147.

Наголошено, що кожній національній правовій системі властиві унікальні конституційно-правові традиції, а відтак регламентація питань, пов'язаних із закріпленням повноважень органів конституційної юрисдикції в зарубіжних країнах, відрізняється. Отже, узагальнення підходів європейських конституційних судів до вирішення досліджуваної категорії справ не можливе без визначення особливостей закріплення тих чи інших аспектів інституту референдуму як на рівні основного закону, так і в рамках спеціального законодавства. Надано власну систематизацію змістовних аспектів практики розгляду референдумних справ європейськими органами конституційної юрисдикції: 1) винесення питання на референдум (включаючи конституційність питань, представлених на референдум, і дотримання принципу законності під час формулювання питання, яке планується винести на референдум); 2) конституційні аспекти реалізації права голосу під час референдуму (законність агітації і голосування); 3) обґрунтованість результатів референдуму (достовірність результатів); 4) конституційний контроль за процедурою проведення референдуму в порядку, визначеному конституцією.

Томкіна О. О. Удосконалення діяльності Конституційного Суду України в контексті розвитку інформаційного суспільства. *Взаємодія громадянського суспільства, особи і держави: вектор удосконалення* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 25-й річниці Конституції України (м. Київ, 22 червня 2021 р.) / Київський регіональний центр НАПрН України. Київ : Гельветика, 2021. С. 118–121.

Акцентовано, що у контексті принципів розвитку інформаційного суспільства саме держава, запроваджуючи ті чи інші «цифрові» реформи і проєкти, зобов'язана своїми діями сприяти ефективному використанню «цифрових прав» громадян та враховувати реальні умови їх реалізації. Резюмовано, що впровадження в Україні електронної системи конституційного судочинства може дати позитивний ефект лише у тому разі, якщо здійснюватиметься поетапно (має бути перехідний період) та як альтернативний спосіб, тобто не витіснити традиційні засоби комунікації з Конституційним Судом України (принаймні доти, доки «цифра» не стане звичним явищем у суспільстві, а правова і цифрова грамотність українців — належного рівня).

Федоренко В. Л. Інститут присяги у конституційному державотворенні та правотворенні України. *Наукові засади державотворення і правотворення: історія, сучасність і перспективи* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 серпня 2021 р.) : [до 30-річчя незалежності України] / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ : Юридична думка, 2021. С. 96–103.

Наголошено, що тридцятиріччя незалежності України є не лише торжеством національного державотворення, а й підставою для критичного переосмислення

ефективності дії основних інститутів держави і права. Одним із таких важливих, але малодосліджених інститутів є інститут присяги вищих посадових осіб держави, унормований у чинній Конституції України. Запропоновано визначення інституту конституційної присяги як системи норм конституційного права, об'єктивованих у Конституції та законах України, що визначають історично сформовані підстави, порядок, процедури і текст складення перед вступом на посаду парламентарія, глави держави чи іншого суб'єкта конституційного права, урочистої клятви (обіцянки) патріотичного змісту про вірність Україні, оборону її державного суверенітету та незалежності, утвердження добробуту Українського народу, захист прав і свобод людини та дотримання Конституції й законів України.

ВІТАЄМО ЮВІЛЯРІВ

У жовтні 75-річний ювілей
відзначив суддя Конституційного Суду України у відставці,
Голова Конституційного Суду України (2002–2005 роки),
кандидат юридичних наук, професор, академік НАПрН України,
заслужений юрист України
Микола Федосович СЕЛІВОН

Шановний Миколо Федосовичу!
Судді Конституційного Суду України, працівники Секретаріату Суду
та члени редакційної ради «Вісника Конституційного Суду України»
висловлюють Вам найщиріші привітання з нагоди ювілею,
бажають міцного здоров'я та життєвої наснаги, злагоди та добробуту!
Хай щедра доля буде прихильною до Вас, даруючи радість життя
та незрадливу вдачу!

У листопаді 60-річний ювілей
відсвяткувала суддя Конституційного Суду України,
кандидат юридичних наук, заслужений юрист України
Галина Валентинівна ЮРОВСЬКА

Шановна Галино Валентинівно!
Судді Конституційного Суду України, працівники Секретаріату Суду
та члени редакційної ради «Вісника Конституційного Суду України»
щиро вітають Вас із ювілеєм, зичать міцного здоров'я, щастя,
невичерпної енергії і наснаги у всіх Ваших добрих справах.
Нехай здійсняться усі заповітні мрії, а будь-які повороти долі
завжди відкривають нові обрії майбутніх перспектив!

ДО УВАГИ ШАНОВНИХ АВТОРІВ!

«Вісник Конституційного Суду України» є офіційним виданням Конституційного Суду України. У журналі висвітлюється діяльність Конституційного Суду України, публікуються наукові статті, аналітичні огляди, в яких досліджуються актуальні питання конституційної юстиції і конституційного права України, інших держав, а також рецензії на видання з конституційно-правової тематики чи відгуки до них.

Нагадуємо, що наукова стаття повинна бути актуальною, мати доктринальний характер із чітко окресленою проблематикою, містити наукові положення, розроблені особисто автором, висновки про наукове та практичне значення наукової розробки.

До статей додається: коротка анотація та ключові слова українською й англійською мовами, а також довідка про автора із зазначенням прізвища, імені та по батькові, наукового ступеня, вченого звання, місця роботи й посади, контактних телефонів, електронної пошти.

Обсяг наукової статті — 12–15 сторінок, рецензії — 5–7 сторінок друкованого тексту через півтора інтервалу (розмір шрифту — 14). Нумерація виносок — по-сторінкова.

Редакція залишає за собою право направляти наукові статті й повідомлення на рецензування, редагувати та скорочувати їх зміст, за погодженням із автором змінювати назву статті.

За достовірність фактів, статистичних даних та іншої інформації відповідальність несе автор. Подані матеріали редакція не повертає.

У разі передруку публікацій іншими виданнями посилання на «Вісник Конституційного Суду України» обов'язкове.

Запрошуємо до співпраці!

Матеріали для публікації
надсилайте на електронну пошту редакції
«Вісника Конституційного Суду України»:

court@ccu.gov.ua

Заступник керівника Департаменту
організаційної роботи — керівник
Редакційно-видавничого управління
Секретаріату
Конституційного Суду України
С. Сидоренко
тел.: 0 (44) 238-10-32

Відповідальний секретар
Я. Скринник
тел.: 0 (44) 238-11-54
e-mail: court@ccu.gov.ua

Над випуском працювали:

Пазенко О. С.,
Безверха Т. М.

Підписано до друку 08.12.2021.
Формат 70x100/16. Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 12,58. Обл.-вид. арк. 10,19.
Зам. № 71-8.
Наклад 200. Ціна договірна.

Верстка, друк та палітурні роботи
ТОВ «505»
м. Житомир, вул. М. Бердичівська, 17а
тел.: +38 (063) 101-22-33, e-mail: polygraphyinz@gmail.ua

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції України
серія ДК № 5609 від 21.09.2017 р.*